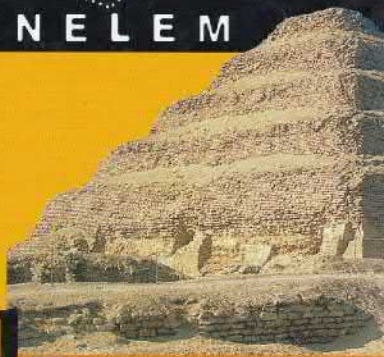
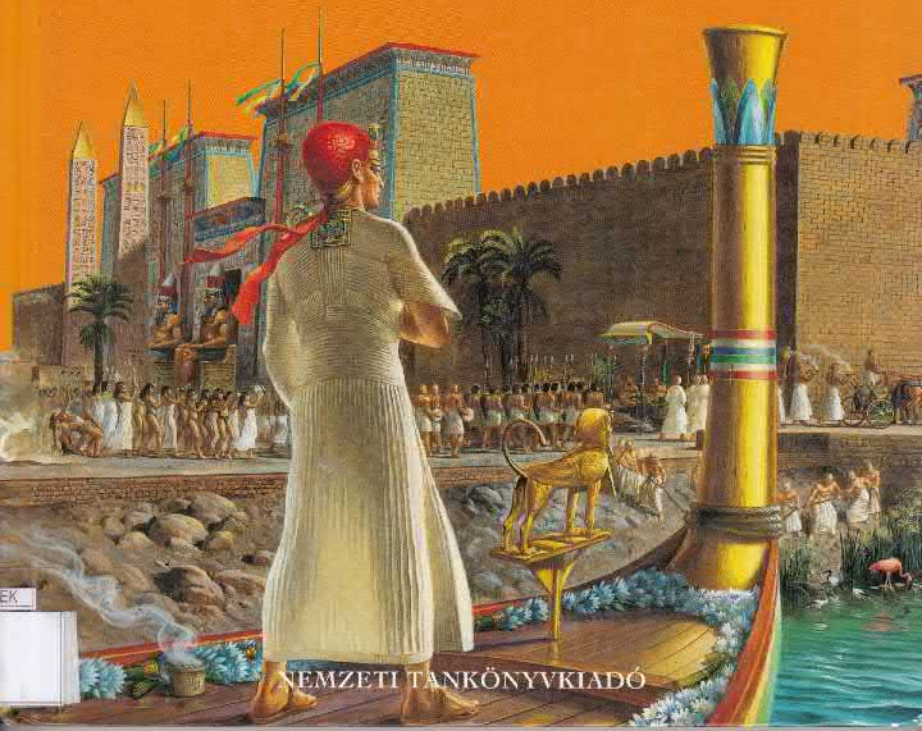

ÍME A TÖRTÉNELEM

A fáraók kora

FLORENCE MARUÉJOL

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ

ÍME A TÖRTÉNELEM

A fáraók kora

FLORENCE MARUÉJOL

Az *Au temps des pharaons* első magyar kiadása a Groupe Fleurus hozzájárulásával jelenik meg 2008-ban
Copyright © Groupe Fleurus – Paris (2007)
GROUPE FLEURUS 15/27 rue Moussorgski, 75018 Paris Cedex 18 – Tél: 01 53 26 33 35 – Fax: 01 53 26 33 36
S.A. AU CAPITAL DE 9 197 700 € - RCS PARIS B 957 500 044 – CODE APE 221A – SIRET 957 500 044 00079 –
TVA FR 53 957 500 044

Copyright © Hungarian Edition Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., 2008

ISBN 978-963-19-6311-3

Kiadja a Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
www.ntk.hu
Vevőszolgálat: info@ntk.hu
Telefon: 06 80 200 788

A kiadásért felel: Jókai István vezérigazgató
Raktári szám: 53421
Fordította: Havas István
Felelős szerkesztő: Czene Andrea
Szerkesztő: Doba Dóra
Nyomdai előkészítés: Susinet Bt.

Rövid használati útmutató

Az új téma minden esetben **rövid bevezetővel** kezdődik.

A korszakhoz és a témához kapcsolódó **képek és rajzok** az egyiptomiak életét mutatják be.

A képekhez **magyarázó szövegek** tartoznak.

Az oldalak alján **időrendi szalag** fut végig, amelyben az adott korszak meghatározó eseményei szerepelnek.

A színes háttérrel kiemelt szövegek egy-egy kisebb témát jarnak körül.

● Csillag (*) jelöli azokat a szavakat (mindig első előfordulásukkor az oldalpáron), amelyek a kötet végén, a **kislexikonban** is szerepelnek.

● Az időrendi szalag **piktogramjai** segítik az információk jellegének azonosítását:

Politika

Tudomány és technika

Hadügyek

Építészet

Gazdaság és kereskedelem

Mindennapi élet

Földrajz

Háld és természeti csapások

Vallás

Kultúra

NÉHÁNY SZÓ AZ IDŐRENDRŐL

A Kr. e. 1. évezredig az egyiptomi időrendi adatok csak megközelítő pontosságúak. Az események időpontjait csillagászati jelenségek és az ókori forrásokban szereplő királyok uralkodásának időtartama alapján számolták ki. Minél régebbi korról van szó, például a thinszi korról vagy az Obírodalomról, annál bizonytalanabbak az adatok. Az Újbirodalom korát illetően már csak néhány év lehet az eltérés. A fáraók esetében a zarárjában uralkodásuk időpontja szerepel, nem pedig születésük és haláluk éve.

Tartalom

6 Egy ország, egy folyó

8 Egy hosszú-hosszú történet

12 A parasztok korán kelnek

14 Az élelmet adó föld

16 A zöld legelőkön

18 A nyüzsgő piac

20 Az úr szolgálatában

22 A legújabb divat

24 Összetartó családok

26 Tudásszomj

28 De jó is írni!

30 Az államigazgatás

32 Hatalmas felelősség

34 Egyiptom királya, a fáraó

36 Az ország első családja

38 Pompás ünnepség

40 Bátor katonák

42 Az idegenek adói

44 Kezdetben volt a Nun

46 Az egyiptomi istenek

48 Amon papjai

50 Karnak, Amon háza

52 A világrend fenntartása

54 A város örvendezik

56 A szobrászok műhelyében

58 Az isteneknek kijár a fényűzés

60 Egy különleges munkahely

62 Gondos munkálatok

64 A betegségek gyógyítása

66 Múmiaként az örökkévalóságba

68 Fényes temetési szertartás

70 Újjászületni, mint Ozirisz

72 Szertartás az örök életért

74 A fáraók nyomában

76 Kislexikon

78 Név- és tárgymutató

80 A képek jegyzéke

Egy ország, egy folyó

A Nilus nélkül Egyiptom csak egy hatalmas sivatag lenne.

Igaz, a folyó csupán kis részét hódította meg a sivatagnak.

Ám ez is elegendő volt ahhoz, hogy két partján megtelepedjenek az emberek, és létrehozzák az ókor egyik legvirágzóbb civilizációját.

A fekete föld

Kemet, a Fekete – így hívták országukat az egyiptomiak a fáraók korában. A Nilus két partját ugyanis barna és termékeny talaj borította. Ezzel szemben a Vörös, a Deseret a sivatagot jelentette. Az „Egyiptom” elnevezés később keletkezett. Az „Aegüptosz” szóból származik, amelyet az ókori görögök adtak az országnak.

A Nilus áradása

Egyiptomban a földművelés szinte teljes egészében a folyótól függött. Eső igen ritkán esett. A Szudánban lehullott csapadéktól a Nilus minden év júliusában megáradt, és kilépett medréből. Termékeny iszappal* borította a földet, a távolabb fekvő vidékeket is. Kedvező esetben a vízszint emelkedése elérte a tizenhat könyököt, azaz a 8,32 métert.

A folyó néha szeszélyesnek bizonyult. Bizonyos években igen csekély mértékű volt az áradás. Másrok meg túlságosan sok volt a víz, és mindent elpusztított. Ilyenkor az egyiptomiaknak szembe kellett nézniük az éhínséggel.

Felső-Egyiptom jelképei a fehér korona, a lótuszvirág, a lilom és a nádskal. Védelmezője a keselyű-istennő, Nebhet

Alsó-Egyiptom jelképei a vörös korona, a papiusz és a méh. Védelmezője a kobra-istennő, Uadzet

Folyamatos növekedés

A történészek szerint Kr. e. 2500 körül, a nagy piramisok építésének idején Egyiptomban másfél millió ember élt. Az öntözés és a földművelés fejlődése kedvezett a népesség növekedésének. II. Ramszesz korában, Kr. e. 1250 körül már közel hárommillió lakosa volt az országnak. Kleopátra uralkodása idején, Kr. e. 50 körül valamivel több, mint ötmillió. A lakosság nagyobb részét a parasztok alkották.

AZ ÁLLATVILÁG

A Nilus két partján együtt éltek libák, kacskók, gémekek, daruk, flamingók, jégmadarak, békák és víziúvak. A vízben sügerek, pontyok, pérek, haldihalak és angolnák igyekeztek elkerülni a krokodilok szörnyű állkapcsát. A sivatag akkoriban még nem volt olyan száraz, mint ma. Gazellák, nyársas antilopok, tehénantilopok, muflonok és vadtecskék éltek itt, valamint hiénák, sakálók és kis számban oroszlánok. Az éghajlat változása és a technikai fejlődés következtében mára számos állatfaj kihalt. Helyükbe háziasított fajok léptek, például a baromfi vagy a tevé.

Kr. e. 4000–3000 körül

Carnacban (Britagne, Franciaország) földművelő közösségek három utat építettek. Az utakat több mint háromezer kőszőlő, menhir szegélyezi. Európában ez az időszak a hatalmas köépitmények, a megalitok kora.

Kr. e. 3750

Mezopotámia déli részén létrejönnek az első városok. Becslések szerint ebben az időszakban Urukban körülbelül 10 000 lakosa van. Közülük sokan paraszti származék, a város környéki földeket művelik.

A két ország

A 6671 km hosszú Nílus a Föld egyik legnagyobb folyója. Mielőtt elérné a Földközi-tengert, ezer kilométer hosszan szeli át Egyiptomot. Két nagy lakott terület alakult ki a folyó mentén. A Delta vagy Alsó-Egyiptom háromszögének csúcsán található Kairó. A Nílus itt már több ágra szakad. Felső-Egyiptom vagy a Nílus völgye Asszuán és a mai Kairó között terül el. Valójában a folyó két partját szegélyező keskeny föld-sávról van szó, amelynek szélessége néhány métertől körülbelül tíz kilométerig terjed. Felső- és Alsó-Egyiptomot sivatagok szegélyezik – ezek teszik ki az ország területének 96%-át. Keleten a Sínai-félszigetet is magába foglaló Arab-sivatag száraz hegyei és völgyei terülnek el. Itt találhatóak az ország legjelentősebb érc- és kőbányái. Az egyiptomiak gránitot, bazaltot, homokkővet és kalcitot bányásztak. Találtak aranyat és rézet is. A nyugatra fekvő Líbiai-sivatagban mezőgazdasági terményekben gazdag oázisok találhatók.

Kr. e. 3500 körül

Egyiptom déli részén kialakulnak az első városok. Élükön királyok állnak. Az északi népek átveszik a délek szokásait, például ugyanolyan cserépedényeket készítenek. A kulturális egység megelőzte a politikai egyesítést.

Kr. e. 3500 körül

Mezopotámiában a sumerek feltalálják a kereket, a fazekaskorongot, az ékelt, valamint a mezőgazdasági termények szállítására szolgáló szánt és vitorlás hajót. Ezek a találmányok meghatározzák bizonyulnak az emberiség történetében.

Egy hosszú-hosszú történet

Kr. e. 3100 körül Alsó- és Felső-Egyiptom egyesítésével létrejött az Egyiptomi Birodalom. A fáraók uralmának Nagy Sándor vetett véget: Kr. e. 332-ben meghódította Egyiptomot. A görög hódítás azonban nem semmisítette meg az egyiptomi kultúrát. Az egyiptomi civilizáció végét a pogány istenek templomainak bezárása jelentette Kr. u. 392-ben.

Dzsoszer fáraó. Az ő nevéhez fűződik az első kőből készült sírküvelő felépítése, amelyet hatalmas, nyolc méter magas fal vett körül.

Az egyesítés előtt

Az őskor vége felé az egyiptomiak – akár délen éltek, akár az északon – hasonló életmódot folytattak. Megegyeztek vallási elképzeléseik is. Egyiptom politikai szempontból azonban nem volt egységes. Felső-Egyiptomot lényegében egyetlen királyság alkotta, Alsó-Egyiptom viszont kisebb államok együttese volt.

A thiniszi kor

(I–II. dinasztia*, Kr. e. 3100–2700)

A Narmer-paletta Egyiptom első királyja jelképesen megüti ellenségeit. Az ellenségek legyőző király gyakran visszatérő téma az egyiptomi művészetben.

Kr. e. 3100 táján Narmer, Felső-Egyiptom ura részben erőszakkal, részben tárgyalások útján kiterjesztette uralmát az északi országokra, és így módon egyesítette Egyiptomot. A délen fekvő Thiszből kormányozta az országot. Alsó-Egyiptomban megalapította Memphisz városát. Az első két dinasztia idején jöttek létre az egyiptomi civilizáció alapjai: kifejlődött az írás, kialakult a jellegzetes a hitvilág, és megszilárdult az ország irányítása.

Az Őbirodalom

(III–VI. dinasztia, Kr. e. 2675–2200)

A piramisok kora volt az egyiptomi történelem első virágzó korszaka. Dzsoszer fáraó építészével, Imhotep-pel síremléket építtetett magának Szakkarában: megépült az első – még lépcsős – piramis. Utódai követték példáját, és a síremlékek egyre tökéletesebb formát öltöttek. Kheopsz, Khephrén és Mükherinosz fáraók három piramisa a Memphisz melletti Gizában már tökéletes geometriai alakzatokat alkot.

Dzsoszer fáraó szakkarai piramisa 60 méter magas. Alatta nagy kiterjedésű folyosórendszer húzódik. Itt található a király sírkamrája is. A fáraó múmiájának azonban már régén nyoma veszett.

Kr. e. 3300 körül

A mezopotámiai Uruk városának lakói, a sumerok – az egyiptomiakkal körülbelül egy időben – létrehozzák a maguk írását. A sumer írás kezdetben kis képekből, piktogramokból áll. Fejlődése során ék alakú, kis nyílakra emlékeztető jeleket használó ékírassá alakul át.

Kr. e. 3300 körül

Az osztrák Alpkban, 3200 méteres magasságban meghal egy vadász. Holtteste a jégbe zárva mumifikálódik. 1991-ben találják meg az Ötztal egyik gleccserének alján. Mellette a fegyverei: rúzsbárd, íj, kovakő hegygel ellátott nyilak és egy kőkés.

Az első átmeneti kor

(VII. dinasztia – XI. dinasztia kezdete,
Kr. e. 2200–2046)

Az Őbirodalom vége felé az egyes tartományok kormányzói önállósították magukat. Ez a királyság végét, egyben a központosított állam megszűnését jelentette. Hosszú, zavaros időszak vette kezdetét. A helyi uralkodók egymás ellen hadakoztak, a nép gyakran éhezett.

A XII. dinaszúthoz
tartozó
I. Szoszotrisz
faraó Karnakban
található kápolnájának
egyik oszlopán a fáraót
Atum isten vezeti

Ez a kék fajanszból* készült víziló
a Középbírodalom korából származik.
A sírba helyezték, a halottat közelébe, hogy
védelmezze az elhunytat

A Középbírodalom

(XI. dinasztia vége – XIII. dinasztia eleje,
Kr. e. 2046–1710)

II. Mentuhotep thébai fejedelem, a XI. dinasztia tagja legyőzte ellenfeleit, Hérakleopolisz hatalmas uralkodót. Helyreállította az ország egységét, visszaállította a királyságot. A XII. dinasztia királyai a Memphistől délre fekvő Listbe helyezték át székhelyüket. Ezzel jelentősen megnőtt a Fajjúm-oázis szerepe. Az uralkodók hatalmukat kiterjesztették Alsó-Núbiára, az Asszuán és a Nílus második kataraktája (vizesése) közötti területre. Ebben az időben magas színvonalú művészi és irodalmi alkotások születtek. A királyok piramisokban temetkeztek.

II. Mentuhotep a Középbírodalom kezdetén
íjraegyesítette Egyiptomot. A képen látható
szobor Deir-el-Bahari településen, a thébai
bal parton került elő a király sírtemplomából

EGY HASZNOS MŰ

A Kr. e. III. században egy egyiptomi pap, Manethón összeállította az egyiptomi uralkodók listáját egészen Kr. e. 332-ig. Nagy Sándor hódításáig. A királyokat dinasztiákba vagy családokba sorolta. Nagyjából ötszáz királyt sorolt fel. Néhányan közülük olyan rövid ideig uralkodtak, hogy még a nevüket sem ismerjük. A mai történetírás harminc dinasztiával számol, és Egyiptom történetét néhány nagy korszakra osztja.

Kr. e. 3300 körül

Az egyiptomiak megalkotják az első hieroglifákat. A rajzok személyeket, tárgyakat, állatokat, stílizált épületeket ábrázolnak. A hieroglifák között képjelek és a beszédhangokat jelölő írásjelek is vannak.

Kr. e. 3100 körül

Narmer egyesíti Alsó- és Felső-Egyiptomot. Ő az új királyság első uralkodója. Ménészkel azonosítják, a Kr. e. III. században összeállított egyiptomi királylista első uralkodójával. Megkezdődik Egyiptom története és a thíniszi kor.

A második átmeneti kor

(XIII. dinasztia vége – XVII. dinasztia*,
Kr. e. 1710–1550)

A Középbírodalom felbomlása után újabb zavaros időszak következett. Az egyiptomiak idegen hódítók, a Szíria és Palesztina felől érkező nomád hükszoszok uralma alá kerültek. Később a thébai fejedelmek szembeszálltak a hódítókkal. Sikertelenül elűzniük őket, és helyreállították az ország egységét.

Az Újbirodalom

(XVIII–XX. dinasztia, Kr. e. 1550–1070)

A XVIII. dinasztia királyai (Kr. e. 1550–1292), I. Thotmesz, majd különösen unokája, III. Thotmesz jelentős területeket hódítottak meg. A birodalom északon Szíria-Palesztináig, délen a núbiai negyedik kataraktáig terjedt. Az alávetett népeket adófizetésre kötelezték. Egyiptomba rengeteg kincs áramlott. Az egyik király kiskorúságát kihasználva Hatsepszt királyné kikiáltotta magát fáraónak – ilyesmire meglehetősen ritkán fordult elő Egyiptom történelmében. A szintén a XVIII. dinasztíába tartozó IV. Amonhotep

(Ehnaton) fáraó (a képen balra) vallási reformot vezetett be. Elrendelte az egyetlen isten, Aton tiszteletét, és a mai El-Amarna területén új fővárost alapított. Halála után az egyiptomiak visszatértek hagyományos isteneik tiszteletéhez. A trónon a híres Tutanhamon követte, akinek sírja megmenekült a sirrablókától.

Ez a tömör aranyból készült maszk Tutanhamon fáraó múmiájának fejét borította. A fáraó múmiája három koporsóban fektült, amelyek közül az egyik szintén tömör aranyból készült. A koporsókat káoszorkalóba helyezték.

II. Ramszesz az Abu Szimbel-i kis templomát felesége, Nofertari királyné emlékére emeltette. A királynét Hathor istennőként ábrázolták. A bejárat két oldalon álló két szobrát II. Ramszesz négy szobra fogja közre.

A XIX. dinasztia (Kr. e. 1292–1186) legjelentősebb uralkodója II. Ramszesz volt, aki hatvanhat éven keresztül állt Egyiptom élén. Békére törekedett, és nagyszabású épületekkel emelte a birodalom fényét.

A korszak utolsó nagy uralkodója a XX. dinasztíába (Kr. e. 1186–1070) tartozó III. Ramszesz volt. Sikeresen védte Egyiptomot a nagy népmozgások idején felerősödő támadásokkal szemben: visszaverte a mai török partok felől érkező tengeri népeket, akik végigpusztították a Közel-Keletet. Halála után az Újbirodalom súlyos gazdasági válságot élt át, amely végül a királyság bukásához vezetett. A fáraók új temetkezési helyét, a Királyok völgyét kifosztották.

Kr. e. 3000 körül

Dél-Amerikában, a perui partvidék völgyeiben elterjed a bab, a tök, a paprika, az avokádó, az édesburgonya és a gyapot termesztése, de nagyrészt továbbra is a halászat biztosítja az itt élők megélhetését. Egyre több falu jön létre a térségben.

Kr. e. 3025 körül

Az I. dinasztíába tartozó Dzszer fáraó sírja körül háromszáz sírt találtak. Itt azok a szolgák nyugodtak, akiket a fáraóval együtt temettek el. Az emberáldozat az Óbirodalom kezdetéig volt szokásban Egyiptomban.

A harmadik átmeneti kor

(XXI–XXV. dinasztia, Kr. e. 1070–664)

Az Egyiptom élén álló dinasztiai hatalma az ország északi és déli részére egyaránt kiterjedt. Idegen családok is uralomra kerültek, előbb a líbiaiak, majd a szudániak.

A későkor

(XXVI–XXX. dinasztia, Kr. e. 664–332)

A XXVI. dinasztia uralkodása jelentette a fáraók Egyiptomának utolsó dicsőséges korszakát. Az uralkodók elősegítették a művészetek újbóli felvirágzását, elsősorban a szobrászat újjászületését. A perza uralom viszont a hanyatlás időszaka volt az egyiptomi történelemben – legalábbis az ókori görög beszámolók szerint.

Előkelő férfit ábrázoló szobor a XXVI. dinasztia korából

A képen látható szobortörödétek, valamelyik Ptolemaida uralkodó feje, Alexandria kikötőjéből került elő. A közelmúltban találta meg és emelte ki a vízből egy francia kutatócsoport

A görögöktől a rómaiakig

Kr. e. 332-ben az egyiptomiak örömmel fogadták Nagy Sándort, aki kiűzte országukból a perzsákat. A makedón uralkodó halála után örökösei felosztották maguk között a birodalmat. Egyiptomot Lagosz fia, Ptolemaiosz kapta, aki Alexandriát tette meg székhelyül. I. Ptolemaiosz néven megalapította a Ptolemaidadinasztiát, amelynek utolsó tagját, VII. Kleopátrát a rómaiak győzték le. A Római Birodalom első császára, Octavianus győzelme után, Kr. e. 30-ban Kleopátra öngyilkosságot követett el. Egyiptom a rómaiak élekkamrája lett. Kr. u. 391-ben a kereszténységet a birodalom államvallásává nyilvánították. Az egyiptomi civilizáció évszázadokra a feledés homályába merült.

Az ókori Alexandria egyik ránk maradt emléke a Kom-el-Dik színház. A napjainkban látható épületet a Kr. u. IV. században emelték

Kr. e. 3000 körül

Málta fejlett történelem előtti civilizációval rendelkezik. Halottjaitak sziklába vágott tágas sírokba temetik. Elképzelhető, hogy a sziklaüregek templomként is szolgáltak. A sziget lakosai egy anyaisztentől tiszteltek.

Kr. e. 3000 körül

Az obüdoszi sírkertben tizenkét, egyenként húszméteres hajót temetnek el. Nem tudjuk, pontosan melyik király tulajdonában voltak. 1991-ben kerültek napvilágra. Ezek Egyiptom legrégebbi ismert hajói.

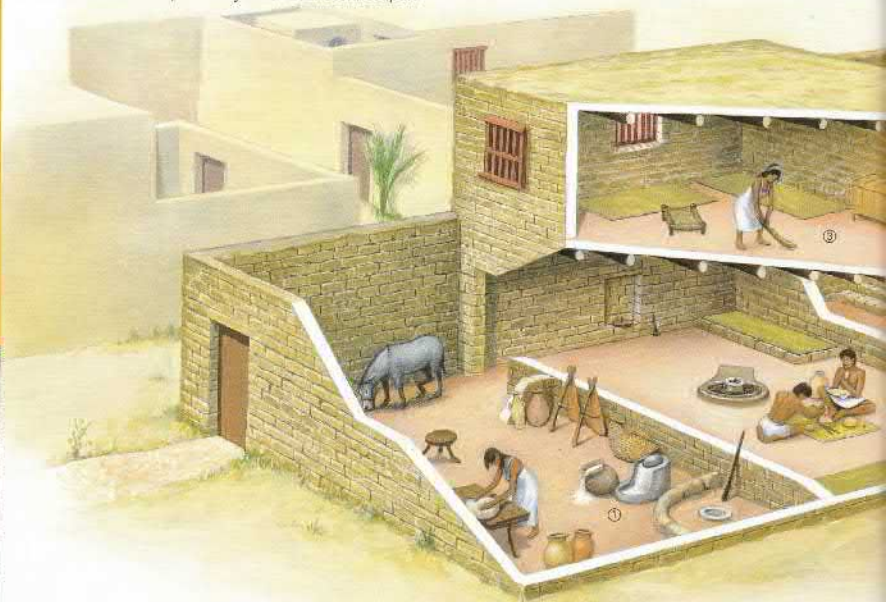
A parasztok korán kelnek

Alig jelenik meg az éj alján a hajnal első fénye,
alig oszlanak szét az éjszaka nyugtalanító árnyai,
a falvakban megindul az élet. Szerény hajlékaikban
a parasztok az új napra készülődnek.

Vizből és földből

Az épületek – a királyok palotáitól a szegény viskókig – vályogtéglából épültek. Minőségük tehát nem az építőanyagtól, hanem a falak vastagságától, a lakóterület nagyságától és a berendezéstől függött. A vályogtéglák számos előnyös tulajdonsággal rendelkeznek: előállításuk nem kerül sokba, és könnyen formázhatók. Csupán

össze kell keverni az agyagot szalmával és vízzel, majd a keverékből téglákat formázni egy fakeret segítségével. A téglákat azután a napon szárítják meg. Megkeményedve igen tartósak, és jól szigetelnek, a meleggel és a hideggel szemben egyaránt.

Kr. e. 2773

Az egyiptomiak megalkotják a 365 napos naptárt. Az évet 12 harmincnapos hónapra osztják, és ehhez hozzáadnak öt kiegészítő napot. Emellett négyévente beiktatnak plusz egy napot – naptárunk megfelel annak, amit jelenleg is használunk.

Kr. e. 2700 körül

Egyiptomban feltűnik az embertestű és állatfejű istenek. Kiegészítik az ólat- vagy emberalakban ábrázolt istenek sorát. Egyiptomban a többszínű volt az uralkodó, később egy rövid időszakban (Efnaton uralkodása idején) tűnik fel a monoteizmus.

Kezdetleges berendezés

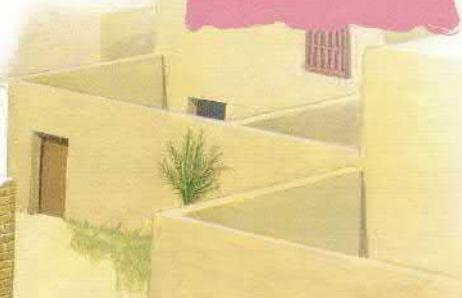
A parasztok igen kevés bútort használtak. Többnyire a földön aludtak, vagy vályogtéglákból készült alacsony kereveten. Általában kőből vagy fából kifaragott alacsony tönkökre ültek, széket nemigen használtak. A ruhákat és az edényeket fonott kosarakban vagy ládákban tárolták. A ház víztartalékát egy állványra helyezett hatalmas kőkorsóban őrizték. Este méceszt gyújtottak: a lenből készült kanóc egyik végét olajjal teli edénybe lógatták. Tűzgyújtáshoz fapálcát forgattak egy deszkában úgy, hogy a felizzó fapor valamilyen gyúlékony anyagra hulljon, például pálmárostra.

Nagy a sürgés-forgás

A paraszt felesége a ház bejáratánál, az udvaron megőrölte a gabonát a kis kőmalom segítségével. Most (lásd a rajzon) éppen a kenyértésztát dagasztja, amelyet később agyagkemencében megsüt. A ház ura és fia készülnek a munkára, de előbb megreggeliznek a nappaliban. Kenyeret esznek, hagymát és néhány salátalevelet. Gyorsan végeznek a reggeli mosakodással: megnedvesítik az arcukat és a testüket, majd kimennek dolgozni a földekre. Az emeleten egy serdülő lány a hálószoba agyapdlóját sóprí.

AZ EGYIPTOMI LAKÓHÁZAK

Kévs ókori falu és város maradt fenn. Az egyiptomiak ugyanazt a folyamatot ugyanazon a helyeken éltek és élnek ma is, mint hajdanában. Házaikat egyszerűen ráépítették az ókori maradványokra. A törmelékretek néha a tíz méter vastagságot is elérik. Mivel arról szó sem lehet, hogy a ma is lakott épületeket a kutatások érdekében lebonták, a régészek csak az elhagyott, ma már lakatlan településeken folytathatják ásatásokat. Például Ehnaton városában, Amariában, vagy a Királyok völgyének sírjait készítő munkások falujában, Deir-el-Medineben.

A ház egy udvartól és három helyiségből áll.

① Az udvar egyben bejáratként is szolgált. A földműves itt tartja munkaeszközait és a szamarát. A gabonát és a sárt a fal mellé támasztott, lezárt kőkorsókban őrzik. Az egyik sarokban egy félg a földbe ástott mészár segítségével végzik a gabonaszemek durva őrését. A mellette lévő kőmalomban törtérik a finom őrés. Így állítják elő a lisztet.

② A nappali szobát gyékények díszítik. A kis fali fülkékben különböző tárgyakat tárolnak, és ide állítják a méceszt.

③ A ház népe a földszinti és az emeleti szobákban alszik, földre terített gyékényeken. Télen gyapjúból vagy lenből szőtt takarót használnak.

④ Egy lépcsőn át a teraszra lehet jutni, ahol egy fiatal lány éppen begyújt a kemencébe, hogy kenyeret süssön. Télen az asszonyok szívesen szőnek vagy fannak a teraszon, kihasználva a nap melegét. Nyáron – a házban uralkodó fullasztó hőség miatt – a család kinn alszik a teraszon.

Kr. e. 2675 körül

Dzsószer fáraó (Kr. e. 2683–2675) uralkodásáról keveset tudunk, jól ismerjük viszont Szakkarában található sírkertjét, amelynek legjelentősebb épülete Egyiptom első piramisa. Dzsószer piramisa még lépcsőzetes formájú volt.

Kr. e. 2680 körül

Egyiptomot tartományokra osztják. A tartomány neve görögül „nomosz”. Bizonyos időszakokban százmuk eléri a negyvenkettőt. Felső-Egyiptomban huszonkettő, Alsó-Egyiptomban husz található. Ez a felosztás megkönnyítette a közigazgatást.

Az élelmet adó föld

A forró levegő szinte reszket a nyári hőségben, amikor a földműves és fia elhagyják a falut. Forró szél borzolja a pálmafák ágait és az akácok vékony leveleit. Embereink szerszámaikkal a földekre tartanak, ahol már aratják a búzát és a zabot.

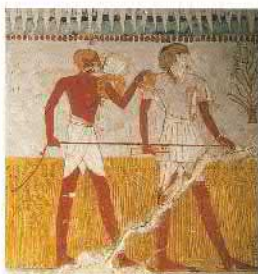

Bőségben élő parasztok

A Nilus áradása idén éppen megfelelő volt. A megművelt földek természetes medencéi megteltek vízzel. A víz továbbítását gátakkal és vízemelő szerkezetekkel oldották meg. Az öntözés kiépítésével az egyiptomiak új területeket tudtak művelés alá vonni. Az áradás levonultával a folyó visszatért medrébe, de a vízzel átitált talajt időközben termékeny iszappal* borította. A parasztok mindenfelé szorgoskodnak a földeken, amelyek azonban nem saját tulajdonukban vannak. A földek haszna a királyé, az államé, a templomoké és néhány előkelő tisztviselőé. A munkát felügyelők ellenőrzik.

Tél elején a parasztok ökrök vontatta ekekkel és kapákkal fellazítják a földet. Azután elvetik a búzát és az árpat, majd disznókat és juhokat hajtanak a parcellákra, hogy az állatok a földbe tapossák a magokat. Az elvetett magvak a talajban lévő nedvességet felhasználva kihajtanak.

A parasztok fellazítják a földet egy kapa és az ökrök vontatta eke segítségével, majd elvetik a magot

A földmérés aratás előtt felméri a földeket, hogy kiszámítsák a fizetendő adót*

Az aratók levágják a szárról a kalászosokat, a marokszedők pedig összegyűjtik a földre hullott szemeket

Kr. e. 2620 körül

Sznofru király (Kr. e. 2620 - 2590) megalapítja a IV. dinasztiát. Több építkezés fűződik a nevéhez: Dahsurban két piramist épít. Médumban egyet. Fejlődik a piramis formája: a lépcsős alakzat helyébe a szabályos gúla lép.

Kr. e. 2600 körül

Az egyiptomiak a holttestek konzerválására alkalmazni kezdik a mumifikálást. Az eljárás eleinte kevésbé eredményes; mindössze abból áll, hogy a testet gyoicsokba csavarják. A mumifikálás fejlett technikája később alakult ki.

A learatott termést szamarakkal viszik csépelni.
A cséplés során ökrökkel toposztják a kalászosokat,
hogy a gabonaszemeket elválasszák a toklástól

Sok munka van a búzával

A parasztek learatják a búzát és az árpát. Nem a föld közelében vágják el a gabonaszárakat, hanem éles kovakő vagy bronzpengéjű sarlóval magasabban, a kalászosok alatt. Lányok csak kivételesen vehetnek részt az aratásban – az ő feladatuk a véletlenül a földre hullott kalászosok összegyűjtése. A gabonával teli kosarakat szamarak szállítják a cséplés helyszínére.

Állatokat járatnak körbe a kalászosokon, hogy kicsépeljék a búzát és az árpát, valamint elválasszák a magokat a toklástól (a magokat körülvevő héjtől). Ezután következnek a szelelés. Mivel ez a művelet sok szeméttel jár, a munkások fehér kendővel fedik be a fejüket. Fából készült merítőedényekkel feldobják a gabonát a levegőbe. A szél elfújja az ősüt és a pelyvát. A visszamaradt gabonaszemeket végül a magtárakba szállítják.

A szelelés során a parasztek a levegőbe dobják a gabonát.

A NAPTÁR

Az egyiptomiok három évszaktot különböztettek meg: az áradás (ahet), a sarjadás (peret) és az aratás (semu) időszakát. Egy-egy évszak négy hónapból állt, egy hónap pedig harminc napból. Az év tehát 360 napból állt. A napév 365 napjához szükség volt öt kiegészítő napra. Továbbá négyévente be kellett iktatni még egy napot – ez utóbbi megfelel a mi szökőévi plusz egy napunknak. Ahhoz, hogy egy pontosan meghatározható csillagászati esemény, például a Sirius csillag nyári helikus (a Nappal pontosan egyidejű) kelése ismét a mai naptárunk szerinti július 19-ére essen, 1460 évet kellett várni. Az évszakok kezdete a „mozgó” évek megfelelően változott. Am az egyszerű emberek számára eznek nem volt jelentősége. A parasztek munkáját a Nílus áradása határozta meg: A vetés november közepétől március közepéig tartott, az aratás március közepétől július közepéig.

Az adó kiszámítása

Az aratás megkezdése előtt felügyelők érkeznek földmérők és írnokok* kíséretében. Ők mindannyian az állam vagy a templomok szolgálatában állnak.

Először megvizsgálják, hogy a határkövek a helyükön maradtak-e az áradás után. A földmérők ezután megméri a kövek közötti távolságot, kiszámítják a földek területét, és felbecsülik a termést. Ennek alapján a felügyelők meghatározzák a földbirtokos járandóságát, az államnak járó adót és a parasztek tulajdonában maradó hányadot.

Az írnokok megállapítják a cséplés után visszamaradó gabona mennyiségét. A termés után magtárakba szállítják.

Kr. e. 2590 körül

Kheopsz fáraó (Kr. e. 2590–2567) megépítteti a gízai nagy piramist. Az ókori világ hét csodája közül ez az egyetlen, amely ma is áll. A 147 méter magas piramis 1311-ig, a Lincoln-katedrális megépítéséig a világ legmagasabb építménye volt.

Kr. e. 2558 körül

Khephren (Kr. e. 2558–2532), Kheopsz fia kerül a trónra. Ő építteti a második gízai piramist, amelynek magassága 143,5 méter. Parancsára elkészül a legnagyobb egyiptomi szobor, a sziklába faragott hatalmas Sfinx.

A zöld legelőkön

Ma reggel szokatlan mozgalmasság tapasztalható a legelőkön. Itt is, ott is emberek kiáltoznak, marhák és ökrök bögnek. A marhapásztorok bottal a kezükben összerelik az állatokat, de azok vonakodnak otthagyni a zsenge és ízletes füvet.

Megbillogzott állatok

Az ökröket és a teheneket a nyílt tűz közelébe tereklik. Ott az örök a földre döntik őket, és megkötözik a lábukat. Egy segéd kihúzza a tűzből egy bronzból készült rudat, amelynek vége libát mintáz. Átnyújtja a pásztornak, aki az izzó fémeket az állat bőrébe nyomja. Az izzó fém rajzolata kitörölhetetlen nyomot hagy az állaton. Ha a jószág elköborol vagy másik csordába keveredik, ennek a jelnek a segítségével mindig meg lehet állapítani eredeti tulajdonosát. A liba Amon isten egyik szent állata, a megjelölt jószág tehát Amon tulajdona, nem pedig a királyé vagy valamelyik tisztviselőé. A gazdagabb parasztsztró állatai nincsenek megjelölve. A megművelt földekhez hasonlóan az állatállomány nagy része is a király, az állam vagy a templomok tulajdonában van.

Gondos felügyelet

A pásztrok gondosan őrzik az állatokat: legelőjüktől távol tartják a veszélyes krokodilokat, és az istállókban is vigyáznak rájuk. Nagyra értékelik a szarvasmarhák hátára telepedő pásztorgémek segítségét. Ezek a madarak az állatok bőrébe vagy a bőrük alá fúródott élősködőkkel táplálkoznak, így sok kellemetlenségtől kímélik meg a jószágot.

A gazdagok nagy becsben tartják a tejet, ezért a pásztrok mindennap megfejják a teheneket. Segítenek az állatok születése körül is. A vágásra szánt ökröket türelmesen hizlalják tápanyagokban gazdag gabonakeveréssel. A levágott állatok húsa majd az istenek oltáira, a király és a gazdagok asztalaira kerül.

Kr. e. 2532 körül

Mükherinosz (Kr. e. 2532–2504), Kheopsz unokája és Khephrén fia szerényebb méretű piramist épített, így kímélt az ország erőforrásait. A harmadik gízai piramis mindössze 65 méter magas.

Kr. e. 2500 körül

Az Úr városában élő sumerok temetőjében körülbelül ezer str található. Közülük mintegy tizenöt gazdag előkelők nyughelye, akiket szolgákkal és családtagjaikkal együtt temettek el. Az emberáldozat körülbelül Kr. e. 2300-ig volt szokásban Mezopotámiában.

Egy előkelő tisztviselő fellegyölői és imokai* kíséretében megszervezett állattalálmányát

Hasonállatok

A szarvasmarhák mellett kecskéket és juhokat is tartanak. Felhasználják az állatok tejét, húsát, bőrét vagy gyapját. A tisztátalannak tekintett sertések soha nem szerepelnek templomi ábrázolásokon, legfeljebb sírokbán. Ugyanakkor nagyon is jelen vannak a falvakban, ahol a szegények számára a húsételt jelentik. A nagyobb birtokok baromfiudvaraiban libák, kacsák és daruk osztoznak a kiszórt ennivalón a szárcsákkal és a galambokkal. Ezek a szárnyasok nyáron sütve elsősorban a gazdagok asztalára kerülnek.

Az egyiptomiak méheket is tartottak. Süteményeket mézzel édesítettek

A parasztek egy fűcsónakban horgásznak. A hafondvagyó elsőkelők szíganymfal felszerelve nagyobb halakra vadásztak

Tapasztalt vadászok, ügyes halászok

Hogy kiegészítsék étrendjüket, a parasztek vadkacsára és vadlibára vadásznak a mocsarakban és fürjre a tarlókon. Az előkelők sportként üzik a vadászatot. A sivatagban kocsikon állva üldözik a gazellákat, nyársas antilopokat vagy vadkecskéket. A papiruszás között hajtóbotokkal próbálják meg elejteni a vizimadarakat.

A parasztek élelemszerzés céljából halásznak. Amint a gazdagoknak is megjön hozzá a kedvük, a halászat sporttá és családi programmá válik.

Kr. e. 2500 körül

Az Indus völgyében, a mai Pakisztán területén virágzásnak indul Mohendzso-Dáro és Harappa. Meglepetően fejlett városok: utcáik derékszögben keresztezik egymást, a házakban fürdőszobák találhatóak, a szennyvizet csatornák vezetik el.

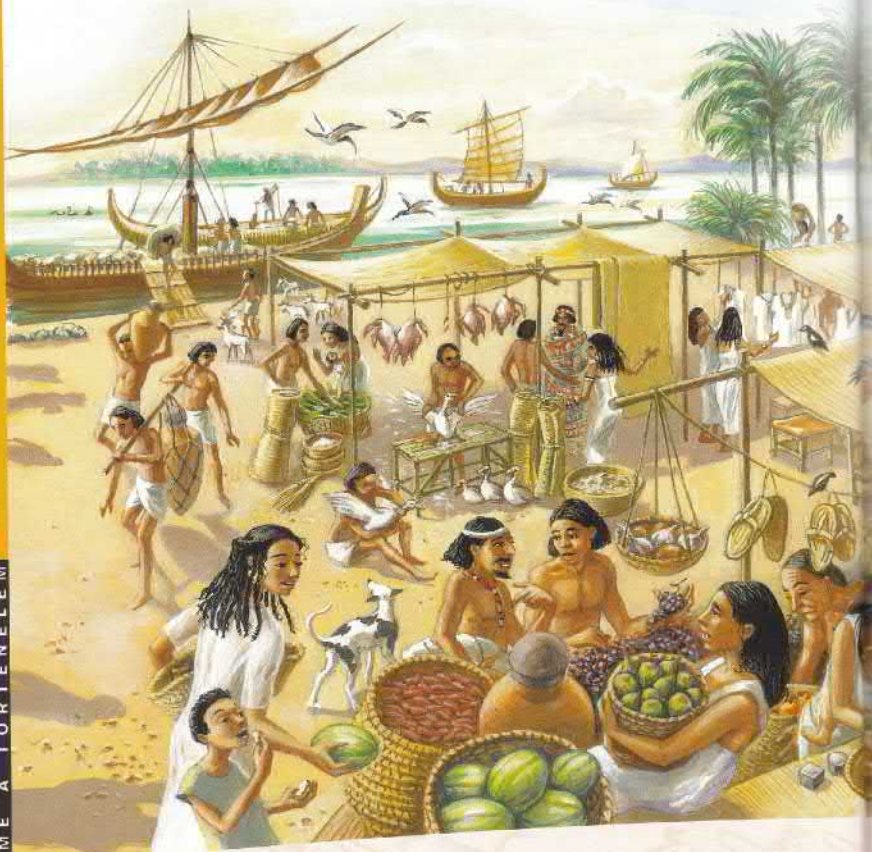

Kr. e. 2500

Felső-Nubidában, a harmadik kataraktától északra, a mai Szudán területén létrejön, és mintegy ezer évig fennmarad Kerna királysága. Gazdagságát az állattenyésztésnek és a kereskedelemnek köszönheti.

A nyüzsgő piac

A szűrkegémek besurranak a folyóparton növő papiruszsás közé:
hajó érkezett, fedélzetén idegen kereskedőkkel, akik a thébai piacon
eladták áruikat, és új készleteket szereztek be.

Kr. e. 2500

Az V. dinasztia idején (Kr. e. 2500–2350) megerősödik a héliopoliszi Napisten, Ré kultusza. A fáraók saját síremlékük közelében hatalmas templomokat emelnek Ré tiszteletére. A sírkőrület központjában egy zömök obeliszk áll, a Nap jelképe.

Kr. e. 2350 körül

Unasz (Kr. e. 2370–2350), az V. dinasztia utolsó királya felvésetti piramisának falára a piramisszövegeket, amelyek hozzásegítik az uralkodót, hogy a túlvilágon újjászülessen. A feliratok hatóssal vannak az egyiptomi halotti irodalomra.

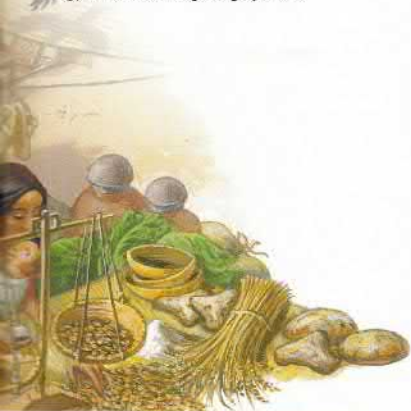
MENNYIBE KERÜL EGY RABSZOLGA?

Egy thébai asszony, Irinofret Kr. e. 1264-ben egy Reia nevű szíriai kereskedőtől vásárolt egy rabszolgálynak. Alkijük szerint a rabszolga ára 4 deben és 1 kedet ezüst volt. A fiatal lányért cserébe Irinofret a fenti értékben adott árakat a kereskedőnek: ruhákat, bronzból készült edényeket és réztárgyakat.

Hatalmas tömeg

A város kikötője közelében lévő piacon nagy a nyüzsgés. Mivel nincsenek boltok, ez az egyetlen hely, ahol a városiakok és a falusiak megvehetik, amire szükségük van. Az út két oldalán állnak a kézművesek és a parasztok bódéi. Hatalmas faoszlopokra erősített gyékények védenek a tűző nap ellen. Az árusok a földre rakják portékáikat. Egymást túlkiabálva igyekeznek felhívni magukra a vevők figyelmét. Könnyen beszédbe elegyednek a járókelőkkel, és szívesen fűznek megjegyzéseket a piacon hallott hírekhez.

Az eladókat és a vevőket a kikötőbe érkező hajók legénysége látja el hírekkel. A hajósok beszámolnak az ország északi részén és külföldön történt legfontosabb eseményekről. A kocsmákban, ahol bőven fogy a sör, figyelmes közönség hallgatja őket.

Kr. e. 2334 körül
I. Sarrukin akkad király (Kr. e. 2334–2279) egyesíti a sumer városállamokat, ezzel megalapítja az első nagy mezopotámiai királyságot. A sumerok kultúrája – vallási elképzeléseik és írásuk – nagy hatást gyakorol egész Mezopotámiaóra.

Árubőség

Théba virágzó városának piacán igen sokféle élelmiszert árúsítanak. Amott egy libát kínál nagy büszkén gazdája, emitt frissen kifogott halak csapkodnak, és házigalambok perlekednek. A szárnyasok (libák, kacsák, szarcsák, daruk) valamint a kecskék, juhok és ökrök elsősorban a jómódúak konyhájába kerülnek majd.

Valamivel messzebb különböző formájú kenyerek és sütemények állnak nagy halomban, mellettük aludt-tejes köcsögök. Aki zöldséget keres, talál itt cukkinit, dinnyét, salátát, babot, lencsét, csicseriborsót, zöldbabot, hagymát, póréhagymát, spárgát és petrezselymet. Az évszaknak megfelelő gyümölcsök csalogatják az arra járókat: datolya, füge, szikomorfüge, dum-pálmadió, nagy szemű szőlő, gránátalma, zsidótővisbogyó és szentjánoskenyér. Az Ázsiából behozott alma a gazdagok asztalára kerül.

Az élelmiszerek mellett a kézművesek termékei is megtalálhatók a piacon: bútorok (zsámolyok, székek, ládák), szandálok, szövetek, kerámia, vesszőkosarak, ékszerek, csecsebecséék, védő amulettok és írotáblák az írnokok* számára.

Az alkudozás művészete

Mivel pénzt még nem használtak, a kiválasztott termékért nem tudtak pénzzel fizetni: csak árucseréről lehetett szó. Egyiptomban a XXX. dinasztától* kezdve (Kr. e. 380–342) vertek pénzt. Az eladó és a vásárló tehát megegyezett a cserébe adandó termékek fajtájáról és mennyiségéről. Gyümölcsöt például gabonáért „vettek”, vázát egy pár szandálért. Minél nagyobb értékű cseréről volt szó, annál tovább tartott az alkudozás.

PONTOS BECSLÉS

Nagyobb értékű vásárlások esetén az eladók és a vásárlók előbb megállapították az áru pontos értékét, mégpedig egy számítási egység, a deben segítségével. A deben tulajdonképpen súlyegység volt: az Újbirodalom korában 91 gramm fémnek (réznek, ezüstnek vagy aranyknak) felelt meg. Ha kisebb egységről volt szó: tíz kedet tett ki egy debent. Minél értékesebb fémrel számoltak, annál többet ért a deben. Négy deben aranyért tehát több árut kellett adni, mint négy deben rézért.

Kr. e. 2300 körül
Anatóliában, a mai Törökország területén letelepednek az indoeurópai népek családjaiba tartozó hettiták, akik a mai Örményország északi része, a Kaszpi-tenger és Közép-Ázsia közötti területekről származnak.

Az úr szolgálatában

Théba utcáin egy férfi próbál utat törni magának a járkelők között. Maga után húzza szamarát.

Hirtelen megáll egy jómódú ember tágas és szép emeletes háza előtt.

Leemeli kosarát a szamar hátáról, és átadja egy szolgának. A kosárban különféle zöltségek vannak, amelyeket aznap reggel szedtek a háztulajdonos városon kívül fekvő földjén.

● Csábító illatok

A ház földszintjén található konyha tele van élelmiszerekkel: zöltségekkel, gyümölcsökkel, hússal, szárnyasokkal, halakkal. Az egyik asztalon egy negyed ökör fekszik. A szakács gyorsan és ügyesen felszelelteli egy bronzpengéjű késsel. A húsdarabokat nagy agyagedénybe dobja, majd a húrs kukinint, fehérre párt, hagymát és paprikát tesz. Időről időre megkeveri és megkóstolja a lassú tűzön készülő ragut. Az ételt koriandermaggal, fokhagymával és borókabogyóval fűszerezi. A földbe ástott tűzhely fölött két segéd libát és kacsát süt nyárson. Egy másik szakács a halakkal foglalkozik: megtisztítja őket, majd egy részüket még frissen elkészíti, másik részüket pedig besózva, hogy tovább elálljanak.

● Kenyér és sör

A konyha másik sarkában egy pék kerek, ovális és háromszögletű kenyereket vesz ki a kemencéből. Helyükre süteményeket tesz, amelyek ünnepi alkalmakkor embereket vagy állatokat formáznak. A finomságok búzalisztból, tojásból és tejből készülnek, mézzel vagy datolyával ízesítik őket. Az ország legnépszerűbb italát, a sört két adag gabonából – búzából vagy árpból – készítik. Az első adagot kicsíráztatják, összemorzsolják és vízzel locsolják. Ez a maláta. A második adagot összetörlik, meleg vízben áztatják és megfőzik. Azután a két adagot összekeverik, és növényi eredetű élesztővel erjesztik. Az elkészült alkoholtartalmú italt megsűrik, és nagy kökorsókban tárolják.

Kr. e. 2300 körül

Egy előkelő tisztségviselő, Mereruka szakállal síjának falain a gyerekek szabadideji játéka látható: a fiúknál erőpróbák és ügyességi játékok, például bokugrás, a lányoknál különféle labdajátékok, táncok és ügyességi gyakorlatok.

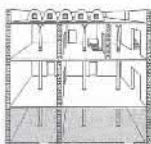

Kr. e. 2279

A hat éves korban megkoronázott II. Papi fáraó (Kr. e. 2279–2219) hatvan éven keresztül uralkodik. Elephantinei kormányzója, Horhuf felderítő utakat tesz Nüblában és Észak-Szudánban. Egyik útjáról magával hoz egy törpét.

Házi kézművesség

A műhelyekben szolgálók dolgoznak, akik a legfontosabb textil-alapanyagot, a lent fonják. Először az ujjakkal nagyjából összetömörítik a rostokat, azután vékonyítják és sodorják a szálát, miközben gyorsan forgatják a rokkát, amelyre a szálát rögzítik. A házban dolgozó férfiak és nők ebből a szálból készítenek szövetet az álló szövészekén. A ruházat elkészítése igen egyszerű. Elegendő egy négyszögletes szövetet az övhöz erősíteni, és kész a köpeny. A ruhák és az ingek már több varrást igényelnek: rögzíteni kell a pántot és az ujjakat. A ráncolt ruházat valószínűleg úgy készül, hogy a nedves szövetet összehajtogatják, és zsinórokkal szorosan összekötik. Így marad, amíg meg nem szárad.

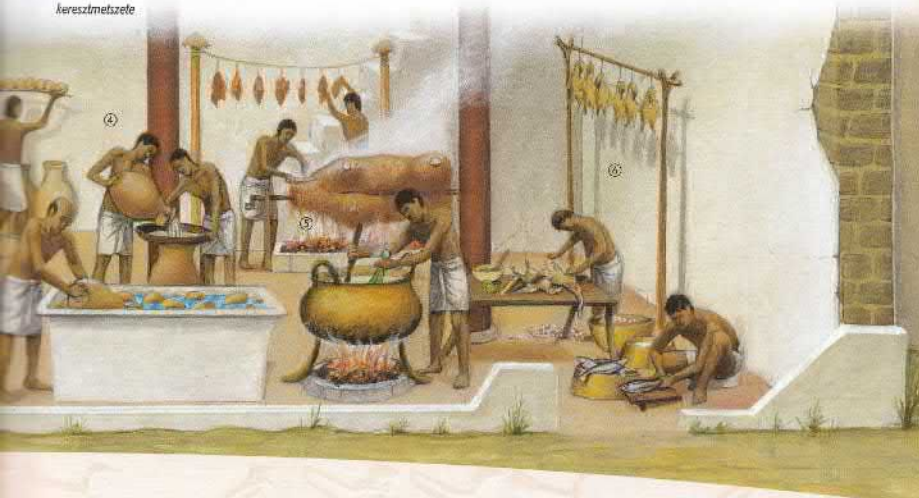
Előleki férfi házának keresztmetszete

ÖRÖKÖS SZOLGÁLAT

Az Óbirodalom (Kr. e. 2675–2200) és a Középbírodalom (Kr. e. 2046–1710) idején az egyiptomiak kis szobrokat helyeztek a sírokba, amelyek munka közben ábrázolták az embereket. A földiken dolgozó parasztok, ajándékokat hozó asszonyok, pékek, sörlőzők, mészárosok és sült szárnyasokat készítő szakácsok biztosították örök időkre az elhunyt ellátását. Kényelméről a völgyteglák készítői, az asztalosok és a tokácsok gondoskodtak, szórakoztatásáról a zenészek. A kis szobrok jóvaltábol az elhunyt a túlvilágon semmiben nem szenvedett hiányt.

- 1 A műhelyben az asszonyok lent fonnak.
- 2 A tokácsok szövetet készítenek az álló szövészekén.
- 3 A pék kisédi a kenyereket a kemencéből.
- 4 A sörlőzők megsziklik a sört.
- 5 Az egyik szakács megkeveri a készülő ragut, egy másik ökröt süt nyárson.
- 6 A szolgálók előkészítik a szárnyasokat sütésre, illetve lételásra.

Kr. e. 2219

Az Óbirodalom bukásához vezető zűrzavaros időszakban Egyiptomot – történelme során először – egy nő kormányozta. A nevén kívül szinte semmit nem tudunk róla: a görög hagyomány szerint Nilotkriszna hivat.

Kr. e. 2205

Az ókori Kína krónikái szerint ekkor került hatalomra a Xia-dinasztia, amely Kr. e. 1800-ig uralkodott. Nem tudjuk, hogy ez a királyi család valóban létezett-e, vagy teljes egészében a legendák születte.

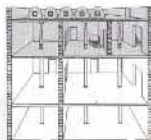
III. Ramszesz fáraó
Medinet Habu-i
palotájának egyik fürdőhelyisége.
Jól látható a kifolyónyílással ellátott,
mészilappokkal körülvett kád

A legújabb divat

Amíg a szolgák az első emeleti nappali szobát és a fogadóhelyiséget söprik, a ház ura és úrnője a második emeleten lévő férfi, illetve női lakosztályban készülődik. A gazdag egyiptomiak nagy jelentőséget tulajdonítanak a testápolásnak és megjelenésüknek.

Egy frissítő zuhany

Csak az előkelő tisztviselők házaiban találunk fürdőszobát és árnyékszéket. A ház ura mosakodáskor egy kőből készült kádban foglal helyet. Egy szolga vizet önt rá egy edényből. Előfordul, hogy a vizet szűrőn keresztül öntik. A szűrő olyan szerepet játszik, mint ma a zuhanyrózsa. A használt mosdóviz a kád alján folyik ki egy kőedénybe. Az alacsony kád felett vastag mészkőlapok védik a vályogfalat a kifröccsenő víztől.

Előkelő férfi házáinak keresztmetszete

Kr. e. 2200–2050 körül

Az Óbirodalom összeomlását százötven évig tartó zűrzavaros időszak követte. Egy-egy területen a tartományi kormányzók gyakorolják a hatalmat. Gyakran háborúznak egymással területük növeléséért. A lakosságot folyamatosan éhínség fenyegeti.

Kr. e. 2100 körül

Ur városában (a mai Irak területén) Ur-Nammu király megépítteti az első mezopotámiai zikkuratot. Ez a többemeletes, toronyszerű építmény kapcsolatot teremtet az ég és a föld, az istenek és az emberek között.

Jó illat és a szépség

Fürdés után az egyiptomi férfiak és nők olajjal és illatosított kenőcsökkel kenik be a testüket. Ezeket állati zsiradékból és növényi kivonatokból állítják elő, például lilomból. Az említett kozmetikumok kellemes illatúak, és bársónyossá teszik a bőrt. Mind a férfiak, mind a nők fekete festékekkel rajzolják körül a szemüket, és zöld színt tesznek a szemhéjukra. Bronzpengéjű késével a borbély leborotválja a ház urának bajszát és szakállát. A férfiak irtóznak minden szőrszáltól. Általában csak közeli hozzátartozójuk halála esetén, a gyász jeleként mondanak le a borotválkozásról. Kopaszra nyírják a fejüket, és a kor divatjának megfelelően hosszabb-rövidebb parókát viselnek. A nők hosszú, bodorított parókát hordanak, amely alól néha kibukkan és homlokukra simul igazi hajjuk. Estéknként az emberi hajból készült parókák a ládába kerülnek.

A TISZTA FEHÉRNEMŰ

A szegényebb családokban az asszonyok maguk mostak. A királyoknak, tisztviselőknek és bizonyos testületeknek, például a királyi sír építőinek kolon alkalmazottak voltak erre.

a feladatra. A ruhákat a Nílus vagy valamelyik csatorna partján mostak. A fehér lenből, ritkábban gyapjúból készült szöveteket először edényekben áztatták; az edényeket néha parázs fölött melegítették. Azután karbonátot vagy szódabikarbonátot szórtak rájuk, azaz sót, amely a szappant helyettesítette. A ruhákat erőteljesen dörzsölték a köveken. Végezetül hideg vízben kiöblítették őket. A tűző napon hamar megszáradt a kitergetett ruha.

Ruhák és ékszerek

A gazdagok ruházata követi a divatot. Az Óbirodalom és a Középbírodalom idején a divatosan öltözködő hölgyek hosszú pántokat és egyenes, testhez simuló ruhákat hordanak. Az Újbirodalom korában a vállat fedő, széles és ráncolt tunika válik népszerűvé. A férfiak a különböző hosszúságú köpenyszerű ruhákat és a paszománnyal himzsett ingeket kedvelik. A ruhák lágy és finom, többnyire fehér szövetből készülnek. Lábbeliként papiruszból* vagy bőrből készült sarukat használnak. A ruházat kiegészítésére a tehetősebbek ékszerekkel, nyakláncokkal, karperecekkel és fülbevalókkal ékesítik magukat. A legszebb darabok színes üvegpasztával vagy féldrágakövekkel, például lazúrkövel, türkizzel és kornalinnal díszített aranyból készülnek, az egyszerűbb darabok fajanszból*.

Rohanka és felesége, Merszeank valamikor Kr. e. 2500 és 2350 között éltek. A férfi rövid kintényt és bodorított parókát hord, az asszony pedig egyenes, hosszú ruhát és súlyos parókát. Néhány ezer évvel később Tutanhamon kincstárnoka, Moja és felesége, Merit ráncolt ruhákat és hosszú parókát viselnek.

Kr. e. 2046 körül
II. Mentuhotep (Kr. e. 2045–1995) helyreállította Egyiptom

egységét, és fáraónak kiáltja ki magát. Deir-el-Bahában hatalmas síremléket épített, amely magában foglalja a fáraó sírját, templomát, és a királyi család női tagjainak síremlékeit.

Kr. e. 2000 körül
Az első hellén törzsek, az indoeurópai iónok és akhájok

megjelennek a mai Görögország területén. Fegyverrel biztosítják letelepedésüket. Az ósziasságot megismertetik a szőlőműveléssel, az olajfa-termesztéssel és a hajózással.

Összetartó családok

A ház felbolydult méhkashoz hasonlít. Urak és szolgák a legidősebb lány esküvőjére készülnek. A fiatalasszony néhány napon belül elhagyja szüleit, és férje házába költözik.

A Deir-el-Medine-i munkások vezetőjének, Inherthauinak a sírjában a halott feleségével és gyermekeivel együtt látható. A kép jobb oldalán dbrázolt személyek temetési ajándékokat hoznak neki.

Szerelleml vagy anélkül

Természetesen akadnak szerelmi házasságok, de ez a ritkább. Általában az apa dönti el, hogy kihez adja a lányát. A lány beleegyezésére nincs szükség. A lányok tizenöt éves koruk körül házasodnak, a fiúk valamivel később, húszévesen, miután már munkába álltak. A házastársak ugyanabba a társadalmi rétegbe tartoznak: az előkelők egymás között házasodnak, éppúgy, mint a parasztok vagy a kézművesek. Az egyiptomi férfiak többségének csak egy felesége van. Ami az uralkodót illeti,

neki lehet több is. Sőt, feleségül veheti nővérét, húgát vagy akár a saját lányát is. Ez a gyakorlat azonban csak bizonyos időszakokban és kizárólag a királyi családban volt jellemző.

A házasságkötést semmilyen szerződés nem teszi hivatalossá, és nem kíséri vallási szertartás sem. Az új asszony egyszerűen belép férje házába. Az eseményt persze meg lehet ünnepelni: ilyenkor illik ajándékokat adni a friss házasságoknak.

Kr. e. 2000 körül

Az amoriták, az Arab-félsziget északi részéről származó sémi népcsoport tagjai egyre nagyobb számban költöznek be Mezopotámiába, néhány városban megszerzik a hatalmat. Szíriában megalapítják Amurru királyságát.

Kr. e. 2000 körül

Kréta szigeten felépülnek az első paloták. A Kr. e. 3000 körül kialakult minószi kultúra Kr. e. 1700 és 1450 között éli virágkorát. Legkiemelkedőbb emlékei a pompás paloták, elsősorban a knósszasi, továbbá a ránik maradt festmények és szobrok.

Jogok és kötelességek

Az asszonyok feladata – akár gazdagok, akár szegények –, hogy gyerekeket szüljenek, és vezessék a háztartást. A szülésznők kivételével a nők igen ritkán rendelkeztek önálló állással. A közigazgatásban például egyetlen asszony sem dolgozott. A férj köteles tiszteletet, hűséget és szeretetet tanúsítani felesége iránt, a feleség pedig urának tekinti férjét.

Ha a házastársak viszonya megromlik, bármelyikük kérheti a házasság felbontását. Ilyenkor két részre kell osztani a vagyont, ami mérsékli a válási kedvet. A közös vagyon egyharmada a feleségé, kétharmada a férjet illeti. A házasságkötés előtti vagyonon nem osztoznak, azaz a feleség megtarthatja a hozományát.

A fiatalasszony guggolva szül meg gyermekét. Mindkét oldalán Hathor istennő segíti, akit Thóeriszhez hasonlóan az asszonyok védelmezőjének tekintettek.

A szűk családi kör

A család az apából, az anyából és a gyerekekből áll. Amikor ez utóbbiak elérik a felnőttkort, családot alapítanak, és elköltöznek otthonról a saját házukba. A család néha befogad egy-egy özvegyen maradt vagy jövedelemmel nem rendelkező rokont.

A gyermek születését nagy várakozás előzi meg. A szülő asszony három istenség – Bész, a törpe, Thóerisz, a nőstény viziló és Hathor – segítségét kéri. Az orvostudomány kezdetleges színvonala miatt magas volt a gyermekhalandóság. Tudjuk, hogy Deir-el-Medinában a családok átlagosan három gyereket neveltek. Ebben a számban nincsenek benne sem a már megházasodott, sem a meghalt gyerekek.

NŐK AZ ÁLLAM ÉLÉN

Az asszonyok nem vettek részt a politikai életben. Az állam kormányzása a férfiak feladata volt. Egyiptom háromezer éves története során mindössze öt alkalommal tértek el ettől a szabálytól. Hatszepszut kivételével valamennyien zavaros időszakban kerültek Egyiptom élére. Nitókrisz (VI. dinasztia*), Szobeknofaruré (XII. dinasztia) és Anheszenpaaton (XVIII. dinasztia) királynőkről alig tudunk valamit. Csupán Hatszepszut (Kr. e. 1479–1458) és Tauszert (Kr. e. 1188–1186) uralkodásáról vannak részletesebb ismeretünk. Az előbbi unokaöccse mellett került hatalomra, az utóbbi veje társuralkodója volt. A későbbiekben mindketten fáraóknak kiáltották ki magukat, és használták a királyság jelképeit: a koronát, a kőtényt, a szakállt és a jogart.

A gyermekéi szoptató anyát mintázó edényben valószínűleg tejlet tartottak

Kr. e. 1976 körül

Az egykori vezír, I. Armenemhat (Kr. e. 1976–1947) megalapítja a XII. dinasztiát. Célja a királyi hatalom helyreállítása, igyekszik véget vetni a nomarkhészek (tartományi kormányzók) uralmának. Harmincéves uralkodás után egy összeesküvésben veszti életét.

Kr. e. 1956 körül

I. Szeszósztisz (Kr. e. 1956–1910) folytatja apja, I. Armenemhat politikáját. Számos templomot alapít Egyiptomban, és a határok megerősítésére Nubiában felépítteti a Középbírodalom korának első erődítményeit.

Tudásszomj

Théba utcáin már kora reggel megjelennek az iskolába siető fiúk.
Nem mind ugyanoda igyekeznek.

Egyesek a karnaki templomhoz tartozó iskolába mennek,
mások az államigazgatás épületei felé tartanak.

Kr. e. 1950 körül

A mai Libanon területén található egykori fáiniciai kikötőváros, Búblosz felújítja Egyiptommal kereskedelmi kapcsolatait, amelyek az első átmeneti kor zavaros időszakában szakadtak meg. Az egyiptomiak luxuscikkeit kínálnak cédrusfáért cserébe.

Kr. e. 1950 körül

A Középbiradalom íróstudói összegyűjtik az egyiptomi irodalom klasszikus alkotásait. Közülük néhány: Szinuhe története, A hajótörött története, A paraszt panasza, A mestersegek szatírája, Az életunt beszélgetése Ielkével és Amenemhat intelmei.

TANÍTÁSI SZÜNET IDEJÉN

A fiúk azokért a szabadban üzhető játékokért lelkesednek, amelyekben próbára tehetik erejüket, gyorsaságukat és ügyességüket – ilyenek az ugrás, a cellovés és a futás. A lányukat inkább a tánc és a tornamutatványok érdeklik. Labdázna, babákat ringatnak.

Korlátozott lehetőségek

Nem minden gyerek járhatott iskolába. A lányok például nem, kivéve néhány hercegnőt vagy a főtisztviselő lányait. Ők tehát otthon maradtak, és segítettek az anyjuknak takarítani vagy főzni. A kézművesek és a parasztok fiai sem jártak iskolába. Igyekeztek kitanulni apjuk mesterségét. Az iskolákat az előkelő tisztviselők és az államigazgatásban dolgozó alkalmazottak fiai látogatták.

A fiúk általában öt- vagy hatéves korukban kezdték az iskolát. Tíz-tizenöt éven keresztül tanultak. A diákból az iskola elvégzésével írnok* lett, azaz írástudó, imi és olvasni tudó ember.

Gyakorlatias oktatás

A jelentős templomok mellett működő iskolákba azok jártak, akik papok, művészek vagy a templomokhoz tartozó hatalmas földterületek és más javak felügyelői szerettek volna lenni. A közigazgatás alá tartozó iskolákban a tanulók megtanultak számolni, jelentéseket, beszámolókat készíteni, leveleket írni, utasításokat megfogalmazni és végrehajtani. A hieroglif*, a szent írást csak a papok és a művészek sajátították el. Az írnokok a hieroglif írás egyszerűsített változatát, a hieratikus írást* használták. Ennek sokkal egyszerűbbek voltak a jelei. A fiatal hercegek és a király közvetlen munkatársainak, a vezető tisztviselőknek a gyerekei a palota iskolájában tanultak.

Napi gyakorlatok

A tanítás minden bizonnyal az udvaron, a szabad ég alatt folyt. A tanító egyben írnok is volt; az iskolát működtető intézmény alkalmazásában állt. Először megtanította a diákoknak az írásjeleket. Azután diktált az egyik első tankönyvből, a *Kemít*ből, a gyakran használtos mondatok és kifejezések gyűjteményéből. Az idősebb tanulók irodalmi szövegeket másoltak, például *A mesterségek szatírját*, amely az írnokmesterséget magasztalta. Az írás és a nyelvtan mellett a diákok számolni is megtanultak. Az írnoknak tudnia kellett pontosan számolni. A diákok ezenkívül – későbbi szakosodásuknak megfelelően – tanulhattak földrajzot, orvostudományt vagy asztronómiát.

MI KELL AZ ÍRÁSHOZ?

A tanulók az írást kis fatáblákon, valamint asztronakonon*, azaz mész- és cserépdarabokon gyakorolják. Az írnokok a fontosabb szövegeket a papiruszs* szárból készített papirusztekercseken rögzítik. *Finom íróndóda** írnok, a tollat fekete tintába mártja. A címekhez vörös tintát használnak. A fekete és a vörös festéket először porrá őrlik, majd vízzel keverik össze. A papiruszlapokat simítófával kisimítják, az egyes lapokat bronzkésével vágják ki.

Kr. e. 1872 körül

III. Szeszósztisz (Kr. e. 1872–1853) jelentős közigazgatási reformot hajtott végre. A nomoszokormányzók helyébe megbízható hivatalnokokat állított. Kerma királyságának fenyegetésével szemben védelmi rendszert épített ki, és biztosítja a birodalom déli határait.

Kr. e. 1853 körül

III. Amenemhat uralma (Kr. e. 1853–1806) békés, virágzó időszak Egyiptom történetében. Megnő a Fajjúm-odisz jelentősége. A fáraó két piramist építtet, az egyiket Dahsurban, a másikat Fajjúmban. Végakarata szerint Fajjúmban temetik el.

De jó is írni!

A templomi iskolában a tanulók írótablájuk fölé hajolnak, és szorgalmasan rajzolják a sólymokat, viperákat, csókákat, nádszálakat, emberek és isteneket. Lépésről lépésre fedezik fel a templomok és sírok falain látható szent írás, a hieroglifák* titokzatos világát.

A hieroglifák olvasása

A hieroglifákat vízszintes sorokba vagy függőleges oszlopokba írták. Felülről lefelé, balról jobbra vagy jobbról balra kell olvasni őket. Az olvasási irányt a jelek elhelyezkedéséből lehet megállapítani. Ha a növények (az alsó képeken a nádszál), a madarak vagy az emberek jobbra néznek, akkor az olvasás az ellenkező irányban, jobbról balra halad. Ha balra fordulnak, akkor a szöveget balról jobbra kell olvasni.

Az olvasás iránya ↓

Jelek, amelyeket kiejtünk

Az ideogrammak olyan jelek, amelyek egy szót vagy fogalmat jelölnek. Ma is sok helyütt használjuk őket: köztereken, az utak mentén segítenek az eligazodásban. Mindennapi életünk részei. A metróban a kijárat jele egyenértékű a „kijárat” szóval. Az ideogrammak előnye, hogy azok is megértik őket, aki nem beszélük az adott ország nyelvét.

A szék képe a „szék” szót (kiejtve: „pé”) és a „p” mássalhangzót is jelölheti

A kenyér képe a „kenyér” szót (kiejtve: „tē”) és a „t” mássalhangzót is jelölheti

Az olvasás iránya →

Az olvasás iránya ←

A hieroglif írás alapvetően kétféle jelcsoportból áll: az első csoportba azok a jelek tartoznak, amelyeket kiejtünk (ideogrammak és fonogrammak), a másodikba azok, amelyeket nem ejtünk (determinatívumok, magyarázó jelek). A fáraók korában hétszáz jelet használtak; ez a szám a görög-római korra hatezerre nőtt.

A hieroglifák lefordítása előtt meg kell állapítani kiejtésüket. A kiejtés szerinti átírást dőlt betűkkel szokás megadni.

A fonogrammak olyan írásjelek, amelyek egy vagy több hangot jelölnek. Tulajdonképpen az ideogrammakból származnak, és némileg emlékeztetnek a képjelekre. Egyiptomi nyelven az égbolt szót a „pt” betűkapcsolat fejezi ki. Leírni úgy kell, hogy egymás mellé tesszük a szék („p”) és a kenyér jelét („t”). A leírt szóknak („pt”) természetesen semmi köze nincs se a székhez, se a kenyérhez.

A fonogrammakat három csoportra oszthatjuk. Az elsőbe mintegy harminc jel tartozik, amelyek egy-egy mássalhangzót (pl. „m” vagy „f”) jelölnek. Ezek alkotják az egyiptomi ábécét. Mégsem valódi ábécéről van szó, az írások* ugyanis más jeleket is használtak.

A második csoportba a két mássalhangzót (pl. „sw”, ejtsd: szu), a harmadikba a három mássalhangzót jelölő hieroglifák (pl. „hnp”, ejtsd: hetep) tartoznak.

Egy hangot jelölő fonogramma: „f”

Egy hangot jelölő fonogramma: „m”

Két hangot jelölő fonogramma: „sw”

Kr. e. 1800 körül

Asszír kereskedők kiváló kapcsolatokat építettek ki az anatóliai (a mai Törökország területén található) hetitita városokkal, sőt kereskedelmi telepeket hoznak létre. Szamarakon szállított druckkeiket – gyapjút, szöveteiket és ánt – aranyra és ezüstre cserélik.

Kr. e. 1797

Egyiptomban a XII. dinasztia uralmának belső zavarok vetnek véget. A nehéz időszakban egy asszony, Szobeknoferté királynő kerül a trónra. Ném sokat tudunk róla. Mellszobra a párizsi Louvre-ban látható.

Jelek, amelyeket nem ejtünk ki

A szavak végére az egyiptomiak értelmező jeleket illesztettek. Ezek arra a fogalomkörre utaltak, amelybe az illető szó tartozik, tehát megkönnyítették az olvasást. Ezeket a jeleket nem kell kiejteni. A bal oldali kis képen a „pt” szót az égbolt értelmező jele kíséri.

Az írás fejlődése

Az Óbirodalom idején (Kr. e. 2675–2200) az írások kialakítottak egy kézírást, amelynek írásjelei a hieroglifák leegyszerűsített változatai voltak. Ezt nevezzük hieratikus* írásnak. Később, a Kr. e. VII. században egy harmadik írásfajta is kialakult, a még egyszerűbb jeleket alkalmazó démotikus írás, amely a mindennapi gyakorlatban felváltotta a hieratikus írást.

A Kr. u. III. században megjelent kopt írás az egyiptomi nyelvet a görög ábécé betűivel írta le, ezenfelül átvett hét jelet a démotikus írásból. Végül 642-ben az arabok meghódították Egyiptomot, és ettől kezdve az arab lett Egyiptom hivatalos nyelve.

A HIEROGLIFÁK MEGFEJTÉSE

Az utolsó ismert feliratot 394-ben vésték kőbe a papok Philae templomában. A hieroglif írás ezután évszázadokra feledésbe merült. Egy francia tudós, Jean-François Champollion (1790–1832) 1808-ban elhatározta, hogy megfejtí az egyiptomi írást. Ebben a rosette-i kő volt segítségére, amelyre háromféleképpen vésték fel ugyanazt a szöveget: hieroglifákkal, démotikus írással és görögül. Champollion tökéletesen ismerte a kopt nyelvet is. 1822-ben siker koronázta erőfeszítéseit.

Hieroglif (1), hieratikus (2), démotikus (3) és kopt (4) írással a következő szöveg olvasható az alábbiakban: „Amon-Ré kedvelje, a Két Föld urainak ura.”

- ①
- ②
- ③
- ④ MHIEMOYNΛACONTHP

HIEROGLIFÁK	TUDOMÁNTOS ÍRÁS	NETES	A BETŰ NEVE
	3	a	alef
	j	i	jod
	y	j	kettős jod
	á	á	ájin
	w	u	u
	b	b	b
	p	p	p
	f	f	f
	m	m	m
	n	n	n
	r	r	r
	h	h	h ₁
	h	h	h ₂
	h	kh	h ₃
	h	s=bozromas h	h ₄
	s	sz	sz
	š	s	s
	q	kj	qof
	k	k	kaf
	g	g	g
	t	t	t
	t	tj, t	ts
	d	d	d
	d	dzs	dzs

Kr. e. 1766

Észak-Kínában a Sang-dinasztia uralkodása idején (Kr. e. 1766–1122) bronzvázaikat készítenek viszonylag fejlett eljárással. Vallásuk jellemző vonása az ósák tisztelete. A régészeti leletek egy igen fejlett állam képét mutatják.

Kr. e. 1775 körül

Hammurapi (Kr. e. 1792–1750) Mezopotámiában megalapítja az Óbabiloni Birodalmat. Kr. e. 1755 körül összeállítja a birodalmában hozott ítéletek gyűjteményét, amelyet azután – tévesen – „törvénykönyvként” emlegetnek.

Az államigazgatás

A legtöbb írnok* a közigazgatásban dolgozik. Ők tehát állami alkalmazottak.

Büszkék szellemi munkájukra, amelyet jóval többre tartanak a parasztok és a kézművesek tevékenységénél. Úgy látszik, tökéletesen elégedettek helyzetükkel.

Sőt, mindig tökéletesen becsületesnek is tűnnek. Valóban így van?

● Az írnokok serege

Az országban mindenütt találkozunk írnokokkal. Többségében a fáraó által megtestesített állam, a templomok és a magas rangú tisztviselők szolgálatában állnak. A főirnokoktól a legegyszerűbb alkalmazottakig különböző osztályokba sorolják őket. Mindegyiküknek van főnöke, még a főtisztviselőknek is, akik a királynak tartoznak felelősséggel. A hivatalnokokat tehát igen szigorú hierarchia szerint rangsorolják.

A Louvre híres írnoka valójában magas rangú tisztviselő. A nevét sajnos nem ismerjük.

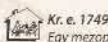
● Erőtéljes központosítás

Az egyiptomi uralkodók már a legkorábbi időktől kezdve, Kr. e. 3100-tól erősen központosított államot építettek ki. Az államot a mindenkor fővárosból irányították: itt adták ki a rendeleteket, és ide érkeztek egy-egy vidék, város vagy falu vezetőinek a jelentései.

Az ország javait nagy hatalmú hivatalnokok kezelték, akiket egy sereg írnok vett körül. Például az Alsó- és Felső Egyiptom magtárait felügyelő hivatal állította össze az adófizetők listáját, és szedte be a gabonára kivetett adót*. Az állatállományért felelős hivatal számon tartotta, hol milyen állatot tartanak, melyikből mennyit, és ezekből részt kapott fizetség gyanánt. A kincstár felügyelte az egyéb termékeket és a legfontosabb nyersanyagokat: az aranyat, ezüstöt, rezet, fát, tömjént és olajat. A vezír* ellenőrizte az ország összes hivatalát, illetve bizonyos korokban az általa irányított országrész hivatalait is.

A LEGSZEBB MESTERSÉG

Egy híres írodalmi alkotásban, A mesterségek szatirájában egy Hefi nevű írnok hosszan sorolja az írnokoskodás előnyeit. Hangsúlyozza, hogy neki nem kell fárasztó fizikai munkát végeznie. Társadalmi helyzetének és foglalkozása felsőbbrendűségének tudatában gúnyosan szól a fazekasról, a katonáról, a parasztról, a pékről, a papról, a ruhásztitőről, a kertészről, a borbélyról és a takácsról. Mivel a lakosság nagy része írástudatlan volt, még a legegyszerűbb írnok is bizonyos tekintélyt élvezett.

Kr. e. 1749

Egy mezopotámiai agyagtáblán fennmaradt egy fiú akkád nyelvű iskolai beszámolója. Leírja, hogy elsősorban az ékkést gyakorolta. Puha agyagtáblára véste a jeleket egy hegyes toll segítségével.

Kr. e. 1710

Egyiptomban ismét zavaros időszak veszi kezdetét: a második átmeneti kor (Kr. e. 1710–1550). A meggyengült királyi hatalom nem képes egyben tartani a tartományokra széteső országot.

Az írnokok munkaeszközei: tábla, írónód és papirusz**

EGY UNALMAS MEGBÍZATÁS

Ránk maradt levelek alapján úgy tűnik, hogy az írnokok napjai nem mindig teltek olyan megelégedettségben, ahogyan azt a mesterségek szatiraja sugallja. Néha félreeső helyeken kellett élniük, ahol bizony nem sok szórakozásban volt részükhöz. A Delta nyugati részének egyik kis falujában Kr. e. 1100 körül egy írnok arról panaszzkodott, hogy megöli az unalmát: egész nap csak a madarakat bámulja, halászik és vadászik. Másfeljett életre vágyott. Panaszkodott a szünyvögokről, amelyek a vért szívták, és a kábor kutyákról, amelyek azonnal megjelennek, amint szolgálói kinyitnak egy sörrel teli korsót.

II. Ramszesz nagy sírtemplomát, a Ramszeszeumot völgytetőglából épített raktárak vették körül. Ezekben őrizték a templom javait, például a fontos nyersanyagokat. Ettől a völgytetőglából volt II. Ramszesz talvaj írnoka is.

Kr. e. 1700 körül

Babiloni írnokok összeállították a Gilgames-eposz első, akkád nyelvű változatát. A mű Gilgamesz sumer királyról szól, aki a halhatatlanságot keresi. Az eposz egyike a legrégebbi irodalmi alkotásoknak.

Kr. e. 1650 körül

A hükszoszok meghódították Alsó-Egyiptomot, és megalapították a XV. dinasztiát. Az egyiptomiok hekau-használtak „a puszták fejedelmeinek” nevezik őket (ebből származik az „hükszosz” név), utalva arra, hogy a hükszoszok korábban nomádok voltak.

● Egységes közigazgatás, egységes kultúra

Ennek a jól szervezett és igen hatékony közigazgatásnak köszönhetően az uralkodó már az Óbirodalom korától fogva (Kr. e. 2675–2200) mesés kincsekkel rendelkezett. Az emberi munkaerő szinte korlátlanul állt rendelkezésére. Ezért is kezdhettek bele olyan hatalmas vállalkozásokba, mint egy piramis megépítése. A zavaros időszakokban, amikor a királyság meggyengült, például az első átmeneti korban, a központi kormányzat is megszűnt. Az ország elszegényedett, az emberek éheztek.

● A korrupció ellen

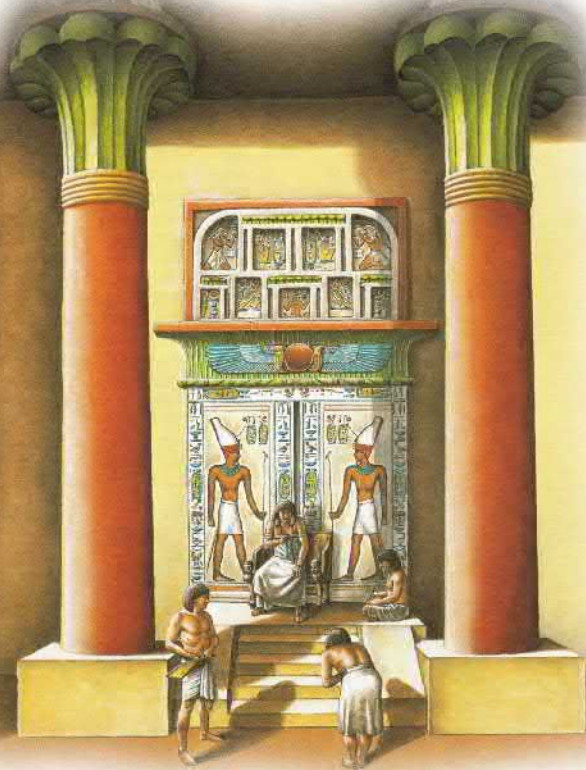
Amikor a királyi hatalom erős volt, a bírósági íratok tanúsága szerint könyörtelenül megtorolták a visszaéléseket. Mindez nem jelenti azt, hogy néhány nem teljesen becsületes írnok ne próbálta volna meg kihasználni a lehetőségeket, amelyeket állásuk kínált. Ez történt II. Ramszesz idején is az egyik tisztviselővel, aki több thébai templom vagyonának kezelője volt. A magas beosztású hivatalnok az istenség számára gyűjtött vagyonból egészítette ki saját fizetését. Miután áthelyezték, hasonlóan kapzsi felesége és lánya folytatták a sikkasztást. De mivel nem voltak elég ügyesek, rajtakapták őket, és mindenre fény derült. A tisztviselőt egyáltalán nem hozta zavarba az ellene indult per: a bizonyítékok sokasága ellenére mindent tagadott. Sőt, felháborodottan tiltakozott az őt ért igazságtalanság miatt. A bírák azonban, akiket nem tévesztett meg, szigorú büntetést szabtak ki rá.

Hatalmas felelősség

A pompás fogadótermet megvilágítja az ablakokon beszűrődő fény.

A terem tulsó végében álló trónján ott ül Felső-Egyiptom vezíre*,
a király után az ország második embere.

Ő a legfőbb bíró és az egyik országrész közigazgatásának vezetője.

Kr. e. 1600 körül

A Sínai-félszigeten, egy egyiptomi bányaánál kőtöblőket találnak. A táblákon a világ első betűírásával írt, sémi nyelvű szöveg olvasható. Az úgynevezett protosínai írás jelei a hangokat jelölő egyiptomi hieroglifákra emlékeztetnek.

Kr. e. 1600 körül

A virágzó görög város, Mükéné királyait kincsekkel együtt temetik el. A sírokat 1879-ben találja meg Heinrich Schliemann német régész. Az arany- és ezüstleletek még látványosabbak, mint amit Trójában találtak.

Egy jól irányított terület

A vezír feladata a rábízott terület irányítása. Meghagylatja a beszámolókat a termésről, a csatornák és az utak állapotáról. A hivatalnokok egyenként jelennek meg előtte. Tiszteletteljesen meghajolnak, majd egyikük elmondja, hogy egy heves és váratlan vihar több falut elpusztított. A parasztok mindenüket elvesztették. A vezír kiutal számukra néhány zsák gabonát. Egy másik hivatalnok arról számol be, hogy körzetében kiváló lesz a termés. A főhivatalnok örömmel fogadja a hírt: több adó* fog befolyni a kincstárba, és megtehetnek a magtárak.

Egy hozzá érkező panaszt követően haraggal fordul az egyik város elöljárójához, aki nem javíttatta meg a rá bízott útszakaszt. A vezír nem tűri, hogy ezen a szakaszon továbbra is fennakadás legyen a közlekedésben. A bűnös félelemtől reszketve megígéri, hogy visszatérése után tüstént kirendeli dolgozni azokat a parasztokat, akiknek ingyen munkát kell végezniük a király és az állam számára.

Igazságos ítélkezés

A vezír ezután bíróként jár el egy ügyben. Az elé hozott vitás ügy egy földbirtokra vonatkozik. Mindkét fél előadja az érveit. Az ügy túlságosan bonyolult, ezért nem lehet azonnal ítéletet hozni. Előbb át kell nézni a levéltárban lévő iratokat. A vezír tehát elnapolja a tárgyalást. Ezután két, bottal felfegyverzett rendőr érkezik, akik egy asszonyt lökdösnek maguk előtt. Falujának bírája elítélte, mert egy szentélyből elloptott egy füstölőt. Mivel ez igen súlyos bűnnek számít, a vezír elé hozták. A főtisztviselő kényszermunkára ítéli az asszonyt.

MAAT KÖVETŐI

Maat az igazság, a méltányosság és a világ egyensúlyának istenője. Elvárja a királytól, a vezírtől és a főméltóságoktól, hogy az igazságot szolgálják a földön. A istennő hatáskörébe tartoznak a társadalmi kapcsolatok is. Ennek jegyében megparancsolja az alattvalóknak, hogy engedelmeskedjenek uraiknak, azoknak pedig méltányosan kell bánniuk alárendeltjeikkel. Az asszonyok szolgálják férjüket, a férfiak pedig tisztelik feleségüket. Maat ítéli a lustaságot, a gonoszságot, a hazugságot és a lopást. Haláluk után az egyiptomiaknak meg kell jelenniük Ozirisz ítélőszéke előtt, ahol Maattal is szembesülnek.

Kr. e. 1600
A minden bizonnyal Arméniaiból származó hurriták

Kr. e. 2500 táján telepdedek le Mezopotámia és Szíria északi részén. Kr. e. 1600 körül egyesítik fejedelemségeiket. Új birodalom születik: Mitanni.

A vezír nem pihen

A vezír levéltárában őrzik a közigazgatási, jogi és a földtulajdonra vonatkozó iratokat. A kihallgatás után a vezír visszamegy az irodájába. Titkárai előhozzák a kért dokumentumokat: ezek azokra a hivatalnokokra vonatkoznak, akiket elő akar léptetni. Aláírja az új rendfenn tartók kinevezését is. Mivel ez is a feladatai közé tartozik, elküldi a tartományok kormányzóinak a fáraó új rendeleteit, majd felkészül a következő napra. Másnap ugyanis összeül a minisztertanácsként működő Nagytanács, a fáraó és a vezírek részvételével. Előtte azonban a vezír még találkozik a fáraóval, hogy előkészítsék az ülést.

Két ország, két vezír

Mivel az ország irányítása egyre bonyolultabbá vált, a XVIII. dinasztia* idején (Kr. e. 1550–1292) a király felosztotta a vezír feladatait. Felső-Egyiptom vezíre irányította az ország déli részét, Thébából. Alsó-Egyiptomot egy másik vezír kormányozta, akinek székhelye Memphisz vagy Pi-Ramszesz volt. A vezír feladatait és kötelezettségeit nagyrészt Rehmirének, Felső-Egyiptom vezírének köszönhetően ismerjük. Rehmiré, III. Thotmesz (Kr. e. 1479–1425) főtisztviselője ugyanis sírjának falára vésette a vezír teendőit.

A képen Alsó- és Felső-Egyiptom két vezíre látható, az egyik vezír nagyrészt takarásban. III. Ramszesz szolgálatában álltak. Ruhájukról lehet őket felismerni: a hosszú ruhát színmórral erősítették a nyakukhoz.

Kr. e. 1595 körül
Az első babiloni dinasztia, amelynek leghíresebb uralkodója Hammurapi volt, elsöpri a hettita támadás. A hettiták kifosztják Babilon városát és, az istenek szobraiát zsákmányként elhurcolják saját hazájukba.

Egyiptom királya, a fáraó

A fáraó Thébába érkezik. Ide utazott fővárosából, hogy Amón városában részt vegyen az opet-ünnep²⁴ vallási szertartásain. A partokon már órák óta várakozó tömeg nagy ujjongással fogadja az ország mindenható urát.

Isten, de ember is

A király egy személyben isten és ember. Istenek gyermekeként született, akit azért teremtettek, hogy kormányozza Egyiptomot. Istenné azonban csak megkoronázása után válik, tehát kizárólag azért isten, mert királyi hatalmat gyakorol. Ugyanakkor ember is. A többi emberhez hasonlóan néha ő is szomorkodik, néha megbetegszik, és meg is halhat.

Kizárólagos tulajdonos

A királyé volt minden: a földek, öntözőcsatornák, bányák, kőbányák és az idegenek által fizetett adók. Egész Egyiptom az ő tulajdona. A földek nagy részét azonban átadta a templomoknak, a közigazgatási hivataloknak és a főtisztviselőknek, akik paraszttal műveltették azokat. Az Újbíródalom korában (Kr. e. 1550–1070) a fáraó rendelkezett a legfontosabb nyersanyagok külkereskedelmének kizárólagos jogával.

A királyt gyakran ábrázolták szfinx formájában, azaz emberfejű és oroszlántesttel. A szobor a fáraó isteni mivoltát jelképezi.

A kormány élén

A királyt az elnökletével működő Nagytanács segítette a kormányzásban. A tanács tagjai a két vezír²⁵ és a kincstár főnöke, vagyis az ország pénzügyminisztere. Mellettük foglaltak helyet a tanácskozáson a magtárak és az állatállomány felügyelői. Véleményt nyilváníthat a király főintendánsa, vagyis személyes javainak kezelője, valamint Kus alkirálya, aki egyben Núbia kormányzója is. A király meghallgatja a beszámolókat, majd kihirdeti rendelkezéseit, amelyek végrehajtásáról főtisztviselők gondoskodnak. Az is az ő feladatuk, hogy a helyi tisztviselőkhez továbbítsák a fáraó utasításait.

II. Ramszesz fejét nemes-kendő fedti, amelynek két vége a király mellére lóg. A kendőre téve viseli a fehér és vörös koronát. Alsó- és Felső-Egyiptom jelképét. A két fejű szert egyült alkotja a kettős koronát.

PER-AA-TÓL A FÁRAÓIG

Egyiptomi nyelven per-aa azt jelenti: „nagy ház”. A királyi palotát nevezték így. Kr. e. 1450-től kezdve ez volt a palota lakójának, vagyis az egyiptomi uralkodónak a címe. A görögök ebből alkották a pharao – magyarul fáraó – szót.

Kr. e. 1550 körül

A thébai fejedelmek erőfeszítéseit végre siker koronázza. Három éve folyó, elkeseredett harcok után sikerül kiűzniük a hükszoszokat. Amósisz fáraó lesz. Megalapítja a XVII. dinasztiát. Ezzel kezdetét veszi az Újbíródalom kora (Kr. e. 1550–1070).

Kr. e. 1504 körül

Miután elfoglalta Egyiptom trónját, I. Thotmesz (Kr. e. 1504–1492) meghódítja Nubiát a 4. kataraktáig. Hadjáratot vezet Szíria-Palesztinába, amivel előkészíti az utat III. Thotmesz számára.

Hadvezér

Az uralkodó egyben a hadsereg legfőbb vezetője. Személyesen áll csapatai élén, ha új területek meghódításáról vagy egy-egy nagyobb lázadás elfojtásáról van szó. A vezérkarával folytatott tanácskozás után kidolgozza a haditervet. A kisebb jelentőségű hadműveleteket tábornokaira bízta. A külföldön állomásozó helyőrségek parancsnokainak feladata a rend fenntartása az adott területen.

A fáraó kezében a királyi hatalam jelképei láthatók: a jogar és az ostor. Az állára egyes szakált ragasztottak, amely különbözik az istenek meggyőzőbb szakállától

Pap

A fáraót, Egyiptom legfőbb papját az istenek választják ki a tiszteletükre bemutatandó szertartások elvégzésére. Mivel azonban egyszerre nem tud jelen lenni az ország valamennyi templomában, főpapokat nevez ki, akik helyettesítik őt az istenek előtt. Kedvében akar járni az isteneknek, ezért rendben tartja a régi templomokat, és új szentélyek építését rendeli el.

A TÁRSADALMI HIERARCHIA

Az istenek mindenkinek meghatározták a társadalomban elfoglalt helyét. A társadalmi piramis csúcsán a fáraó állt. Őt a miniszterek, a főtisztviselők, a főpapok, a magas rangú katonák, a palota orvosai és tudósok vették körül. A közigazgatásban dolgozó írnokok, a kézművesek és a kereskedők ezeknek a tisztviselőknek a szolgálatában álltak. Az alsó réteget a lakosság többségét kitevő parasztok alkották. Helyzetük nem volt sokkal jobb, mint a rabszolgáké.

A hosszúság ovális keretben, a cartouche-ban l. Szeszóstrisz koronázáskor kapott neve szerepel: Heperkaré

Kr. e. 1500 körül

Bekövetkezik az ókor egyik legnagyobb katasztrófa: Théra szigetén kitör a vulkán. A vulkánkitörés egyes feltételezéseik szerint kapcsolatba hozható a mondanéki Atlantisz pusztulásával, amelyről Plátón görög filozófus számolt be.

Kr. e. 1500 körül

Egyiptomi írnokok összegyűjtik a világ legelső orvosi szövegeit. Az Ebers Papirusz betegségek és receptek gyűjteménye, több mint 800 különböző gyógymodort ír le. Az Edwin Smith Papirusz sebészeti kérdésekkel foglalkozik.

Az ország első családja

A fáraó egy népes család feje. Személyes vonzalból vagy politikai megfontolásból egy vagy több főfelesége van, akik a „Nagy királyi feleség” címet viselik. Az uralkodónak vannak másodfeleségei és ágyasai is. Érthető, hogy a fáraóknak általában sok gyerekek születik.

NOFERTARI KIRÁLYNÉ

II. Ramszesz (Kr. e. 1279–1213) több Nagy királyi felesége és mintegy száz gyereke ellenére csak egyetlen asszonyt szeretett igazán: Nofertari királynét.

A gyönyörűséges királyné rendszeresen elkíserte utazásaira, részt vett a templomi szertartásokon, sőt még diplomáciai feladatokra is vállalkozott. Az uralkodó az ő tiszteletére építtette az Abu Szimbel-i kis templomot. Thébában, a Királynék völgyének temetőjében a legszebb síremléket készítette neki.

A fáraók feleségeit a Királynék völgyében temették el. A háttérben látható modern épületet Nofertari sírjának bejárata fölé emelték.

Egyiptom királynéja

A fáraó általában az egyik főtisztviselő lányát vette feleségül. Az is előfordult, hogy saját lánytestvérét vette el – az isteni pár, Ozirisz és Ízisz mintájára. A királyné a „Nagy királyi feleség” címet viselte, és a királyhoz hasonlóan cartouche-ba foglaltatta nevét. A fővárosban saját palotával rendelkezett. Voltak földjei, nyájai, és nagyszámú személyzet állt a rendelkezésére. A fáraó anyja ugyanolyan kiváltságokkal rendelkezett, mint a királyné, és ugyanolyan tisztelet illette meg. Bizonyos vallási szertartások a Nagy királyi feleség címhez kapcsolódtak.

Az Őbirodalom és a Középbirodalom korában a királynékat gyakran kis piramisba temették férjük királyi piramisának közelében, vagy a király sírja mellett ásott akna mélyére. A XIX. és a XX. dinasztia idején külön sírokba temetkeztek. A sírokat a Királynék völgyében tárták fel, Thébában.

Nofertari királyné, II. Ramszesz legkedvesebb felesége

Kr. e. 1500 körül

A Kaukázusból érkező indoeurópai nomád népcsoport, az árjak több hullámban letelepednek Indiában. Földműveléssel foglalkoznak. Ők terjesztik el Indiában a lovat, és később a vas használatát is. Nyelvük a szanszkrit.

Kr. e. 1479 körül

Utakoaccse és veje, III. Thotmesz (Kr. e. 1479–1458) kiskorúsága idején Hatsepszt királyné uralkodik régensként. Később uralkodónak kiáltja ki magát. Karnakban és Deir-el-Bahanban több műalkotás fűződik a nevéhez.

A trónörökös herceg

A Nagy királyi feleség mindig türelmetlenül várta, hogy fia szülessék, mert a fiúgyermek örökölte Egyiptom trónját. Ha nem született fia, a trón az egyik mellékeleség vagy az egyik ágyas fiára szállt.

A hercegek életéről nagyon keveset tudunk. Istenné csak a megkoronázását követően vált a király, a trónörökös addig is a palotában élt a feleségek felügyelete alatt. A királyi palotához tartozó iskolában tanultak, az ország főtisztviselőinek gyerekeivel együtt. Miután trónra kerültek, egykori iskolatársaik közül választották ki saját főtisztviselőiket. Megtanultak nyállal löni, harci kocsit vezetni, megismerkedtek a közelharc fogásaival.

↑ *II. Ramszesz és Nofertari lánya, Meritamen anyja halála után a király egyik felesége lett. II. Ramszesz szép szobrokat ajándékozott neki, például ezt a kolosszust, amely Közép-Egyiptomban, Abminban található*

↑ *A képen III. Ramszesz a túlvilágra vezető fűt, Haemuaszet herceget*

A király háremei

A mellékeleségek és a fáraó ágyasai háremekben* éltek, általában azokban a városokban, ahol az uralkodó rendszerint tartózkodott. A háremekben a nők nem tényleg szűttek. Szőttek, lenvászonból ruhákat készítettek, és a királytól született gyerekeiket nevelték.

NOFERTITI KIRÁLYNÉ

IV. Amenhotep/Ehnaton fáraó (Kr. e. 1351–1334) felesége, Nofertiti gyönyörű asszony volt. Részt vállalt férje vallási reformjában. A fáraó bevezette az egyetlen isten, a napkorong, Aton kizárólagos tiszteletét. Az újonnan épült, nyitott tetejű templomokban feleségével együtt végezte a szertartásokat. Akárcsak Ehnaton, Nofertiti is Aton földi megtestesítőjének tekintették. A királyné hat lánygyermekkel ajándékozta meg a fáraót. Tizennégy éves uralkodás után, három évvel férje előtt halt meg. Valószínűleg a fáraó által épített új főváros, Amarna királyi sírjába temették.

Kr. e. 1479 körül

Hotepeszut halála után III. Thotmesz (Kr. e. 1479–1425) került Egyiptom élére. Folytatja I. Thotmesz hódító politikáját. Birodalomának határait északon Szíria-Palesztináig, délen a nábil 4. kataraktáig terjeszti ki.

Kr. e. 1450 körül

Összeomlik a krétai civilizáció, több palota romba dől. Vajon a Görögországból érkező műkendi seregek okozták pusztulását? Vagy a thebai vulkánkitörés következtében indult hanyatlásnak kereskedelme? A kérdésekre egyelőre nincs egyértelmű válasz.

Pompás ünnepség

A fáraó thébai látogatása fontos esemény.

A vezír* fogadást ad fényűző palotájában, amelyre meghívta a város előkelőseit és a fáraó kíséretében lévő magas rangú tisztviselőket.

Az előkelő vendégek, akik rajonganak a lakomáért, most egy hatalmas oszlopcsarnokban nyüzsögnek, és remekül érzik magukat.

Barátságos fogadtatás

Az érkező vendégeket háziszolgák fogadják. Odavezetik őket egy nagy kőmedencéhez, amelyben megmoshatják a lábukat és a kezüket. Ezután a szolgák virágfüzérrel díszítik őket. Illatos olajokat és kenőcsöket nyújtanak át, hogy bekenjék a testüket. Végül illatos zsiradékból készült, kúpszerű sapkát tesznek az előkelők fejére. Amíg a lakoma tart, a sapka nem olvad meg, és kellemes illatot áraszt.

Finom ennivalók

A fehér lervászon ruhát viselő, felékszerezett vendégsereg miután túlesett a rituális fogadáson, a csarnokban felállított alacsony asztalok körül csoportosul. A sült libával, kacsával, fűjjel és galambbal dúsan megrakott tálak, zöldséges ragu, gyümölcsös- és kenyereskosarak minden igényt kielégítenek. Étkezéskor az egyiptomiak kézzel fogják meg a húsokat, illetve a kenyérszeletek segítségével vesznek a főtt ételekből. Lengén öltözött szépséges fiatal lányok állnak készen a vendégek szórakoztatására és kiszolgálására: ők töltik tele az üres kupákat borral és sörrel. A forrásszövegek és a festmények tanúsága szerint a vendégek – különösen, ha többet ittak a kelleténél – néha szemet is vetnek rájuk.

Kr. e. 1450 körül

Egyiptomi találmány a sadút, a gémeskúthoz hasonló vízemelő szerkezet. Ennek segítségével emelik át a Nilus vizét a csatornába, hogy öntözni tudják a gyümölcsfákat és a zöldségeket. A szerkezet jelentősen megkönnyíti a kertészek munkáját.

Kr. e. 1450 körül

A krétai civilizáció örökségét a leggazdagabb és legerősebb görög királyság, Mükéné viszi tovább. Hatása a Földközi-tenger egész térségében kimutatható. A mükénéiek kiváló hajósok. Kereskedelmi kapcsolatban állnak a Közel-Kelettel és Egyiptommal.

Zeneszó

Az ünnep nem is lenne igazi zenészek és táncosok nélkül. A zenészek a terem egyik sarkában ülnek. Különböző hangszereken játszanak: lanton, lírán, fuvalán, oboán, hárfán és dobban. Az énekesek tapsolva ütik a ritmust. A táncosnőkön csak egy rövid szoknya, öv és ékszerek vannak. A vendégek csodálattal szemlélik kecses mozgásukat. Az akrobatikus ügyességgel mozgó fiatal táncosnők könnyedén mutatnak be veszélyes ugrásokat, forgásokat.

Élénk beszélgetés

A thébai előkelők az északi országrészben élő méltóságokat faggatják az udvari életéről, a királyi színhelyen folyó új építkezésekről, a szomszédos országokkal való kapcsolatokról. Érdeklődve hallgatják, mit mesélnek a követek, a kereskedők és a fáraó hadseregében szolgáló idegen zsoldosok. Ők maguk beszámolnak a nagy vallási ünnepek pompás körmeneteiről és a Thébában folyó munkákról. Théba a nagy birodalmi isten, Amon városa volt.

A HANGSZEREK

A fűvös hangszerek – például a fuvala és a kettős oboa – már nagyon korán feltűntek Egyiptomban. A trombitát a katonaság használta. A húros hangszerek közül századokon keresztül csak a hárla jelent meg az ábrázolásokon. Az Újbirodalom korában tűnt fel a Közel-Keletről származó lant és a líra. A katonák által használt dobok, az elefántcsontból készült kereplők, a bronz kasczanyetták és a sisztrumok az ütőhangszerek csoportjába tartoztak. Ez utóbbiakat csak a vallási ünnepeken használták, amelyeket mindig zenésző kísért.

Kr. e. 1388 körül

III. Amenhotep uralkodása idején (Kr. e. 1388–1351) a királyi udvar és az előkelők feltűnő pompával veszik körül magukat. Jól megfigyelhető ez a ruhákon, a bútorokon és az ékszereken. A szobrászatban rendkívül kifinomult alkotások születnek.

Kr. e. 1380 körül

A hetita trónra Suppiluliuma kerül (Kr. e. 1380–1336), aki erős birodalmát teszi királyságát. IV. Amenhotep uralkodása idején a hetita király meghódítja a Szíria-Palesztina területen létesült egyiptomi kolóniákat.

Bátor katonák

A tisztek megszemlélik a gyalogságot és a harci kocsikban szolgálatot teljesítő katonákat. A harcosok már győzedelmeskedtek a csatatéren, most a másnapi felvonulásra készülnek, amelyen a birodalom haderejét fogják ünnepelni.

A katonák csatabárdjukról és kötényükről ismerhetők fel. A kötényt úgy viselik, hogy egy keskeny csík előrelógjon. A kezükben tartott ágak jelzik, hogy éppen ünnepi felvonuláson vesznek részt.

A hódítók hadserege

A korai századokban az egyiptomi állam csak szükség esetén fegyverezte fel a lakosság egy részét. A terjeszkedésre törekvő Újbirodalom korában már hivatásos katonák szolgáltak a seregben. A hadsereg* koronként változó számú, kettő, három vagy négy csapattestből állt. Minden egységnek megvolt a maga védelmező istene: Amon, Ré, Ptah vagy Széth. Egy-egy csapattest körülbelül hatezer emberből állt: részben gyalogosokból, részben harci kocsiókból. A gyalogság öt ezredre oszlott, egy ezred öt századra, egy század négy szakaszra. A szakaszt 50, a századot 200, az ezredet 1000 fő alkotta. A sereg 500 harci kocsival rendelkezett – minden kocsihoz egy hajtó és egy harcos tartozott. A kocsikat az ezredéhez osztották be. Ehhez jött még a királyi gárda és az idegen katonák, a núbiai íjászok és a zsoldosok.

Kiképzés és fegyelem

A kaszárnyákban a katonákat kiképezték a közelharcra, és itt hozzászokhattak a hosszú menetelésekhez is. Megtanulták a különböző fegyverek, a csatabárd, íj, buzogány, görbe kard, tőr és lándzsa használatát. A katonák tudták, hogyan kell tábort verni, és a táborpajzsokkal védeni. A tisztek szigorú fegyelmet tartottak. A kihágásokat keményen büntették. Ha például egy katona megszökött, egész családja börtönbe került.

A katonák kiképzésének része volt a birkózás. Gyakorolták a futást és a nyílvést is.

Kr. e. 1349 körül

Két évvel trónra kerülése után IV. Amenhotep (Kr. e. 1351–1334) vallási reformot vezet be. Elrendeli az egyetlen isten, Aton, a napkorong tiszteletét. Nevét Ehnatonra változtatja, és új fővárost alapít, az Aton istennek szentelt Amárnát.

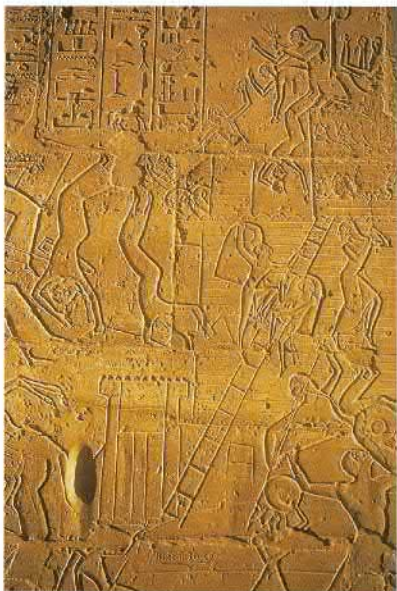

Kr. e. 1323 körül

Turonnamon fáraó 18 éves korában meghal. Nem tudjuk pontosan, milyen rokoni kapcsolatot fűzte IV. Amenhotephez. A fiatal uralkodót a királyok völgyében temették el. A mesés kincseket rejtő sírt 1922-ben fedezte fel Howard Carter angol régész.

A csatatéren

II. Ramszesz fáraó Kr. e. 1274-ben vívta az egyiptomi történelem leghíresebb csatáját. Hadseregével a hettiták ellen vonult, hogy visszaszerezze az egyiptomiak elvesztett területeit. A négy csapattest a megerősített szíriai város, Kades felé tartott. A városhoz közeledve igen óvatosan haladtak előre, nehogy meglepje őket a hettita hadsereg. Két beduin* arról tájékoztatta a fáraót, hogy az ellenség serege több mint kétszáz kilométerre állomásozik. A fáraó az Amon csapattesttel letáborozott. A Ré csapattest valamivel hátrébb, a két másik még messzebb várakozott. Nem sokkal később a király megtudta, hogy a beduinok félrevezették. A csapda azonban már bezárult. A hettita harci kocsik megtámadták és felmorzsolták az Orontész folyón éppen átkelő Ré hadtestet. Azután az egyiptomi táborra támadtak. Az egyiptomi katonák pánikba estek, és futásnak eredtek. A fáraó ekkor maga is harci kocsiba szállt, és belevetette magát a küzdelembe. Testőrcsapata és az elit egységek követték. A hettiták időközben már az egyiptomi tábort fosztogatták, mivel úgy gondolták, a csata véget ért. Annál inkább meglepte őket az egyiptomiak támadása. A fáraó hadserege rendezte sorait, és visszaverte az ellenséget. A csata eldöntetlenül végződött: sem igazi győztese, sem igazi vesztese nem volt. A hettiták megtarthatták az elfoglalt egyiptomi területeket.

II. Ramszesz hadserege megostromol egy szíriai erődítményt. A katonák magas létrák segítségével jutottak be a városba. Legyőzött ellenfeleiket lehajították a falakról.

A harci kocsin álló I. Széthi fáraó győztes nyugat-ázsiai hadjáratáról tér vissza. A hadjárat során ejtett foglyok két sorban követik.

Kr. e. 1300 körül

A szíriai partvidéken fekvő Ugaritban kialakult egy harminc betűből álló írás, amely ékírást jelek használatát. Az ugariti ábécét a Kr. e. XII. század után már nem használják.

Kr. e. 1290 körül

A XIX. dinasztia második királya, I. Széthi (Kr. e. 1290–1279) támadó hadjáratot vezet a Közel-Keletre, hogy helyreállítsa az egyiptomi fennhatóságot. Abúdoszi templomát és a Királyok völgyében található sírját páratlan szépségű domborművek díszítik.

Kijelölt életpálya

A katonák fiatalból is katonák lettek. Ez a foglalkozás apáról fiúra öröklődött – kötelező jelleggel. Az összeírásokért felelős imkok* a serdülőkort elért fiúkat a katonák közé sorolták. A katonák kisebb földterületeket kaptak az államtól haszonélvezetre, ennek a megműveléséből éltek ők és családjaik. A király a bátor katonákat egy-egy győztes hadjárat után rabszolgákkal jutalmazta meg. A főtisztek ezen túlmenően aranyból készült kintűtetéseket kaptak.

Az idegenek adói

Győzelem győzelmet követ. A fáraók a szomszédos népek leigázásával hatalmas birodalmat hoznak létre. Egyiptomra példátlan jólét köszönt. A legyőzött népek hadisarcot fizetnek, természetben lerótt adót. Az adójukat hozó idegenek érkezése rendkívüli látványosságnak számít Thébában.

Falfestmény
Hui sírlelkében,
aki tútanhamon
uralkodása idején
Kus alkirálya volt.
A művész
megörökítette
az idegenek
felvonulását:
a képen a nubiának
aranykarikákat hoznak

Káprázatos felvonulás

Egyiptomi katonák kíséretében végeláthatatlan menet halad végig a városon Karnak felé. A küldöttségek a meghódított területekre kirótt adót hozzák. A hadisarcnak ugyanúgy részei a legyőzött országok természeti kincsei (faanyag, arany, réz), mint a különböző egzotikus tárgyak, luxuscikkek. Az idegen országok kincseinek egy része Amon templomáé lesz, másik része az állami kincstárba kerül. Az utcákon tolongó egyiptomiak megcsodálják az idegenek tarka ruháit és díszeit. A hajukba madártollat tűző nubiának nehéz aranykarikákat, ébenfát, leopárdbőröket, elefántcsontot, kutyákat, háziállatokat és rabszolgákat hoznak, Szíria-Palesztina népei fém- és cserépvázákat, fegyvereket, lovakat és harci kocsikat. A fáraó állatkertje egzotikus állatokkal gyarapszik: Afrikából például zsiráfok, oroszlánok és antilopok, Nyugat-Azsiából medvék és elefántok érkeznek.

Az egyiptomiak
által
legyőzött szíriaiak és
libiaiak kegyelemért
kényszerűsnek
Tutanhamon fáraó előtt.
Szerveiket a baloldalt álló
támlács fordítja le
a királynak

Kr. e. 1279 körül

II. Ramszesz (Kr. e. 1279–1213) trónra lép. Hatvanhat évig uralkodik. 1274-ben a kádeszi csatában legyőzi a hettitákat. Tizenhat évvel később megkötik velük a történelem első békeszerződését. A Közel-Keleten hosszú, békés idők veszi kezdetét.

Kr. e. 1279–1209

II. Ramszesz uralkodásának első és fia, Merneptah uralkodásának ötödik éve között az egyiptomi udvarban nevelkedett zsidó férfi, Mózes – Isten parancsára – kivezeti népét Egyiptomból. A választott nép elfut Palesztínába, „az igéret földjére”.

EGYIPTOM ÉS AZ IDEGENEK

Az Újbirodalom korában az idegenek úgy tekintettek Egyiptomra, mint egy éléskamrára, olyan vidékre, ahol „annyi az arany, mint égen a csillag”. Egyiptomban egészen magas tisztségeket is elérhettek az idegenek. Gondoljunk a bibliai Józsefhez, aki vezíri rangra emelkedett. IV. Amonhotep uralkodása idején (Kr. e. 1351–1334) a Közel-Keletről származó Aper-el jutott ugyanerre a méltóságra. II. Széthi idején (Kr. e. 1200–1194) a szíriai Bay, a kincstár vezetője tartotta kezében a tényleges hatalmat.

A fáraóhoz érkező követek

A szomszédos országok jó viszonyra törekedtek Egyiptommal, ezért újra és újra elküldték követeket, akik gazdag ajándékokat vittek a fáraónak. A követek csatlakoztak a menethez, bár nem vegyültek az adót szállítók közé. A krétaik edényeket, gyöngy nyakláncokat és rézrudakat hoztak. Megjelentek az Újbirodalom korában a Közel-Keleten kialakult nagy birodalmak – Mitanni, Babilónia és Hatti – képviselői is. Az ajándékok fejében aranyat kértek a fáraótól: ez a fém náluk hiánycikknek számított. Az idegen uralkodók oly módon is igyekeztek biztosítani a fáraó barátságát,

hogy feleségül adták hozzá egyik lányukat. Ezzel szemben a fáraó – felsőbbrendűségének tudatában – soha nem engedte át lányait idegen uralkodóknak.

Foglyok és rabszolgák

A menetben vonultak az Egyiptomba küldött foglyok is. Közülük sokakat besoroztak a hadseregbe, ahol az idegenekből álló egységekhez kerültek. Mások a király és a templomok rabszolgái lettek. Építkezéseken és a földéken dolgoztak, esetleg mint házi alkalmazottak pékek vagy mészárosok lettek. A legrosszabbul azok jártak, akiket a bányákba küldtek: nekik igen nehéz körülmények között kellett dolgozniuk. A rabszolgaság öröklődött, tehát a rabszolgák gyerekei is rabszolgák lettek: eladhatóak és megvásárolhatóak. Ugyanakkor nem voltak teljesen jogfosztottak: a szabadokhoz hasonlóan lehetett magántulajdonuk. Fel is szabadíthatták őket. A király néha visszaadta a hadseregbe erőszakkal besorozott idegen katonák szabadságát. Az sem volt ritka, hogy a rabszolgák beházasodtak uruk családjába. Örökbefogadásról is tudunk.

Ez a megkötözött núbiai fogoly II. Ramszesz egyik hatalmas szobrát díszíti Abu-Szimbelben. A király foglyainak ill. Ez azt jelenti, hogy uralkodik az egész világ felett, és megőrzi a világ rendjét

Ez az árszai fogoly, akinek hátra van köve a keze, a karnaki templom hatodik pülónján* látható. Ábrázolása III. Thotmesz fáraó szíriai hadjárataihoz kötődik

Kr. e. 1255 körül

II. Ramszesz és felesége, Nofertari nagy pompával felavatja Núbidiában a két Abu-Szimbeli templomot. Tíz évvel később egy földrengés következtében megrongálódik a nagyobbik templom. egyik hatalmas szobra. A kolosszus felsőteste a bejárat elé dől.

Kr. e. 1200 körül

Szarvasmarhacántokon, teknősbékapáncsekon és bronzvázok belső felén megjelenik a kínai írás. Lehetőségek, hogy a szövegek az istenek akaratát közlő jóslatok, de az sem kizárt, hogy a Sang-dinasztia királyainak leveléből származnak.

Kezdetben volt a Nun

Kezdetben nem létezett sem föld, sem ég, sem levegő. Nem voltak hegyek, emberek vagy állatok. Csak víz volt, az ósöceán, egyiptomi nevén Nun*. A sötét és mozdulatlan vízből egyszer csak kiemelkedett a szárazföld. Kezdetét vette a teremtés, amelyet Héliupolisz, Hermupolisz és Memphisz papjai különféle képpen magyaráztak.

A képen látható papiruszon* (Kr. e. 1000 körül) a csónakban ülő Su isten szétválasztja földet, a földet megteremtő Gebet és az eget jelképező, fókájak hajtó Nutot

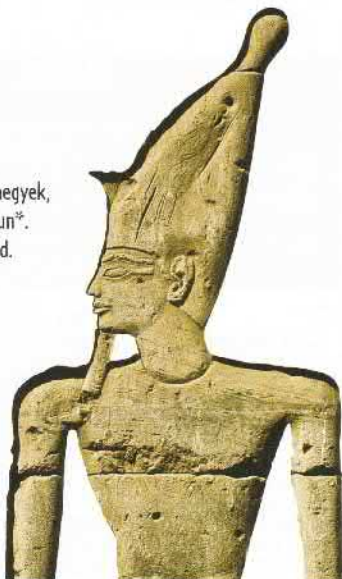
A teremtő Nap

Héliupolisz (ma: Kairó) papjai szerint Atum-Ré teremtett mindent. A Nap megtestesülése, az emberalakban ábrázolt Atum-Ré kiemelkedett a Nunból, és a szárazföldre lépett. Ott a földre köpött vagy – egy másik változat szerint – kibocsátotta spermáját. Ebből keletkezett Su, a levegő istene és Tefnut, a nedvesség istenője. Egy nap a két istenség eltűnt. Atum-Ré szomorú volt és nyugtalan. Amikor végül előkerültek a szökevények, örömkönniek szöktek a szemébe. A könnyekből születtek az emberek. Az első istenpár szülte Gebet, a föld istenét és Nutot, az ég istennőjét. Mielőtt apjuk, Su szétválasztotta volna őket, Geb és Nut négy gyermeknek adott életet: megszületett Ozirisz, Széth, Ízisz és Nephthisz.

Kr. e. 1200 körül

A Kelet-Európából érkező indoeurópai kelták fokozatosan birtokba veszik a kontinens nyugati részét. Halottaikat elégetik, a hamut urnákba gyűjtik, az urnákat pedig gazdag melléklettel ellátott sírokba helyezik.

Atumot emberalakban, kettős koronával a fején ábrázolták. Ő az esti, lenyugvó Nap megtestesítője. A Nap egy másik megjelenési formájával, a Héliupoliszban tisztelt Rével azonosították

① Ré-Horakhti ① és Heper ②, a Nap két másik megjelenési formája. Az első a déli nap, a második a felkelő nap, amely minden reggel újjászületik a horizonton

②

Kr. e. 1200 körül

Az egyiptomiak papiruszra rajzolják a Luxortól keletre fekvő sivatag aranybányáinak helyét. Ez a világ első térképe. A dokumentumot ma Olaszországban, a Torinói Egyiptomi Múzeumban őrzik.

Kígyók és békák

Hermupolisban úgy tartották, hogy a Nunban négy istenpár élt. Egy nap a víz felszínére hoztak egy lótszvirágot, amelyet a földre tettek. A virágból született a Nap, amely azután megteremtette a világot. Egy másik elképzelés szerint az összellemekek azt a tojáshoz tartoztak, amelyet egy madár tojt az első földdarabra. Ebből a tojásból született a teremtő Nap.

Ptah szava

Memphisben azt tartották, hogy a világot Ptah teremtette. A földdarabon álló isten a szívében, a gondolkodás és az érzelmek központjában elképzelte az élőket, az elemeket és a növényeket. Azután kimondta a nevüket, és ezzel életre keltette őket.

Ptah az egyik teremtő isten, a művészek védelmezője. A képen kerek sapkát visel. Ő az egyedüli isten, akinek állat a királyok egyenes szakállja díszíti

Amon más istenek szerepében

Miután Kr. e. 2046 körül újra egyesült az ország, és II. Mentuhotep helyreállította a királyságot, Théba lett Egyiptom fővárosa. A thébai fejedelmek arra törekedtek, hogy istenüket, Amon az egész országban elfogadtassák. Amon nevéhez azonban nem fűződött semmilyen különleges tett. A thébai papok ezért más istenekkel azonosították: mindenekelőtt a Héliupolisban tisztelt teremtő Istennel – így lett belőle Amon-Ré – és a hermupoliszi összellemekek egyikével. Végül Amon lett a világ egyik teremtője és Egyiptom leghatalmasabb istene.

EGY FEJ, EGY ISTEN

Az isteneket állatfejjel ábrázolták. Erről lehet őket felismerni, ha csak a szóban forgó állat nem jelölt más isteneket is. Az ibisz és a páván Thot istenre utal. A sállyommal már nem ilyen egyszerű a helyzet: számos isten jelenik meg sállyomfejjel. Ebben az esetben hajviselete, fejdíszje és hieroglifákkal* leírt neve alapján lehet azonosítani az istent.

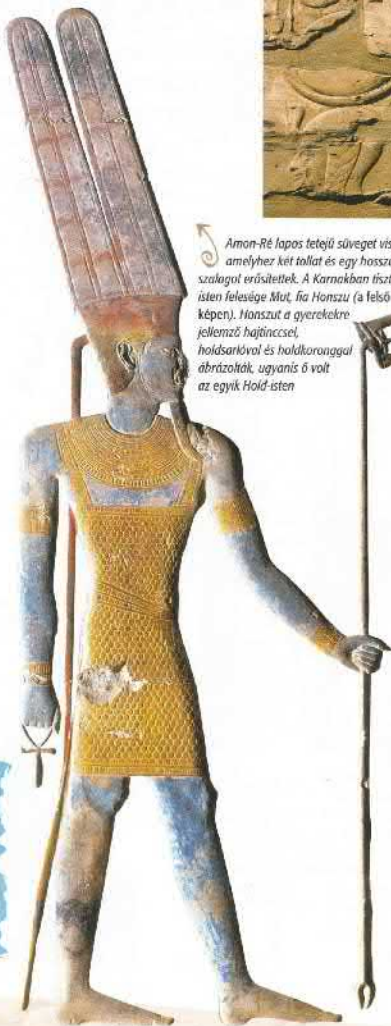

Kr. e. 1200 körül

Mexikóban az olmékok körülbelül 18 tonnás, hatalmas bazaltfejeket faragtak. Művészetük és vallási hiedelmek nagy hatást gyakorolnak Közép-Amerika későbbi fejlettebb civilizációjára, például a majáakra és az aztekekre.

Amon-Ré lapos tetejű süveget visel, amelyhez két tollat és egy hosszú szalagot erősítettek. A Karnakban tisztelt isten felesége Mut, fia Honszu (a felső képen). Honszut a gyerekekre jellemző hajtincssel, holdsarkóval és holdkoronggal ábrázolták, ugyanis ő volt az egyik Hold-isten

Kr. e. 1200 körül

Az Égei-tenger szigetein és a kis-ázsiai partokon letelepedett „tengeri népek” előzőnlik a Közel-Keletet. Tömödszük nyomán felbomlott a hettiták birodalma, és elpusztultak Fönícia városai. Kr. e. 1177-ben III. Ramszesz feltartóztatja őket Egyiptom határainál.

Az egyiptomi istenek

Egyiptomban minden városnak saját istene volt, akinek szerepe és jelentősége attól függött, hogy a város milyen régi, és milyen politikai vagy vallási befolyással rendelkezett a királyságban.

A nagy istenségek mellett számos kisebb istent tiszteltek:

istenek vigyáztak a termésre és az aratásra, de a halottak földi maradványaira is.

Aton, a napkorong. A belőle kiinduló sugarak kezében végződnek. A napisten tisztelete IV. Amenhotep/Elhnot fáraóhoz és Amarna városához kötődött. Az Aton-vallás a fáraó halála után fokozatosan visszaszorult.

Horusz, a sólyomfejű isten, Isis és Ozirisz gyermeke. Az ég egyik istene. A fáraók kora előtt ő volt Egyiptom királya, ezért viseli a kettős koronát. Az edfui templomban tisztelték. **Hathor** a szerelmi, a zene és az öröm istennője. Fején két szarv látható, a szarvak között a napkorong. Néha tehénként ábrázolták, máskor tehénfülű asszonyként. Horusz felesége. A dendarai templom a lakhelye.

Ozirisz, a halottak istene. Atef-koronát viselő múmiaként ábrázolták. Kezdetben a föld ura volt, később lett a túlvilág fejedelme. Elsősorban Abidosban és Buszirisban tisztelték.

Isis, a varázslás istene, az anyák és a gyermekek védelmezője, Ozirisz testvére és felesége. A fején lévő székéről lehet felismerni. Tiszteletére pompás templomot emeltek Philae-ben. A halottak feltámasztásában segítségére volt nővére, **Nephthisz**, akinek fejét egy kis kápolna díszíti. A kápolna tetején kosár látható.

Széth, a vihar és a sivatagok istene. Ozirisz testvére és gyilkosa. Kepzelet szülte kutyafejével ábrázolták, felálló fülekkel és hosszú potával.

Anubisz, a mumifikálás istene. Fekete kutya vagy kutyafejű ember formájában ábrázolták.

NEM ADNAK A DIVATRA

Az istenek öltözéke változatlan maradt az idők folyamán. Rövid köntnyt viselnek, néha mellvértel. Övükre erősitve gyakran bikafarok látható, az erő jelképe. A túlvilág istenei lepelbe burkolva jelennek meg, múmiaként. Az istennők testhez simuló, hosszú ruhát viselnek.

Kr. e. 1194 körül

II. Széthi (Kr. e. 1200–1194) halála után régensként ázvegye, Tauszert királyné kormányozza az országot. Veje, Sziptah halála után egyedül uralkodik. Ő az őtök asszony Egyiptom történetében, aki trónra kerül.

Kr. e. 1153 körül

Egyiptomban felségserzési per kezdődik. III. Ramszesz egyik ágyasa a harem több tagjával szövetségbe nagyszabású összeesküvést szervezett, hogy fiát trónra segítse. A cselszövést időben felfedezik, a bűnösöket halálra ítélik.

A struccotollal ékesített **Maat** istennő az igazság, a törvényesség és a világ rendjének megtestesítője

Thoerisz, a vízióistennő és **Bész**, a groteszk törpe előzik a rossz szellemeket. Védik az asszonyokat, a gyerekeket és a családi otthon

Nehbet, a keselyű és **Uadzet**, a kobra Alsó- és Felső-Egyiptom védelmező istennői

A kosfejű **Hnum** Elefantíné istene. Ő irányítja a Nilus **Hápi** isten által megtestesített áradását. Társai, **Szatet** és **Anuket** felelősek a folyó áradásáért és apadásáért. Fazekaskorongán **Hnum** formálta az emberek testét agyagból

Montu Theba városának harci istene. Súlyomfejét két toll és két kobra díszli, feje felett a napkorong látható

Básztet a zene és a tánc macskaistennője. Védi az asszonyokat, és segíti őket a szülés során. Az oroszliánistennő, Szahmet derűsebb változata

Szobek, a krokodil a vizek ura. Fajjumban és Kóm-Ombóban tisztelték

Az ibiszfejű **Thot** az írás és a bölcsesség istene, valamint az istenek hírnöke. A hermopoliszi templomban lakik. Társa, az állatbőrbe öltözött **Szesaf** az írás istennője

Kr. e. 1124 körül

Egyiptomban a hatóságok letartóztatnak néhány embert, akik fosztogatták a Királyok völgyének sírjait, de a bűntényt nem sikerül rájuk bizonyítani. A sírablók továbbra is fosztogatják a sírokat, a múmiákat burkoló vásznakat is felszakítják: ékszereket keresnek.

Kr. e. 1100 körül

A föníciaiak megalotják a 22 mássalhangzóból álló betűírást, amelyet a Kr. e. XI. és IX. század között átvesznek a görögök. Az eredeti föníciai ábécét továbbfejlesztve ők már a magánhangzókat is jelölik.

Amon papjai

Az egyiptomi templomok nem imaházak voltak, tehát egészen másként működtek, mint a keresztény templomok vagy a mecsetek. Az épületekbe csak a papok és a szolgálattevők léphettek be. Az ország legnagyobb templomának, a karnaki Amon-templomnak a személyzetéhez több száz szolgálattevő tartozott.

A karnaki templom romjai a szent tó felől. A falak már ledőlték, a tetőzet is beomlott. Így jól látszanak a termek és az oszlopok. Ezek egykor még a papok előtt is rejtve voltak. A papok a tó vízében végezték a rituális tisztálkodási szertartást

A főpapság

Az első próféta*, az Amon-papság feje, az isten felmérhetetlen kincseinek őre az ország egyik legbefolyásosabb embere volt. Három másik próféta állt mellette – ők alkották a vezető testületet. Az első próféta távollétében az utóbbiak végezték a szertartásokat. Fontos szerepet játszottak a templom javainak kezelésében. Megbízatásuk egész évre szólt.

Hierarchikus szervezet

Az isten szolgái és az isteni atyák rendjének élén a négy próféta állt. Ezek a papok beléphettek a templom titkos részébe, amely a nagy húposztül* csarnok mögött helyezkedett el. Részt vettek a mindennapos szertartásokon.

Rangban utánuk következett a „tisztá” papok rendje. Ők már nem léphettek be bármikor a templomba. Gondoskodtak az istenek étkezéséről, felügyeltek a templom tisztaságára és a rituális eszközökre. Felvonulások alkalmával ők vitték a vállukon az isteni bárkát. Több csoportot alkottak.

Ez a barcovált fejű, leopárdbőrbe öltözött pap éppen imádkozik: oláztatlan térdre ereszkedik, és az imádat jeleként felemeli a karját

Kr. e. 1100 körül

Megszületik a legrégebbi bibliai szöveg: Debóra éneke (a Birk könyvében). Az Ószövetség első könyvének, a világ teremtését elbeszélő Genézisnek a legrégebbi változata a Kr. e. IX–VIII. században készült.

Kr. e. 1076

Az Újbírádaiom kórának végén keletkezett elbeszélés, a Wenamon története Egyiptom elszegényedését tükrözi. A történet hőse, Wenamon elindul, hogy faanyagot szerezzen Amon bárkája számára, de a föníciai fejedelmek megalázzák.

A „tisztá” papok minden csoportját négy kisebb csapatra – *phülére* – osztották. Az egyes csapatok felváltva teljesítettek szolgálatot. Minden phülé egy hónapot töltött a templomban. A papok a hónap elteltével elhagyták a templomot, visszatértek feleségükhöz és gyermekeikhez.

Voltak speciálisan képzett papok: a felolvasó papok, akik a szertartások során a papiruszra* írt szövegeket olvasták; az asztronómusok, akik meghatározták a szertartások időpontját; a zenészek és az énekesek, férfiak és nők, akik a körmeneteket kísérték; a tudósok, akik megszerkesztették a szent szövegeket az Élet házában*, amely szintén a templomhoz tartozott, és egyfajta kulturális központként működött.

A papok vállán Amon birkéjának hordozózárdíjai láthatók. A bárka hordozóinak koponyájára simára van borotválva, mint minden papé. Gondosan ráncolt, hosszú vérszennubát viselnek.

Hogyan lesz valakiből pap?

A négy prófétát a király nevezte ki, a papi hivatás egyébként általában apáról fiúra szállt. A szolgálat megkezdése előtt a papot ünnepélyesen beiktatták hivatalába. A szertartás során megkenték a kezét szent olajjal. Azután bemutatták annak az istennek, akinek a szolgálataiba állt. Élete során ez volt az egyetlen alkalom, amikor a szentélyben megtekinthette az isten szobrát. A szentélybe ezután csak a próféták tehettek be a lábukat.

Szabályok és előírások

A papok nagy súlyt helyeztek a tisztaságra. A templom szent tavában mosakodtak és tisztálkodtak. Megborotválkoztak, és kitépkedték a szőrszálaikat, mert ezeket Egyiptomban tisztátalannak tartották. Ezután kötényt és finom szövésű, fehér lenből készült tunikát öltöttek magukra. A tisztaság erkölcsi tisztaságot is jelentett: a templomi szolgálat idején a papok nem követhetnek el semmilyen bűnt.

MINDENNAPI VALLÁSOSSÁG

Az egyiptomiak tehát nem léphettek be a templomokba, csupán az ünnepi menetek alkalmával kerülhettek közel isteneikhez. Ekkor láthatták a birkát, amelyen az isten utazott. Az isten szobra természetesen rejtvé maradt előttük. Ennek ellenére a nagy templomok ajtajában hangosan imádkoztak, remélve, hogy az odabent lévő istenek meghallgatják őket. A falvakban kisebb jelentőségű isteneknek szentelt kápolnák is álltak. A hívek ezekben helyezték el fogadalmi táblaikat, amelyeken kérésüket vagy az istennek szóló köszönetüket lehetett olvasni. A házakban Bész és Thoész képdaisai védelmezték a család otthonát.

Kr. e. 1070

Az Újbirodalom a végéhez közeledik, megkezdődik a harmadik átmeneti kor. A XXI. és a XXII. dinasztia (Kr. e. 1070–735); új fővárosa az alsó-egyiptomi Tiszis. A királyok templomot emelnek Amon tiszteletére, és a templom közelében temetkeznek.

Kr. e. 1050 körül

Kínában a Sang-dinasztiát a Csou-dinasztiára (Kr. e. 1050–221) követi. Az ország feudális államokra bomlik, amelyeket az uralkodó által ellenőrzött kormányzók irányítanak. A Kr. e. VIII. században az államok fejedelemségeire esnek szét.

Karnak, Amon háza

Karnakban állt az ókori Egyiptom legnagyobb temploma. Több mint kétezer éven át épült.

Legkorábbi épületei I. Szeszósztisz fáraó korából (Kr. e. 1956–1910) származnak, a legkésőbbiek a rómaiak idejéből. Amint trónra lépett, az új fáraó a birodalom istenének tiszteletére azonnal építkezéseket rendelt el Karnakban.

A templomépítés

Az egyiptomi templomépítkezések során mindig a szentély készült el először, amely fontos szerepet játszott az isten kultuszában. A szentély elhelyezkedése a nap járásához igazodott, kelet–nyugati tájolással épült. Az építkezést azután a bejárat irányában folytatták.

A rajz a templom jobb oldali részét úgy ábrázolja, hogy az épület szerkezete jól követhető legyen.

A dromosz ①

Ahogy az épületegyüttes fokozatosan növekedett, a templomhoz vezető utat többször áthelyezték. Az út két oldalán koscejú színek sorakoztak. A III. Amonhotep uralkodása idején (Kr. e. 1580–1551) készült szobraikat II. Ramszesz (Kr. e. 1279–1213) állíttatta helyre.

Az első kapu ②

A templomba egy hatalmas kapu, az első pillórnán át lehetett belépni. Építését I. Nektanebész idején (Kr. e. 380–362) kezdték el, de soha nem fejezték be. Még az aegyptéglábról épült ideiglenes állványzatot sem bontották el.

Az első udvar ③

A templomnak ez volt az egyetlen része, ahová a nép is beléphetett az ünnepek idején. Az udvarban két pihenőképpel alakították ki, ahol Amon bőrköpijának hordozói az öt-éves „ünnep” idején rövid időre megálltak. Az egyiket II. Széthi (Kr. e. 1200–1194), a másikat ④ III. Ramszesz (Kr. e. 1183–1152) építtette. A második kapu ⑤ előtt papiruszsá formájú, magas oszlopokon nyugvó hatalmas épület állt. A szudáni származású király, Taharka (Kr. e. 690–664) rendelte el az építést.

A hűposztul ⑥

A második és a harmadik kapu ⑦ között álló hatalmas hűposztul, azaz oszlopsarnak a karnaki templomegyüttes egyik legszebb része volt. Építését I. Széthi (Kr. e. 1290–1279) uralkodása idején kezdték el, és fia, II. Ramszesz idején fejezték be. A csarnokban összesen 134 oszlop állt. A középső oszlopok magasabbak, az oszlopfőket nyíló papiruszsá alakúak voltak.

Az oadzsit

A negyedik ⑧ és az ötödik kapu ⑨ közötti oszlopsarnak építése I. Thotmesz fáraó (Kr. e. 1504–1492) uralkodása idején kezdődött. A negyedik kapu előtt álló, a fáraó által emeltetett két obeliszk arra utal, hogy valamilyen ez a monumentális kapu volt a templom bejárata. Az egyik gránitoszlop még ma is áll. Az oszlopsarnokban, ahol a királyokat koronázták, Hatsepszt királyné (Kr. e. 1479–1458) két obeliszket emeltetett – közülük az egyik szintén látható mind a mai napig.

Kr. e. 967

Izrael királya, Salamon (Kr. e. 970–930) Jeruzsálemben megépítteti az első templomot a szövetség ládájá számára. Ebben a ládában őrizték Mózes törvénytábláit. A templom Kr. e. 587-ben elpusztul, de hetven évvel később újjáépítik.

Kr. e. 930 körül

A királyok völgyének múmiáit több alkalommal új helyre költöztették, hogy megmentsék a további pusztulástól. A XXII. dinasztia uralkodásának kezdetén végleges helyükre kerülnek Deir-el-Bahariban. A rejtkehelyet 1831-ben fedezték fel.

A bárka szentélye

Az ötödik (5) és a hatodik kapu (6) mögött állt a bárka szentélye. Ebben a gránitból készült épületben őrizték Amon hordozható bárkáját, amelyen az isten szobrát vitték az únapei kömenetek alkalmával.

A Középbíródalom temploma (11)

Itt állt az Amon-szentély, ahol a papok a napi szertartásokat végezték. A templomegyüttesnek ez a része a középkor folyamán elpusztult.

Az egyiptológusok a megmaradt részek alapján próbálják rekonstruálni.

A Jeképek világa

A templom építése során semmit nem bíztak a véletlenre vagy az építészek fantáziájára. Az épületegyüttes nem más, mint az istenek által teremtet világ kicsinyített mása. Az agyagtéglából emelt külső falak hullámzó felülete az ósöcéant, a Nunt* jeképezi. A terület, ahol a templom áll, a vízből kiemelkedő első földdarabra emlékeztet. A pülön két zömök tömbje Kelet és Nyugat hegyeinek felel meg, amelyek között a Nap megteszi útját. Az oszlopok azokat a növényeket jeképezik, amelyek Egyiptom földjén sarjadnak. A tetőzet az ég megfelelője. Végezetül az istenszobor lakhelye, a szentély nem más, mint a horizont, ahol az ég és a föld összeér.

Kr. e. 925

I. Sesank fáraó (Kr. e. 946–924) megtámadja a zsidó államot, és kifosztja Jeruzsálemet. A hadjáratnak azonban nincsenek különösebb következményei. Egyiptom többé nem tudja visszaszerezni egykori birtokait Szíria-Palesztina területén.

Kr. e. 911

II. Adad-Nirari trónra lépésével (Kr. e. 911–891) kezdetét veszi az asszír hódítás időszaka. Az asszírok hatalmas birodalmat hoznak létre a Közel-Keleten. Hogy elrettentsék ellenségeiket, a legyőzötteken példátlan kegyetlenséggel dlnak bosszút.

A világrend fenntartása

Az egyiptomi templomokban mindennap már kora hajnalban megindul az élet. A papok a király nevében végzett szertartásokra készülnek. Az elégedett istenek viszonzásul életet, erőt és hatalmat adnak a fáraónak, hogy kormányozhassa az országot. Ennek az együttműködésnek köszönhető a világ rendje, amelyet Maat istennő testesít meg. A templom betöltötte hivatását.

Hajnali készülődés

Még sötét van, amikor a papok elhagyják házaikat, hogy elvégezzék a rituális tisztálkodást a karnaki szent tóban. A szomszédos épületekben a szakácsok már sütik a szárnyasokat, és főzik a húsokat. Tálcákra teszik a friss zöldségeket és gyümölcsöket. A kukták sietve tejet és bort töltenek. A „tisztá” papok a konyhák előtt várakoznak. Napi ételmükért jöttek, amelynek egy részét az isten számára készítik majd el.

Társaik eközben kitakarítják a templom csarnokait és termeit. A felsőpórt, szent vízzel felhintett és tömjénfüsttel illatosított helyiségekben már semmiféle tisztáltságnak nem zavarhatja az istent.

REJTÉLYES ADOMÁNYOK

Az egyiptomiak nem osztoúk. Tisztában vannak vele, hogy a szobrok értelmetlenül hagyják a papok által odavitt ételeket és italokat. De akkor miért készítenek számukra ennivalót, ráadásul naponta háromszor? Azért, mert az isten lelke – az egyiptomiak felfogása szerint – felhasználja az adományokban rejlő életert, energiát. Miután az isten „jálakott”, a papok megosztazzák az ételfeket. Az ennivaló tényleges elfogyasztása már az ő jóletüket szolgálja.

Ébredj fel békében!

A templomi szolgálattevők az ajándékok terme előtt gyülekeznek. Itt szolgálják fel az isten számára készült ételeket. A második próféta* – kezében faklyával – egyedül közelít a szentélyhez. Feltöri az ajtót védő agyagpecsétet, majd óvatosan belép a sötét helyiségbe, és gyorsan becsukja maga mögött az ajtót. Odamegy a köalapzaton álló kis kápolnához, a naoszhoz*, és bekopog az ajtón, hogy felébressze az istent.

I. Széthi fáraó óvatosan kopogtat a naosz ajtaján, amely mögött Aman-Ré szobra rejtődik. Így ébreszti fel az istent.

Kr. e. 853

II. Ozarkon fáraó (Kr. e. 874–850) elrendeli Bószret macskolstenő bubaasztási templomának kibővítését. A jubileumi ünnepségek célja, hogy varázslat révén a fáraó megújítsa hatalmát és erejét. Együttal szeretné megőrizni az ősi ünnepségek pompáját.

Kr. e. 850 körül

Észak-Peruban Chavin de Huantar központtal létrejön az ország első fejlett civilizációja (Kr. e. 200 körülig áll fenn). Chavin vallási központtá válik. Emellett érdemeinek hatalmas köépületei és faragott domborművei.

Ekkor felhangzik a papok reggeli himnusza: „Te, aki békésen ébredsz, ébredj fel békében, Amon-Ré!” A próféta kinyitja a kápolnát, és magához öleli a szobrot. Ez a szertartás az isten lelkét szólítja meg, hogy térjen vissza a szoborba. A lélek ugyanis az égben töltötte az éjszakát.

I. Széthi kinyitja a naosz ajtaján lévő zórat, és megszemléli az isten szobrát

Maatból táplálkozni

A szolgálatban lévő pap összeszedi az előző napról megmaradt ételeket, és elmegy, hogy az áldozati teremben friss ennivalót rakjon egy tálcára. A kiválasztott ételeket bemutatja a szobornak. Ugyanakkor átnyújt egy szobrocskát, amely Maat istennőt ábrázolja. Étkezései során Amon-Ré ugyanis Maatból, a világ rendjéből is táplálkozik. Cserében segít a fáraónak fenntartani az egyensúlyt a világban, amelyet az istennő testesít meg. Ez a kultusz legfontosabb része. Miután végzett, a szolgálattelvő megtisztítja a szobrot. Megmossa, illatosítja és felöltözteti. Végezetül bezárja a naosz két ajtaját, és kihátrál a szentélyből, miközben nyomait eltünteti egy seprével. A szentély ajtaját újból lepecsételik, és másnapig nem is mennek a közelébe. A szentély előtt két másik szertartásra is sor kerül, délben és este. A papok uszonnát szolgálnak fel Amon-Rének, és imákat mondanak a tiszteletére.

Hatsepszt királynő elhagyja a szentélyt. Lábmajmait seprével lükteti el

A szentélyben a szertartást végző pap átnyújtja Amon-Ré istennek Maat istennő szobrát. Maat istennő egy kosáron ül

Kr. e. 850 körül

Elkészül a két nagy görög eposz, az Illász és az Odüsszeia. Szerzőjük feltehetően a Kr. e. IX. vagy VIII. században élt költő, Homérosz. Az első mű Trója ostromát beszéli el. A második eposz Odüsszeusz bolyongásairól és hazatéréséről szól.

Kr. e. 850 körül

Az etruszkok letelepednek Itáliában, és létrehozzák a félsziget első nagy városi kultúráját. Eredetük nem tisztázott, és nyelvüket sem sikerült megfejteni. Az etruszkok pazarul díszített sírokba temetkeznek.

A város örvendezik

Végre eljött az opet-ünnep[™] ideje! A korábbi évekhez hasonlóan a thébaiak idén is szeretnék méltó módon megünnepelni a jeles eseményt. Az ünnep idején Amon isten egyik szobra fényes külsőségek közepette elhagyja a karnaki templomot. Hordozható bárkán viszik a három kilométerre fekvő luxori szentélybe.

Kr. e. 850 körül

A kelták vasból készítik fegyverüket. Létrehozzák a halstatni kultúrát, kezdetét veszi az európai vaskor (Kr. e. 850–480). A kelta fejedelmek meggazdagodnak az Észak-Európa és a Földközi-tenger között folyó kereskedelemből. Kincseikkel együtt temetik el őket.

Kr. e. 814

A föníciaiak a mai Tunézia partvidékén megalapítják Korthagót. A város a kereskedelemből meggazdagodik, és hamarosan a Földközi-tenger térségének egyik nagyhatalmává válik.

Hosszas készülődés

Ma a király személyesen irányítja az istenszobor körüli teendőket. Ilyenkor a szokásosnál bonyolultabb a szertartás. A fáraó először is teljesen megtisztítja a szobrot, majd pompázatos ruhákat ad rá, és drága ékszerekkel díszíti. A felékesített szobrot a papok elhelyezik a hordozható bárka szentélyfülkéjében. A kijelölt hordozók felemelik a birkát, és a kijárat felé indulnak. Tömjénfüst száll fel. Kitáru! az oszlopcsarnok hatalmas ajtaja. A templom udvarában összegyűlt előkelőségek hangos ujjongással köszöntik az istent.

Hajózás a Níluson

A bárkahordozók rövid időre megállnak az udvar pihenőkápolnáiban, ahol rengeteg ételt halmoztak fel, majd a templom kikötőjébe indulnak. A birkát elhelyezik egy valódi hajón, amelynek az elejét és a végét kosferek díszítik. A kos egyike Amon szent állatainak. Az istent elkíséri Mut, Honszu és a királyi ka* szobra, mindegyik a saját bárkáján. Az előkelők azon versengenek, hogy ki vontassa a hajókat. A menethez sokan csatlakoznak: lándzsákkal és pajzsokkal felfegyverzett katonák, zenészek és táncosok. A papok énekükkel kísérik a felvonulót. Az út szélén az órák óta várakozó tömeg hangos ujjongásban tör ki. Az emberek úgy érzik, hogy egészen közel kerültek az istenekhez. Szinte egymást tapossák, hogy egy pillantást vehessenek a hajó orrában álló fáraóra. Micsoda öröm, hogy láthatják az uralkodót teljes pompájában!

Titokzatos szertartások

Néhány órával később a hajók megérkeznek Luxorba. A hordozható birkákat az oltárok elé viszik, amelyek csak úgy roskadoznak az izletes ételtől. Miután a zenészek és a táncosok befejezték az ünneplést, a birkákat a templom belsejébe viszik. Az ország jövője szempontjából igen fontos szertartás kezdődik: az istenszobrok és a király jelenlétében megújítják az uralkodó isteni mivoltát. A szertartás menetét nem ismerjük pontosan. A szobrok hosszú ideig, 11–24 napig maradnak Luxorban, majd visszatérnek Karnakba.

EGYSÉGBEN A NAPHORONGGAL

Egyiptomban igen sok vallási ünnepet tartanak számon. Az ünnepségek többsége a templomok épületében zajlik. Az egyik legfontosabb ünnep az újév, amelyet az ország minden templomában megülnek. Az éjszaka folyamán egy istenszobrot, amelyet addig egy kis kápolnában őriztek, felvisznek a templom tetejére. Reggel a szobrot beragyogják a napsugarak. Az egyiptomiak hite szerint a Nap energiával tölti fel az istenség képmását az új esztendőre.

Kr. e. 776

A görögök megrendezik az első olimpiát. Kr. u. 394-ig minden negyedik évben sor kerül a játékokra. A programban sportversenyek és vallási szertartások egyaránt szerepelnek. Görögország minden részéből érkeznek a versenyzők és a nézők – kizárólag férfiak.

Kr. e. 753

Romulus a monda szerint megalapítja Rómát, amelynek első királya lesz. Róma ekkor még csupán néhány falu együttese. A politikai, jogi, kereskedelmi és vallási ügyeket a Tiberis közelében fekvő nagy térén, a fórumon (Forum Romanum) intélik.

A szobrászok műhelyében

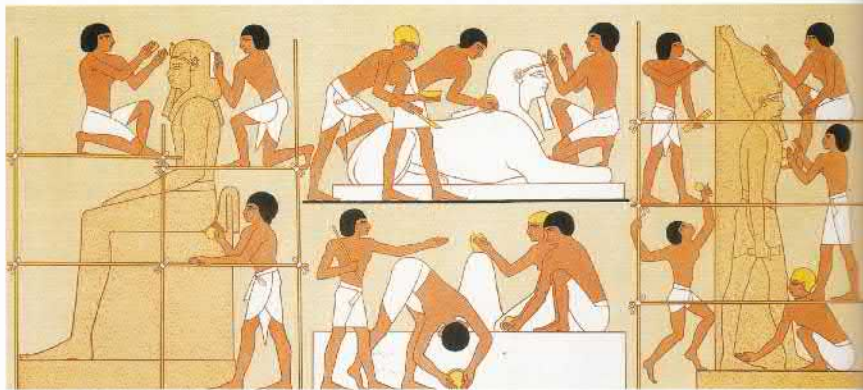
Sok művész és kézműves dédelgetett vágya, hogy Amont szolgálja. De csak a legügyesebbek kaphatnak munkát az isten műhelyeiben, amelyek a karnaki templomegyüttes közelében működnek. Az épületek reggeltől estig hangosak a kopácsolástól és a szobrászok kiáltásaitól.

Mindennel ellátott raktárak

Karnak raktáraiban a papiruszsal* és írónáddal* felszerelt írnokok* ellenőrzik a nyersanyagok kiosztását. Számon tartják a szobrászoknak kiadott kötömböket is. A tömbök anyaga elsősorban gránit, kvarcit, szürke homokkő, mészkő és alabástrom. Szintén írnokok adják ki a szerszámokat: a kövek megrepesztéséhez szükséges, fanyélbe erősített vésőket és ácsbárdokat*, a fűrőket, valamint a szobrok csiszolásához használt kemény dolgozik, Amon alattvalója. Mint ahogy Amon tulajdonában vannak azok az (időnként igen értékes) alapanyagok is, amelyekkel dolgoznak – ezért a szigorú elszámolás.

Mesteri technika

Szobrászok egész csoportja dolgozik egy-egy munkán. Egyikük vörös festékbe mártott kötelet feszít ki a kötömb négy oldalára, hogy kijelölje az egymást derékszögben metsző vonalakat. Az így kialakított négyzetekbe a mester vörös tintával belerajzolja az elkészítendő szobor körvonalait. A négyzetes felosztásnak köszönhetően a szobrok tökéletesen visszaadják az emberi test arányait. Miután fekete tintával kijavították az esetleges hibákat, a művész átadja a helyét a munkásoknak, akik egy fakalapács, valamint széles és vastag pengéjű vésők segítségével elkezdik formálni a követ. A mester egy idő után pontosabb rajzot készít. Ekkor komoly

A hatalmas királysobrok felső részeit a szobrászok állványzat segítségével készítették el. A rajz közepén egy szfinxet és egy آدمányok gyűjtésére szolgáló asztali csiszolók

Kr. e. 746

Szudán királya, Kasta megkezdte Egyiptom meghódítását. A hadjáratok fia, Pianhi uralkodása idején fejeződik be. Az országot Kr. e. 664-ig a XXV. (szudáni) dinasztia kormányozza. Uralkodásuk idején megszépült Théba és a szudáni Gebel-Barkal Amon-temploma.

Kr. e. 740 körül

Az alsó-núbiai Kaszi-íbrimben első alkalommal mutatható ki teljes bizonyossággal egy püpi tevék jelenléte. Egyiptomban a perzsa hódításig nagyon ritkák a tevék. Kr. e. 30-tól, a római uralom idején terjednek el a térségben.

Amon-Ré szobrainak kifaragását a legkiválóbb szobrászokra bízta. Tanúsítja ezt a képen látható arc művészi kidolgozása is

tapasztalattal rendelkező szobrászok veszik át a munkát. Ők már finom vésőkkel dolgoznak. Pontosan kifaragják az alak körvonalait, megformálják a nehezebb részleteket, a száját, az orrot, a kezeket. A fül elkészítéséhez lyukat fúrnak a kőbe. Végezetül lecsiszolják a szobrot, és eltüntetik az esetleges hibákat, egyenetlenségeket. A szobrászok után a festők következnek: a szobrok színessé válnak.

Pontos előírások

A vallási célokat szolgáló szobrok készítői nem engedhetik szabadjára fantáziájukat. Az alkotások a királyt és az isteneket ábrázolják. Templomokban állítják fel őket, és hozzájárulnak a világ rendjének fenntartásához. A szobrászok nem zavarhatják meg a világ egyensúlyát, hünen kell követniük a papok által előírt mintákat. Az alakok testtartása bizonyos keretek között változhat. A fáraót gyakran ábrázolják állva, összefűzött vagy a test mellett lógó karral, azután ülve, térdre tett kézzel, vagy letérdelve.

Pinodzssem (Kr. e. 1070–1032) hatalmas szobra. A főpap-király Amon papja és Dél-Egyiptom uralkodója volt. Lába előlétsége áll

MIÉRT A BAL LÁB?

Függetlenül attól, hogy férfit ábrázolnak, nőt, királyt, előkelőt vagy istent, az egyiptomi szobroknak van egy közös vonásuk: az ábrázolt személyek bal lába mindig előbbre van, mint a jobb. Ennek a hagyománynak az eredete az írásban keresendő. Az egyiptomiak ugyanis többnyire jobbról balra olvasták az írásjeleket. Ennek megfelelően a „járó ember” jelentésű hieroglifa bal lábbal előreleléő alakot ábrázolt. Ez az ábrázolási mód Kr. e. 2700-ban jelent meg a szobrászatban, és vált kötelező szabállyá.

Kr. e. 700 körül

Szín-ahhé-enba (Kr. e. 704–681) Ninivét teszi meg Asszíria fővárosának. A várost hatalmas falakkal erősíti meg. Unokája, Assur-bán-apli (Kr. e. 669–627) fényűző palotát épített, amelyet domborművekkel díszítettek.

Kr. e. 700 körül

Megjelenik az állam által garantált súlyú és értékű fémpénz Kis-Ázsiában, a mai Törökország területén. Az ölet vagy a liedektől, vagy a görögöktől származik. A fémpénz használatát a Kr. e. VI. században átveszik a szárazföldi görögök is.

Az isteneknek kijár a fényűzés

Amon számára semmi nem lehet túlságosan szép. A szobrászok mellett más művészek és kézművesek is serénykednek, hogy eleget tegyenek az isten elvárásainak. Elkészítik az istenek szobrait, nemesfémből az ékszereket, valamint a templom számára a bútorokat, az evőeszközöket, a szövetekeket és a ruhákat.

Az aranyból és lazúrkából készült ékszeren Oziris látható Hórusz és Isis társaságában. Az ékszer a hátulján lévő kis aranykarika segítségével nyakláncra erősítve viselték.

AMON SZOLGÁI

Amon uradalmának alkalmazottjai között találunk tímórokat, fazekasokat, kőműveseket, gyékény- és kosárfonó munkásokat és illatszerkészítőket. Amon olaltatói azok a parasztok is, akik az isten földjeit művelik. És természetesen a papok. Egy III. Ramszesz uralkodása idején (Kr. e. 1183–1152) készült összeírás szerint Karnakban összesen 86 486 ember szolgált az istent. Az ország második templomához, Heliopoliszhoz csak 12 963 fő tartozott. Memphisz a harmadik helyet foglalta el 3079 szolgálóval.

Kr. e. 700 körül

A szkiták iráni eredetű nomád pásztorok. A Fekete-tengertől északra telepednek le, miután leszámoltak az állatokkal. Művészi alkotásaikhoz gyakran merítenek ihletet az állatvilágból. Az alkotások nomád életmódjukat tükrözik.

Arany és drágakő Amonnak

A nemesfémeket a karnaki kincstár raktáraiban őrzik gondos felügyelet mellett. A drágakövek és az arany Amon tulajdona, őrökök ellenőrzik szigorúan kiosztásukat és felhasználásukat.

Feldolgozásuk a kincstárhoz tartozó műhelyben történik, ahol aranyművesek és segédek tucatjai dolgoznak. Az olvasztások agyagedényekben 1000 °C-ra hevítik a fémeket. A tüzet két segéd szítja fújtatók segítségével. A megolvadt aranyat agyagformákba öntik: így készülnek a színarany istenszobrok. Mások addig kalapálják a tömböket, amíg lemezzé nem vékonyodnak. Az alacsony székeken ülő aranyművesek ezekkel a lemezekkel borítják a fa- és kőszobrokat. Készítenek kis vázákat, nyakláncokat, karkötőket, gyűrűket és fülbevalókat is. Az istenszobrokat díszítő ékszereket féldrágakövek vagy színes üvegek teszik még pompásabbá.

Rehmiré vezír* thébai sírjának falfestményén a fémművesek felszítják a tüzet, hogy megolvasszák a tégelyben lévő aranyat

Kr. e. 664

Assur-bán-apli vezetésével az asszír hadsereg lerohanja Egyiptomot. Elhurcolják a karnaki templom és a thébai szentélyek évszázadok alatt összegyűjtött kincsét. Az egyiptomiakat sokkolja az esemény. Véget ér a XXV. dinasztia uralkodása.

Két fémműves kővel simára csiszol egy nagy bronzvázát

A FÉLDRÁGAKÖVEK

Az ékszereszek különböző színű féldrágakövekkel növelik az arany ékszerek értékét. A leggyakrabban használt drágakövek a Sínai-félszigetről származó türkiz, a sivatagban előforduló ültettségű vörös kameol és az Afganisztánból beszerzett lazúrkő.

Az isten és a papok ruházata

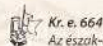
A karnaki raktárakban halomban állnak az Amon-uradalomhoz tartozó takácsok és szövönők által készített szövetek. A ruhák többsége kevés varrást igényel. Mindössze néhány öltés, és a többnyire fehér, néha kékre, vörösre, sárgára vagy zöldre festett, vékony lenvászon általában inggá, övvel ellátott köténnyé, pántos ruhává vagy köpennyé. Ezek a ruhák a templomokban dolgozó papok és az istenszobrok számára készülnek.

A bronzművesség

A fémművesek saját műhellyel rendelkeznek. Itt készítik a szertartásokhoz szükséges edényeket. Az aranyművesekhez hasonlóan először megolvasztják a bronzot, amely réz és a Nyugat-Ázsiából behozott ón ötvöze. Azután kalapálással alakítják a fémeket a kívánt formára. Tüket, hosszúkás vagy kerek vázakat és egy-lábú, kerek asztalkákat készítenek, továbbá ajtószarkokat és reteszeket.

Rehmiré vezír sírjának egyik falfestményén asztalosok láthatók, akik éppen egy aranyozott fakapornát és egy faasztalt készítenek

Kr. e. 664

Az észak-egyiptomi Szaisz fejedelmei újra egyesítik a királyságot, és megalapítják a XXVI. dinasztiát (Kr. e. 664–525). Ezzel kezdetét veszti a későkor. Visszaállítják a régi szokásokat, és támogatják a művészetek újjászületését.

Kr. e. 650 körül

Észak-Egyiptomban kialakul a démotikus írás, amely fokozatosan kiszorítja a hieratikus írt. Főként a jogi természetű iratokban és a közigazgatási jelentésekben használják folyóírásként. Egyszerűsítései és rövidítései miatt elég nehezen olvasható.

Egy különleges munkahely

A thébai nyugati parton, a temetők számára fenntartott részen található Pa Demi, egyiptomi nyelven „falú”, mai nevén Deir-el-Medine. A települést Kr. e. 1500 körül alapította I. Thotmesz fáraó a munkások számára, akiket sírhelyének kiásásával és elkészítésével bízott meg. A telep ezután még közel ötszáz évig működött.

A képen látható osztrakon*, azaz kis kőtableta a munkások mindennapi életébe enged bepillantást. A szöveg szerint sűrűn szükségük volt négy ablakra

A munkával járó előnyök

A királyi sír munkásai az uralkodó és az állam alkalmazottai voltak. A fallal körülvett telepen mindenki kapott egy kis házat és engedélyt arra, hogy itt temessék el. A beosztásuktól függő munkabért természetben kapták az emberek: elsősorban gabonát, azaz búzát és árpat, azután ruházatot, olajat, bort, halat, zöltséget, gyümölcsöt, edényeket. Járandóságukhoz tartozott még a fűtéshez és a főzéshez szükséges fa. Időnként kaptak mézet, húst és bőroket, valamint datolyát. Az új munkásokat gyakran a régiek fiai közül toborozták, a vezír* előzetes engedélyével. Munkájuk megkezdése előtt esküt kellett tenniük.

A Deir-el-Medine-i munkástelepet fal vette körül. Körös-körül jól láthatóak a hegyszőlőbe mélyített sírok.

A PIRAMISOK, A KIRÁLYI SÍREMLÉKEK

Kr. e. 2680 körül Dzsószser fáraó megbízásából építette, Imhotep készítette Egyiptom első piramisát. Az uralkodót a hat lépcsőből álló, 60 méter magas, hatalmas köépitmény alá temették. Az első egyenes oldalú piramisok Sznofru fáraó nevéhez fűződnek. Fia, Kheopsz építette a legnagyobb gízai piramist. Az ő építménye már tökéletes geometriai alakzatot formáz. A királyok egészen a Középbírodalom végéig (Kr. e. 1750 körül) piramisokba temetkeztek.

Kr. e. 625

Mezopotámiában a káldok Nabú-apla-uszur király vezetésével megalapítják az Újbabiloni Birodalmat, amely Kr. e. 539-ig áll fenn. Kr. e. 612-ben az iráni eredetű médekkel összefogva megdöntik az asszír birodalmat.

Kr. e. 604

Babilonban Nabú-kudurri-uszur (Kr. e. 604–562) kerül trónra. Nevéhez fűződik az ókor hét csodájának egyike, a híres babiloni függőkörték építése. A várost hatalmas falakkal veszik körül, az esetleges támadásokra felkészülve.

Egy jól szervezett csapat

A munkások közössége, a királyi sír csapata közvetlenül Felső-Egyiptom vezírének irányítása alá tartozott. Ez a főtisztviselő határozta meg és kezelte a munkások ellátmányát. A csapat két csoportra oszlott: „jobb” és „bal” oldalra. A felosztás a hosszú folyosóra emlékeztető királyi sírban végzett munkákhoz igazodott. Mindegyik csoportnak két vezetője volt. Az adminisztratív ügyekkel egy írnok* és segítőtje foglalkozott. A sírban egyszerre körülbelül 40–60 ember dolgozott. A földmunkák elvégzését és a sír kivajását követően kezdték a kőfaragók, majd a rajzolók és a szobrászok folytatták. A Deir-el-Medine-i kézművesek és családjuk rendelkezésére álltak a telepen kívül lakó „segéderők” is: például kovácsok, fazekasok, favágók, kertészek, ruhamosók, azonkívül vízfordók és a munkálatokhoz beosztott segítők.

Munka és pihenés

A csapat tagjai – egy szünetet beiktatva – naponta nyolc órát dolgoztak. Tíz napot töltöttek a telepen, aztán egy vagy két napra hazatérhettek a családjukhoz. Ez alatt az idő alatt a Királyok völgyében vagy valahol a közelben felállított bódékban pihentek éjszaka. Az írnokek a betegség, verekedés, részesség vagy más munkák miatti hiányzásokat gondosan feljegyezték. Az év folyamán a kézműveseknek nem kellett dolgozniuk az ünnepnapokon (például az opet-ünnepen*), és akkor sem, ha valakit temettek, illetve ha gyermek született. Akkor is szünetelt a munka, ha a fáraó Thébába látogatott. A munkaszüneti napok száma összességében elérte az év napjainak felét.

A házak részben kőből épült falait völgyekkel tapasztalták be

SZTRÁJK!

III. Ramszesz (Kr. e. 1183–1152) uralkodásának vége felé Deir-el-Medineében sor került a történelem első sztrájkjára. A sztrájk azért robbant ki, mert a munkások hetek óta hiába várták fizetségüket. Az ehez emberek nem voltak hajlandók tovább dolgozni. A sztrájk ezzel a felkiáltással kezdődött: „Ehesek vagyunk!” A továbbiakban egymást követték a tüntetések. Nehány zavargással teli hónap után a vezető tisztviselők orvosolták mulasztásaikat, és helyreállt a rend.

A Deir-el-Medine-i sírok bejárata a hegyoldalon. Régen kápolna árnyéka beárnyékolta a bejáratot; a tetején lévő kis piramist helyreállították

Kr. e. 600 körül

A kereskedelem fejlesztése érdekében II. Nékó fáraó (Kr. e. 610–595) elhatározta, hogy csatornát létesít a Vörös-tenger és a Nilus között. A munkálatok a Nilus egyik ágánál kezdődnek. A csatorna I. Dareiosz (Kr. e. 522–486) uralkodása idején készül el.

Kr. e. 587

A zsidók felázadnak a babiloniak ellen. Nabú-kuduri-uszur kegyetlenül megtorolja a lázadást. A zsidókat Babilonba hurcolják; a jeruzsálemi templomot kifosztják és lerombolják. A zsidók Isten büntetésének tekintik a fogycsapat.

Gondos munkálatok

Kora reggel, mielőtt a munkások elindulnának a királyi sírhoz, a csoportvezető bejelenti, hogy a vezír⁶ kíséretében ma meglátogatja őket a fáraó.

Látni szeretné, hogyan halad a munka.

A hír felvillanyozza a Deir-el-Medine-i kézműveseket.

Kettőzött erőfeszítéssel látnak munkához. Biztosak benne, hogy az uralkodó meg fogja jutalmazni fáradozásait.

A hegy gyomrában

Miután trónra lép, a fáraó azonnal hozzákezd örök életének előkészítéséhez. Felső-Egyiptom vezíre a Deir-el-Medine-i munkavezetőkkel együtt kijelöli a királyi sír helyét. Ezután következik az alapkövetétel ünnepélyes szertartása. Az elkészítendő sír közelében különböző tárgyakat rejtenek a földbe, például kis aranydarabokat és lazúrköveket, miniatűr szerszámokat. Ezután a munkások megkezdik a szikla kivésését. A kőfaragók kialakítják az első folyosót, és egyre mélyebbre jutnak a hegy belsejében. A többiek hozzákezdenek a falak kialakításához és díszítéséhez.

Faragás és festés

Az előkészítő munkák után a kőfaragók átadják a terepet a rajzolóknak, akik kisebb négyzetekre osztják a falakat, majd elkészítik vázlateikat. Most már jöhetnek a szobrászok. Különböző méretű bronzvéssőkkel valódi és vájt domborműveket készítenek. A „valódi” dombor-mű kiemelkedik a háttérből, a vájt a sziklába mélyed.

Ha a sírokat csak festmények díszítik – mint III. Thotmesz vagy II. Amenhotep fáraók sírját –, akkor a rajzolók után közvetlenül a festők látnak munkához. A faragásokkal díszített sírokból – például I. Széthi sír- emlékében – élénk színűre festik a domborműveket. Sok helyen még ma is meglepő a színek frissessége.

Kr. e. 556 körül

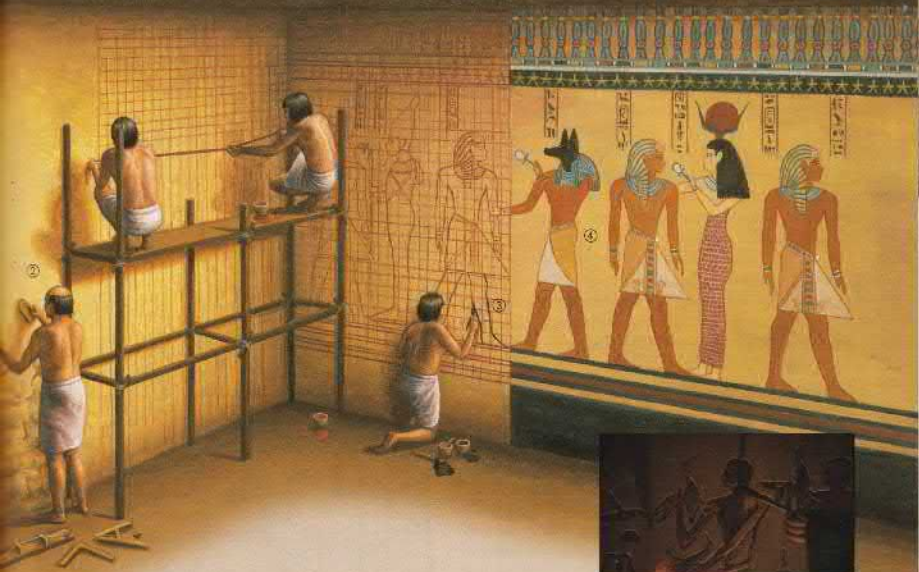
A mai Nepál területén megszületik Sziddhártha Gautama herceg, aki később a Buddha („Felébredt”) nevet kapja. Miután elhagyja palotáját, és éveken át meditál, megvilágosodik.

Kr. e. 525-ben tartja első beszédét, amelyben lemondásra szólít fel.

Kr. e. 556

I. Kurosz (Kr. e. 556–530) perzsa király, egy kicsi és jelentéktelen ország ura, hódítások révén hatalmas birodalmat hoz létre, amely trántól Törökország nyugati határáig terjed, és magába foglalja a térség görög kirdyságait is.

① A munkások hosszú bronzvesszőkkel fonogják a szilárd. A vésőket kis falalapdöccsal ütök. A lapattömő mészködődarabokat kosarakba gyűjtik. A törmelék a telep mellé, esetleg a szomszédos sírba dobják. A VI. Ramszesz fáraó sírját készítő munkások így fedték be és rejtették el Tutankhamon sírjának bejáratát.

② A sír fala ekkor még durva és egyenetlen, teljesen sima felületet kell kiapolítaniuk a festők számára. A kőművesek hamokkal és kemény kővel csiszolják simára a falakat, a padlót és a mennyezetet. A lyukakat és a sziklafal egyenetlenségeit gipszrel tüntetik el. A falban néha nagy kovácsdarabokat találunk.

③ A festők kisebb négyzetekre osztják a díszítendő falakat. Erre a négyzetelés felülre vörös festékbe mártott esetekkel felfúrozzák a már korábban megtervezett alakokat. Vezetőjük fekete tintával kijavítja a hibákat.

④ A rajzok ósványi eredetű festékekkel használnak. Ennek köszönhető, hogy a festmények jelenleg is kitűnő állapotban vannak. A fehér szín alapanyaga mészs és gipsz, a zöldet rézartalmú ásványokból, például malachitból állítják elő, a sárgát okkerből, a vöröset pedig vas-oxidból. A fekete színhez faszenet vagy kormot használnak. Fény- és árnyékhatást a festők nem ábrázolnak.

A PIRAMISBAN

Az építők igyekeztek megvédeni a sírkamrát, amely a halott fáraó kincseit rejtette. Bonyolult elhelyezésű zárókövekkel és granitbasaltokkal zárták le a folyosókat. A folyosók azonban gyakran megkerültek az akadályokat: új járatokat vágott a piramis puha mészkőtömbjeibe. Az építők megpróbálták félrevezetni a fosztogatókat: vakfolyosókat és üres termeket is terveztek a piramisokba. A legtöbb piramist azonban így is kifosztották.

Kr. e. 550 körül

Spartában az állam irányítja a fiúk nevelését. A gyerekek hetéves korukban elhagyják családjukat, igen szigorú elvek szerint folyik képzésük, amelynek célja a testi erő, a jellemsszilárdság és a türeklépesség növelése.

Kr. e. 550

Epheszoszban a görögök márványtemplomot emelnek Artemisz istennő tiszteletére. A templomot Kr. e. 356-ban felgyújtja egy Hérosztratosz nevű férfi. Kr. e. 325-ben újjáépítik. Az új templom egyike az ókori világ hét csodájának. Ma már csak romjai láthatók.

Az udasz-szem népszerű védelmező szimbólum volt

A betegségek gyógyítása

A beteghez orvost hívnak. Az orvos tájékozik a panaszokról, majd végigtapogatja a beteg testét, hogy megállapítsa, hol érez fájdalmat.

Megpróbálja megállapítani, mi lehet a baj.

Vajon meg tudja gyógyítani a beteget? Nem biztos...

Hiányos ismeretek

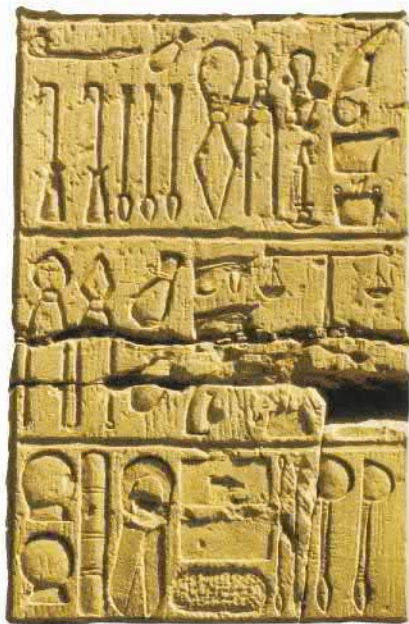
Az egyiptomi orvostudomány ismeretei az emberi testről kizárólag szemrevételezésen alapultak. Ez azt jelenti, hogy nagyon hiányosak voltak. Az orvosok semmit nem tudtak például az életfunkciókat irányító szerv, az agy működéséről. Hasonlóképpen fogalmuk sem volt az idegek szerepéről. Meg voltak győződve róla, hogy a testben a vért szállító erek levegővel vannak tele. A fáraók korában a betegségek diagnosztizálása és a gyógyítás folyamata alig fejlődött.

A gyógyítás művészeti

A gyógyítás művészetét orvosok, papok és varázslók gyakorolták. Nem tudjuk pontosan, hogyan folyt a képzésük. Egyesek apjuktól lesték el a mesterség fogásait. Mások talán iskolákban tanulták. A papok a templomokban sajátították el az orvostudomány alapjait. Ők Szahmet, a betegeket oltalmazó és gyógyító istennő papságához tartoztak. Az orvosok is szakosodtak: voltak köztük sebészek, szem- és fogorvosok, a has és a végbél betegségeivel foglalkozó gyógyítók.

Ismereteiket orvosi könyvekben foglalták össze. A legrégebbi Kr. e. 1820-ban állították össze. Ezek a gyűjtemények segítettek az orvosokat a betegségek felismerésében, valamint abban, hogy megállapítsák, mely betegségek gyógyíthatók, és melyek nem.

A Kr. u. II. században készült dombormű az egyiptomi orvosi eszközök – fogók, szűkek, pólyák, mérleg stb. – első ismert ábrázolása. Bár a képen látható eszközöket a rómaiaktól vették át, feltehetően már a fáraók korában is használtak hasonlókat

A tjei-amulett vagy lórisz-csomó védelmezte a betegeket

Kr. e. 525

Kambüzsész (Kr. e. 529–522) vezetésével a perzsák elfoglalták Egyiptomot. Az egyiptomiak Kr. e. 404-ben ugyan megszabadulnak a perzsa fennhatóságtól, de Kr. e. 343-ban ismét perzsa uralom alá kerülnek. Ezzel végleg megszűnik Egyiptom függetlensége.

Kr. e. 509

Rómában a patriciusok elkergetik a királyt, és kikidíjtják a köztársaságot. A kormányzás az előkelő családok képviselőiből álló szenátus kezébe kerül. A köznépű plebejusok harcolnak jogaik érvényesítéséért.

Az orvos a kar és a könyök óvatos mozgásával egy munkás kificamodott vállát próbálja helyre tenni

Megmagyarázhatatlan betegségek

Az orvosok minden nehézség nélkül felismerték a külső sérüléseket: égési sebeket, kígyómarásokat, skorpionsípéseket vagy vágott sebeket. A javasolt gyógyszerek lehettek növényi, ásványi vagy állati eredetűek. Készítettek orvosságokat uborkából, salátából, mákból, felhasználták a gránitot és a rezet, és állati eredetű anyagokból, például tejből, zsíradékból, mézből, húsból, sőt ürülékből is keverték gyógyszereiket. Ezeket általában maguk az orvosok állították össze – ha a betegnek szerencséje volt, hatásosnak bizonyultak. A sebészek többnyire sikeresen gyógyították a csonttöréseket. Helyre tudták tenni a kificamodott vagy eltört csontokat, ha nem nyílt törésről volt szó. Mivel azonban az egyiptomiak semmit nem tudtak a fertőzések okairól, nem ismerték a daganatokat, gyakran képtelenek voltak megjósolni a betegségek lefolyását és a gyógyulás esélyeit.

A VÁRHATÓ ÉLETKOR

A parasztok és a munkások átlagos életkora 20–25 év körül volt. Ezt a gyermekhalandóság nagyon magas aránya magyarázza. A temetők feltárása azt mutatja, hogy a halottak 15–20%-a ötévésnél fiatalabb gyerek volt. Ha valaki túlélte a gyermekkort, nagyjából 38 élettévre számíthatott. A nők várható életkora még alacsonyabb volt, mivel sokan belehaltak a szülésbe. A királyok és az elsőlélek több és jobb élelemhez jutottak, mint a köznép, ennek köszönhetően általában valamivel tovább éltek.

Kr. e. 500 – Kr. u. 500 körül

Nigériában földművesek és fémgyémunkáló kézművesek létrehozzák a Nok-kultúrát. Nevét arról a faluról kapta, ahol az ország legősibb szobrait találták. A kultúra nevezetesen alkotásai az agyagból kézzel formált, igen kifejező fejszobrok.

Védekezés a gonosz szellemek ellen

Az egyiptomiak meggyőződése szerint a betegségeket többnyire a Szahmet Istennőt szolgáló gonosz szellemek, a démonok bocsátották az emberekre. A bajokat az istenek büntetésének tekintették. Tehát varázslókhöz fordultak, hogy elűzzék az ártó szellemeket, és kiengeszteljék az isteneket. A varázslók énekeltek és imákat mondtak: „Elűzetett az ellenség, aki a sebben lakozik! Elűzetett a baj, amely a vérben rejtőzik!” A betegek nyakába oltalmazó amuletteket akasztottak, például udzsat-szemet* (Hórusz-szemet) vagy lizis-csomót*. Varázsiszlakat is készítettek: a varázsigét tartalmazó papiruszt* vízbe áztatták, majd az oldatot megitták a beteggel. Előfordult, hogy a templomok külső faláról kapartak le kisebb darabokat, majd ezt a gyógyítónak hitt „szent port” szórták a vízbe – és már kész is volt az orvosság.

Templomfal, amelyről varázsszerű port kapartak le

Kr. e. 490

A marathóni csatában a görögök megállítják I. Dareost (Kr. e. 522–486) perzsa seregét. A nagykirály a Perzsa Birodalom alapítójának hódító politikáját folytatta. Fővárosából, Szűzából irányította birodalmát.

Múmiaként az örökkévalóságba

Fülsértő jajveszékélés hallatszik egy házból.
A járőkelők rögtön tudják, hogy valaki meghalt.
Az elhunyt családja siratóasszonyokat hívát.
Az asszonyok hangosan jajveszékélnek, port hintenek a fejükre.
Így fejezik ki fájdalemüket.

A test megőrzése

Az egyiptomiak számára fontos volt, hogy megőriz-
zék a testet, amely hitük szerint az örök élethez szüksé-
ges elemeket hordozta. Ezek a *ka**, vagyis az életerő, és
a *ba**, a lélekmadár. A halottat késedelem nélkül hajóra
rakták, és átszállították a thébai nyugati partra, a teme-
tők körzetébe. Az átkelés a túlvilág felé vezető utat
szimbolizálta.

Miután megérkeztek a túlsó partra, a holttestet
átadták a balzsamozóknak, akik egy különleges eljá-
rással, mumifikálással megóvták a felbomlástól. Ezt a
lényegében vallási szertartást papok végezték. Teljes
mumifikálás csak a leggazdagabbaknak járt. A közrendű
egyiptomiak kénytelenek voltak megelégedni a *nátro-
nos** és a vászontekercses eljárással. A legszegényebbek
nem is gondolhattak mumifikálásra.

Az emberfejű madárként ábrázolt *ba* ① az emberi
lény mozgékony része. Elhagyja a testet, kijön a sírból,
sétára indul. Elszáll a halott régi háza felé, élvezi a Nilus
felől fújó lágy szellőt. Azután visszatér a múmiába.

A megkettőzött, árnyék-emberként ábrázolt *ka* ②
az életerő megtestesítője. A halottnak felajánlott ételek
és italok energiájából táplálkozik, és egyben táplálja a
halottat. Az elhunyt így nem hal végleg sem éhen, sem
szomjan.

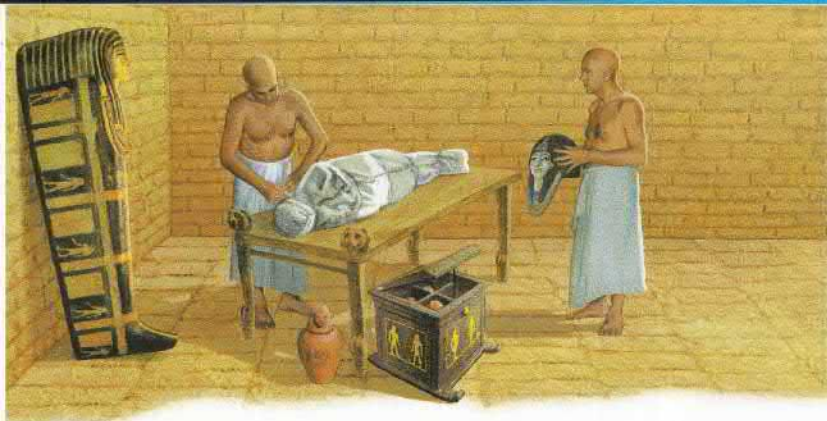

 Kr. e. 480

A kelták létrehozták a La Tène-kultúrát, kezdetét veszi
a második vaskor (Kr. e. 480–51). A parasztok számára igen
hasznosnak bizonyulnak a különböző vaseszközök. A mezőgazdaság
kiváló eredményeket ér el. A kelták elűzik féjedelmüket.

 Kr. e. 450

A földrajz- és történettudomány atyja, a görög Hérodotosz
Egyiptomban jár. Nagy történeti munkájában beszámol
az egyiptomiak meglepő szokásairól – például a mumifikálásról.
Ez utóbbitól részletes leírást is közöl.

Hosszas előkészületek

A balszamozást végző papok vályogtéglából épült házaival vagy sátrai az elhunyt sírjának közelében álltak. Az egyik sarokban őrizték a vásznakat, valamint a család által hozott négy kanópuszedényt*.

A testet először rituálisan megtisztították szent vízzel, majd védelmező oroslánfejekkel és -lábakkal díszített ágyra fektették. A belső szervek kivétele előtt a balszamozók megmosták, megborotválták és szörtenítették a halottat. Hosszú bronztüvel az orron keresztül kivették az agyvelőt, majd kovakő vagy bronzkővel felnyitották a hasat. Eltávolították a májat, a gyomrot, a beleket és a tüdőt, megtisztították a hasüreget. A belső részeket a kanópuszokba helyezték. A gondolkodás és az érzelmek központja, a szív a helyén maradt.

A nátronról a vászontekercsekre

Ezután a testet a műhely egy másik részében balszamozóteknőbe helyezték, és száraz nátronnal borították. Amikor negyven nappal később a papok kiemelték a teknőből, már teljesen kiszáradt. A balszamozók illatos kenőcsökkel megpuhították a bőrt, újból kitisztították a hasüreget, majd szövetekkel vagy fűrészporral kitömtek a testet. A felvágott részeket összeillesztették, de nem varrták össze. Néha viaszpecsétet tettek rá.

A halott fejét parókával és néhány ékszerrel díszítették, majd a testet vászontekercsekbe burkolták. A tekercsek közé védelmező amuletteket csúsztattak. Végül felhelyezték a halotti maszkot, és a múmiát nagy leplekkel borították. Hetvennapos előkészítés után a múmia készen állt a temetésre.

KI ETTE MEG A MÚMIÁT?

A középkartól kezdve különös múmiakereskedelem alakult ki Egyiptom és Európa között. Az európaiak meg voltak róla győződve, hogy a fedarólt múmia pora orvosság, amely minden bajt meggyógyít. I. Ferenc francia király például mindig tartott magánál múmiaport. A gátlástalan kereskedők hamar rájöttek, hogy a hamis múmiák – friss holttestek – beszerzése sokkal jövedelmezőbb, mint az igazak fáradságos felkutatása. Ezt az „újítást” persze nem kötötték ügyfeleik orrára.

A képen látható maszk
III. Amenhotep
(Kr. e. 1388–1351) anyósának,
Tujának a fejét fedte. Tuját
fejével, Tujával együtt
a Királyok völgyében temették el

Kr. e. 447

Az Athén fölött magasodó Akropoliszra a görögök felépítették az Athéné istennőnek szentelt templomát, a Parthenont. Az építészeti remekművet az ókori Görögország legnagyobb szobrászájának, Pheidiasznak a műve díszítették.

Kr. e. 443

Periklész korában (Kr. e. 443–429) Athén a demokrácia hazája. Az athéni kultúra nagy hatást gyakorolt a többi görög városállamra. Olyan művészek éltek Athénban, mint Pheidiasz, és olyan halhatatlan gondolkodók, mint Szophoklész vagy Szókratész.

Fényes temetési szertartás

A múmiát két egymásba helyezett koporsóba teszik. A koporsók egy kis csónak közepén álló kápolnába kerülnek, a csónak pedig egy szánra, amelyet két ökör húz. Az elhunytat rokonok, barátok és szolgák menete kíséri utolsó útjára.

Az utolsó utazás

A menet élén leopárdbőrbe öltözött szem-pap* halad. Tisztító szertartásokat végez, és imákat mond. Gyakran az elhunyt legidősebb fia tölti be ezt a szerepet. Őt követik a két koporsót húzó állatokat vezető szolgák. Két külön szánon húzzák magát a holttestet illetve a kanópuszládát. A halott zokogó özvegye és lányai a múmia két oldalán haladnak. Mögöttük férfiak egy második szánt húznak. Ezen a szánon található a kanópuszláda* a belső részeket tartalmazó négy edénnyel. Azután a halott túlvilági kényelmét szolgáló tárgyakat hozzák: erre azért van szükség, hogy a túlvilágon semmiben se szenvedjen hiányt. Hoznak székeket párnákkal, matracos ágyat, asztalokat, ruhákkal, edényekkel és tisztálkodószerekkel teli ládákat, ezenfelül fegyvereket, hangszereket, játékokat, ékszereket, usébtí szobrocskákat és a *Halottak Könyve* papiruszát* – ez utóbbi kalauzként szolgál a halott számára a túlvilágon. Nem feledkeznek meg az ételekről és az italokról sem. A hordárok között haladnak a siratóasztonyok, jajveszékélésük messzire elhallatszik. A menetet a halott barátai zárják.

A ládán a halott és felesége látható. Mindketten legszebb ruháikat vették fel. A ládában találhatók az usébtí szobrocskák, akik helyettük dolgoznak majd a túlvilágon

OSZIRISZBAN REMÉNYKEDVE

A szegényeket gyékénnyel burkolták be, és a földbe temették. A száraz homokban a test magától kiszáradt, és sokszor ugyanolyanul ép maradt, mint a múmiák. Ha az elhunyt sziklába vágott sírba került, a szabad levegőn teste felbomlott. A szegények csak néhány dolgot vittek magukkal a sírba: néhány cserépedényt és kevés élelmet. Ozirisz jószágában bíztak: remélték, hogy a halottak istene boldog örökéleloságot biztosít számukra.

Kr. e. 430 körül

A görögországi Olímpia-ban a híres szobrász, Phedaszz elkészíté Zeus szobrát. Az aranyból és elefántcsontból készült, tizenhárom méter magas remekmű egyike az ókori világ hét csodájának.

Kr. e. 409

Az állatvír jegeket, a Nap, a Hold és a bolygók mozgását vizsgálva a babiloniak elkészítik az első horoszkópot. Asztrológusaiak először megállapítják, hogy a gyermek születése napján milyen volt a csillagok állása, majd ennek alapján megjelölik sorsát.

A Kr. e. XIV. században élt Ramose vezír sírjában lévő falfestmény temetési szertartást ábrázol. Fent két száron a szarkofág és a kanópuszláda közeledik a sírhoz. Alul az adományszállítók, a siratóösszonyok és a borbérok vonulnak.

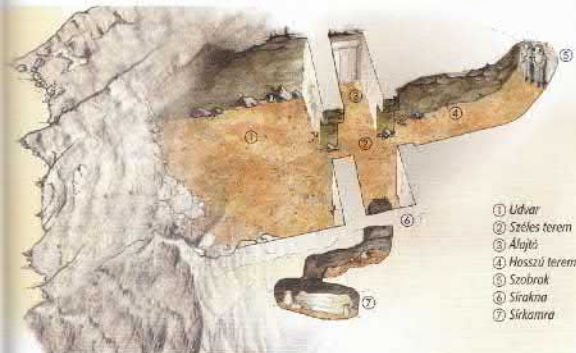
Az élet lehelete

A köves talajon lassan haladó menet végül megérkezik a sírhoz. A koporsókat kiveszik a kis kápolnából, és függőlegesen felállítják. A kanópuszládát a holttest közelében helyezik el, majd körberakják a halott kényelmére ideszállított tárgyakkal. Az özvegy a földre borul, és megindítóan búcsúzik a halotttól. Utána a szem-pap elvégzi az utolsó szent cselekményt: a szájmegnyitás szertartását. Egy kis ácsbárdal* jelképesen megérinti a kettős koporsóba zárt múmia orrát és száját. Ennek a varázsigékkel kísért rítusnak az a célja, hogy visszaadja a halottnak az élet leheletét. Így a halott a túlvilágon is tud majd lélegezni, enni és inni.

MUNKÁRA FELI

A halottak birodalmában Ozirisz felszólítja az elhunytakat, hogy műveljék meg földjeit. Az egyiptomiak azonban szerettek volna megszabadulni ettől a nehéz munkától, ezért múmiákra emlékeztető halotti szolgálókat érkeztek a túlvilágra, úgynevezett usébtikkel, akik helyettük is dolgoztak Ozirisz földjein. A szolgálókat mellükön összefonó kezükben kapát tartanak, a hátukon gyakran velőmagos kosár látható. Az usébt fontos helyet foglaltak el a halottat kísérő tárgyak között.

- ① Udvar
- ② Széles terem
- ③ Ájtó
- ④ Hosszú terem
- ⑤ Szobrok
- ⑥ Sírkna
- ⑦ Sírkamra

Az örökkévalóság felé

A halottvivők leviszik a koporsókat és a bútorkat az aknába, majd onnan a sírkamrába. Ezután a köművesek téglafalat húznak az akna és a kamra közé, hogy elzárják a bejáratot. A munka befejeztével törmelékkel töltik fel az aknát. A halott egyedül marad a holtak birodalmának urával, Oziriszsel.

Egy thébai előkelő sírjának metszete.

Kr. e. 399

Szókratész azzal vádolják, hogy nem tiszteli az isteneket, és tanításaival megpróbálja az atheni ifjúságot. A filozófust a bíróság halálra ítéli. Tanítványai megörökönyödésre önként issza ki a mérgeghoharat.

Kr. e. 342

II. Nektanebész (Kr. e. 360–342) halálával véget ér az egyiptomi királyok kora és a két perzsa hódítás közötti függetlenség rövid időszaka. Az országot ettől kezdve idegenek kormányozzák: görögök, rómaiak, bizánciak, arabok, törökök és angolok.

Újjászületni, mint Ozirisz

Az egyiptomiak remélték, hogy az istenek segítségével újjászületnek a túlvilágon. Elsősorban a halottak istenében, Oziriszban bíztak. Az isten történetéből kiderül, hogyan nyitotta meg az emberek előtt a feltámadás és az örök élet útját.

Hitvány gyilkosság

A föld feletti uralmat Ozirisz örökölte, Geb, a föld és Nut, az ég legidősebb fia. Igazságos és jó uralkodó volt, az egész világon terjesztette a műveltséget. Azonban Széth, aki a perzselő sivatagokat kapta, ádáz féltékenységgel tekintett testvéreire, végül meg is ölte. Gaztette után a Nílusba dobta a holttestet. Ozirisz tetemét testvére és felesége, Ízisz találta meg. Amikor Széth tudomást szerzett erről, elhatározta, hogy végleg megszabadul a halottól, akinek a trónjára vágyott. A különböző források szerint tizennégy vagy tizenhat darabra vágatta Ozirisz testét, és a darabokat szétszórta egész Egyiptomban. Ízisz azonban felkutatta férjének tagjait. A mumifikálás istenének, Anubisznak a segítségével összerakta az első

múmiát, és a halottat visszavezette az életbe. Ozirisz nem térhetett vissza a földre, a túlvilág uralkodója lett. Ettől kezdve mumifikálták az embereket, akik remélték, hogy ők ugyanúgy fel fognak támadni, mint az isten. Ozirisz paradicsomába azonban csak az igazak léphettek be.

Minden a szívtől függ

Való igaz, Ozirisz birodalmába nem léphetett be bárki. Az elhunytak először egy félelmetes vizsgán kellett átesniük: a szív megmértetésén. A „Kettős Igazság” termében egy emelvényen ül Ozirisz, mellette negyvenkét bíró. Az elhunytat Anubisz a mérleghez vezeti,

Maat istennő kettős alakja áll a mérleg előtt. A mérleg felején egy fej látható, amelyet az igazság tolla díszít. A halott a mérleghez közeledik, amelynek egyik serpenyőjében a szíve van, a másikban pedig Maat, az igazság. A mérés eredményét a majom képében jelen lévő Thot isten jegyzi fel

Kr. e. 335

Mauszólosz, Karia uralkodója pompás sírt építtet magának: a halikarnasszoszi mauzóleumot. A halála után befejezett síremlék az ókori világ egyik csodája. Karia a mai Törökország délnyugati részén feküdt.

Kr. e. 332

Nagy Sándor kiűzi a perzsákat Egyiptomból, és meghódítja az országot. Egyiptomban kezdetét veszi a Ptolemaiosz-kor. A makedón király a Földközi-tenger partján megalapítja Alexandria városát. Folytatja a hádlításokat, és elfut egészen Indiáig.

amelynek egyik serpenyőjére ráhelyezik a szívét, ahol a gondolatai és az érzelmei lakoznak. A szívét Maatnak, az igazság és a törvényesség istennőjének strucc tollával mérik össze. Ha a mérleg két serpenyője egyensúlyban van, vagyis a szív ugyanolyan könnyű, mint az igazság tolla, akkor az elhunyt csatlakozhat Oziriszhoz. Ha a bűnökkel teli szív lefelé billenti a mérleg nyelvét, a halott egy rettenetes szörny, a Halottfaló zsákmánya lesz. Thot kihirdeti az eredményt, és a feljegyzést elraktározza a bíróság irattárában.

A félig oraszlán-, félig vizilótész, krokodílféjú Halottfaló szörny falta fel azokat az elhunytakat, akiknek szívét súlyos bűnök terhelték

A legszebb ruhába öltöztetett halott – jelképesen – Ozirisz paradicsomának földjén múvel

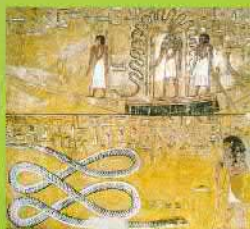
● Az örök élet

Az ítélhetetlenség után a halottnak kockázatos utat kell megtennie az alvilágban keresztül, amíg eljut Ozirisz paradicsomába. Segítségére van a *Halottak Könyve*, amelyből tanácsokat kap, hogyan győzze le a veszélyeket: hogyan lépje át a barátságtalan örök által védett kaput, hogyan győzze le a sötétben rejtőzködő kígyókat és skorpiókat. A megpróbáltatások után az elhunyt megérkezik Ozirisz paradicsomai mezőire, ahol azzal töltheti napjait, amit földi életében legjobban szeretett.

Az egyiptomiak arról is meg voltak győződve, hogy a halottnak kettős élete van, sírjában is tovább él. A sírbolt falára festett, mindennapi életet bemutató jeleneteknek – például lakomáknak, vadászatoknak – köszönhetően a földihez hasonló életet élhet. Madárelke, a ba* kijár a sírból, és felkéri azokat a helyeket, amelyeket a halott egykor annyira szeretett.

ÚJJÁSZÜLETNI, MINT A NAP

Hogy feltámadhasson az örök életre, a fáraó nem csak Oziriszszal azonosul, hanem Rével is, a napistennel. Esténként a bárkán ülő isten leszáll az alvilágba. Az éjszaka tizenkét órája alatt egy folyón hajózik, ahol sokféle veszély leselkedik rá, például a féltelmetes Apophisz-kígyó, aki meg akarja állítani a hajót. Ré legyőzi a kígyót, és diadalmasan újjászületik az ég és a föld határán. A Nappal azonosított király ugyanígy életre kel minden reggel. A Királyok völgyének sírjait Ré éjszakai utazásának jelenetei díszítik.

Kr. e. 325

Egy massilliai (ma Marseille) görög hajós, Pütheasz megteszi az első nagy felfedező utat Észak-Európa felé. Massiliából indulva átkel a Gibraltári-szoroson, eléri a brit szigeteket és Ízlandot. Hajózik a Balti-tengeren is.

Kr. e. 297

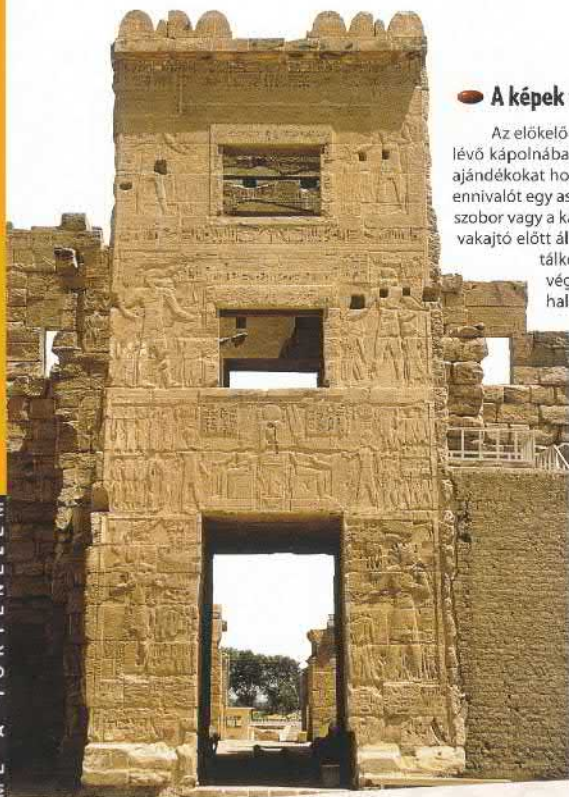
J. Ptolemaiosz (Kr. e. 305–282) az egyiptomi Alexandriában hatalmas világítótoronyt építtet, amely a hajósoknak mutatta a kikötő felé vezető utat. Nevéhez fűződik a görög kultúrát megőrizni hivatott Muszeion és az alexandriai könyvtár is.

Szertartás az örök életért

Az egyiptomiak jó előre felkészültek a túlvilági életre: gondosan előkészítették és berendezték sírhelyüket. Ez persze nem jelenti azt, hogy siettetni akarták a halálukat. Valójában félték a haláltól, és leginkább attól rettegtek, hogy éhen, illetve szomjan halnak a túlvilágon. A szertartások azt a célt szolgálták, hogy elkerüljék ezt a rettenetes véget.

III. Ramszesz fáraó Medinet Habu-i templomának egyik külső falán a vadbívaly-vadászatot örökítették meg

A képek varázsereje

Az előkelő egyiptomiak számára a sírkamra fölött lévő kápolnában végezték a szertartást. Ennek során ajándékokat hoztak az életerő, a ka* megőrzésére. Az ennivalót egy asztalra helyezték, amely az egyik halotti szobor vagy a kamrával jelképes összeköttetésben álló vakajtó előtt állt. A szertartás része volt a rituális tisztálkodás és a tömjénezgetés. A cselekményt végezhetette a család vagy a ka szolgája, egy halotti pap. Az egyiptomiak azt is tudták, hogy az emberek néha feledékenyek. Tisztában voltak vele, hogy egy nap az ő gyerekeik is meg fognak halni. A sír falára tehát képeket festettek, amelyek az idők végezetéig gondoskodtak a szertartásról. A valódi ételek helyébe a falakra festett papok által hozott ételek és italok léptek. Így a halottak mindig le tudták győzni az éhséget és a szomjúságot.

III. Ramszesz Medinet Habu-i templomának bejárata. A csipkés oromzatú kapu a szíriai-palestínai katonai építészeti hatását tükrözi. Ez a templom egyike a thébai nyugati parton igen jó állapotban fennmaradt templomoknak (Hatszepszut, II. Ramszesz és I. Széthi templomai)

Kr. e. 294

Rhodosz ellenáll Demétriosz egy éven át tartó ostromának. Halálból a sziget lakói 33 méter magas szobrot építenek Apollón tiszteletére. A bronzlapokkal borított rhodoszi kolosszus az ókori világ hetedik csodája.

Kr. e. 290 körül

I. Ptolemaiosz korában élt a geometria atyja, Eukleidész. A zseniális matematikus megalapította az alexandriai matematikai iskolát. A tudományok és a tudományos kutatások központjában, a Muszeionban tanít.

LEVELEK A HALOTTAKHOZ

A halottak a ba* révén tehát kijárnak a sírból, az élők közelében maradnak. Nem mindig barátságosak, ezért jelenlétük nem mindig kívánatos. Legalábbis erről tanúskodnak azok a levelek, amelyeket az egyiptomiak elhunyt szüleikhez, rokonaihoz intéztek. Az elégedetlen elhunytak bosszút állhattak házastársukon vagy gyerekeiken, például úgy, hogy betegséget küldtek rájuk. Az élők ekkor leveleket intéztek az elhunytakhoz, hogy megbékítsék őket.

 Hatshepszut királynő teraszos temploma Deir-el-Bahariban. Építéséhez II. Mentuhotep fáraó (Kr. e. 2046–1995) szomszédos síregyházát adta a mintát (a kép hátterében)

Tiszteletadás a királynak

A fáraók emlékét a thébai hegyek lábánál épült „Millió év” templomai őrizték. A piramisok korában a király kultuszának templomát síremlékének közelében építették fel. Az Újbírodalom korában a Királyok völgyében fekvő sírok mellé nem lehetett templomokat építeni, mert kevés volt a hely. Ezért a fáraó sírja és halotti temploma messze kerültek egymástól. A templomban az uralkodó kultusza Amon-Ré tiszteletéhez kapcsolódott. A falakat díszítő domborművek megőrizték a király emlékét, és emlékeztettek uralkodásának jelentős eseményeire. Deir-el-Bahari egyik templomában Hatshepszut királynő tengeri hadjáratát idézték fel, amelyet Punt országaiba vezetett – ez a terület Szudán nyugati része és Észak-Eritrea között feküdt. II. Ramszesz templomában, a Ramesszeumban a jelenetek a király háborúit örökítették meg, például a szíriai Kádes elleni hadjáratot.

 Kr. e. 237

Felirat adja hírül, hogy a Dél-Egyiptomban található edüi templom alapkövét augusztus 23-án lerakták. A Hónusz sólyomisten tiszteletére épült szentély az ország legjobb állapotban fennmaradt ókori szent helye.

A halottak ünnepe

Az aratás évszakának második hónapjában minden évben szokatlanul megélenkült a thébai bal part. A völgyben a halottak tiszteletére rendezett ünnepség zajlott. Amon-Ré isten elhagyta karnaki templomát, és átkelt a Niluson, hogy a „Millió év” templomaiban időzzen, a királyok közelében. A thébaiak követték az isten példáját, és elmentek meglátogatni halottaikat. Ételekkel és italokkal megrakott kosarakkal indultak vendégségbe a sírok kápolnához, hogy elhunyt szeretteik társaságában töltsenek egy kis időt.

 Sírkertület az Óbírodalom korából

 Kr. e. 221

Csin Si Huang-ti egyesíti Kínát. Látrehozza a kínai császárságot, amelyek ő lesz az első uralkodója. Megszervezi a közigazgatást, és nagyszabású építkezésekbe kezd. Megkezdődik a Nagy Fal építése. A császár monumentális síremléket építtet magának.

A fáraók nyomában

1798 és 1801 között, egyiptomi hadjárata során Bonaparte Napóleon seregével elfoglalta a Nilus völgyét. A hadsereget 151 tudós kísérte, hogy felfedjék Egyiptom kincseit. Ők keltették fel az európai közvélemény érdeklődését az ókori Egyiptom iránt, és ez az érdeklődés az eltelt kétszáz év alatt sem csökkent.

Az egyiptomi hadjárat

Napóleon hadjárata katonai szempontból ugyan kudarcra végződött, tudományos téren azonban jelentős sikereket hozott. Miután visszatértek Franciaországba, a tudósok nagyszabású kiadványban foglalták össze kutatásaik eredményeit. A *Description de l'Égypte* (Egyiptom leírása) című műhöz több kötet metszetet is tartozik. Az egyiptomi civilizáció alaposabb megismerését azonban korlátozta, hogy a tudósok nem tudták elolvasni az egyiptomi írást. Hamarosan azonban elhárult ez az akadály is: egy francia nyelvész, Jean-François Champollion 1822-ben megfejtette a hieroglifákat*.

KLEOPÁTRA, A TITOKZATOS KIRÁLYNŐ

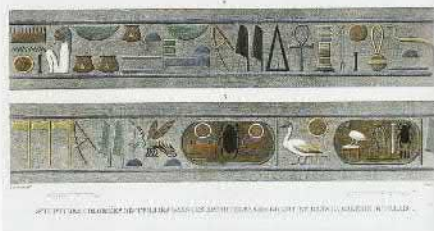
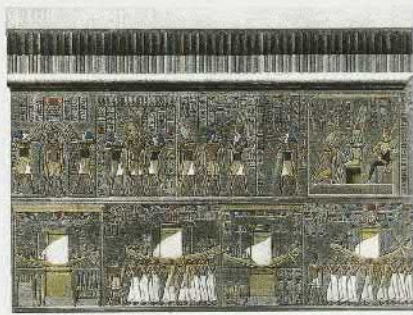
Habár Kleopátra nem egyiptomi, hanem görög származású volt, sokak számára ő jelenti a fáraók Egyiptomát. Ez a különös sorsú asszony volt Egyiptom görög korszakának utolsó uralkodója. Kr. u. 51-ben lépett trónra, tizennyolc éves korában, és minden erejével igyekezett megőrizni országát függetlenségét Rómával szemben. Szeretője lett kora két legjelentősebb római politikusának: előbb Julius Caesarnak, majd Marcus Antoniusnak. Kr. u. 30-ban vereséget szenvedett Róma jövődől császáráról, Octavianustól. Öngyilkosságot követett el. A legenda szerint halálát kígyómorás okozta. Alakja köré hamarosan legendák szövődtek.

Az egyiptomi hadjárat résztvevői nagyon pontos leírásokat készítettek a műemlékeken látható jelenetekről és feliratakról. A képen annak a kis kápolnának a díszlése látható, amely Amón-Ré karnaki hordozható birkáján állt

A. V. III

THEBES, KARNAK

91

Kr. e. 100 körül

Mexikóban egy titokzatos nép, amelynek nem ismerjük az eredetét, a mai Mexikóvárostól északra megalapítja Teotihuacánt. A városban, amelynek két legismertebb épülete a Nap-piramis és a Hold-piramis, igen fejlett civilizáció alakul ki.

Kr. e. 51

Alexia eleste (Kr. e. 52) után Julius Caesar római hadvezér elfoglalja Galliót. A rómaiak Kr. e. 58 óta próbálkoztak a tartomány meghódításával. A gallók átvesszik a római szokásokat, és élvezik a római városi életmód előnyeit.

A restaurálás során életre kelnek a színek

Howard Carter angol régész (1874–1939) az a színezett koporsót vizsgálja, amelybe a fiatalon elhunyt Tutankhamon fáraó mumiáját helyezték

Szenzációs régészeti leletek

A XIX. században megkezdődtek a régészeti feltárások, amelyeknek köszönhetően a lelkes közvélemény megismerhette az ókori Egyiptom emlékeit. A kezdeti magánakciók hamarosan a franciák által létrehozott és 1956-ig francia irányítás alatt álló *Service des Antiquités* (Régészeti Hivatal) felügyelete alá kerültek.

A Deir-el-Bahariban talált királyi múmiák, Jahhotep királyné ékszerei, páratlan szépségű szobrok, domborművek és festmények – egymást követték a rendkívüli felfedezések. A legszenzációsabb leltre azonban 1922-ben bukkantak: Howard Carter angol régész a Királyok völgyében megtalálta Tutankhamon fáraó sírját és csodálatos kincseit. Nemzetközi régészcsoporthoz ma is folytatnak ásatásokat szerte az országban. Néhány évvel ezelőtt tengeralatti feltárások kezdődtek az alexandriai kikötő közelében.

Kimeríthetetlen téma

Piramisok, fáraók, múmiák... Az ókori Egyiptom kimeríthetetlen témája az irodalomnak, képregényeknek, filmeknek, zenének, festészetnek, építészetnek, de még a reklámoknak is. Ki nem borzong a kellemes izgalomtól, amikor a könyvben, amelyet éppen olvas, vagy a filmben, amelyet néz, feltámad egy múmia? Ki ne indult volna szívesen Egyiptomba valamelyik képregényhőssel, Tintinnel, Blake-kel és Mortimerrel vagy éppen Asterix-szel? És ki ne szemlélné csodálattal a temetőben emelt obeliszket, piramisokat és szfinxeket, az örökkévalóság jelképeit?

A múmia című filmben a káncseresősk életre keltenek egy régen elhunyt papot, és ezzel gonosz erőket szabadítanak fel

OBELISZKES IDEGENBEN

1831-ben Mohamed Ali egyiptomi alkirály Franciaországnak ajándékozta a luxuri templom előtt álló obeliszket. Végül egyetlenegyét szállítottak el. Apollinaire Lebas tengerészeti mérnök szervezte a hatalmas oszlop kiemelését, szállítását és felállítását Párizsban. A feladat végrehajtása öt évet vett igénybe. 1836. október 25-én 200 000 párizsi jelenlétében állították fel az oszlopot a Concorde téren.

Kr. e. 44

Az egyeduralomra törő Julius Caesart megölik a köztársaság hível. Négy évvel korábban ő ültette Egyiptom trónjára a fiatal VII. Kleopátrát. Caesar és Kleopátra szerelméből egy fiúgyermek született.

Kr. e. 30

A Ptoleimoida-dinasztia utolsó uralkodóját, VII. Kleopátrát legyőzi Róma leendő császára, Octavianus serege. A királynő öngyilkosságot követ el. A legenda szerint kígyómáris okozza a halálát. Egyiptom római provincia lesz.

Kislexikon

Ácsbárd

Ezt a szerszámot főként az asztalosok használták. Rézből készült pengéjét merőlegesen erősítették a nyélre. Ácsbárdnak nevezték azt a kis faeszközt is, amellyel a szájmegnyitás szertartását végezték a múmián.

Adó

Egyiptomban a termésre és az állatállományra kivetett adókat természetben kellett megfizetni az államnak.

Ba

Az emberfejű madárként ábrázolt ba az ember személyiségének egyik része. Tud mozogni: időről időre elhagyja a múmiát, kijön a sírból, sétál.

Beduinok

A Sinai-félszigeten, Szíria és Palesztina kopár területein élő nomádok. Nem volt állandó lakóhelyük; szünet nélkül vándoroltak, hogy állataiknak megfelelő legelőt találjanak.

Cartouche

Ovális keret, amely a fáraó öt neve közül kettőt tartalmaz: a születésekor és a koronázásakor kapott nevét.

Dinasztia

A Kr. e. III. században élt egyiptomi pap, Manethón állította össze elsőként a fáraók listáját, mégpedig dinasztikusként, azaz családokként csoportosítva az uralkodókat. A mai történetírás a nála szereplő harmincegy dinasztia helyett többnyire harminccal számol.

Élet háza

A templomhoz tartozó épület, ahol a papok a szent tudományokkal foglalkoztak, összeállították és másolták a vallási szövegeket.

Fajansz

Egyiptomi fajansznak azt az anyagot nevezzük, amelyet az ókoriak homokból, mészből és nátronból vagy növényi hamuból állítottak elő. A fellemegetett keverék felszíne üvegessé vált és elszíneződött. Szép kék színű tárgyakat készítettek belőle, például vizilovakat. Az egyiptomi mégsem tekinthető igazi fajansznak, mivel földből készült.

Hadserg

Az egyiptomi hadserg két fegyvernemből állt: gyalogságból és harci kocsizókból. A harci kocsikon egy hajtó és egy másik harcos foglalt helyet.

Hárem

A fáraó háremét másodfeleségei és ágyasai alkották. A hárem asszonyai gyerekeikkel együtt palotákban laktak. Egyiptomban több helyen álltak ilyen paloták, amelyeket a fáraó időnként felkeresett.

Hieratikus írás

A hieroglifák egyszerűsítésével kialakított folyóírás. Az Óbirodalom korától (Kr. e. 2675–2200) használták az egyiptomiak.

Hieroglifa

A hieroglifák az egyiptomi írás legősibb jelei. A hieroglifa emberek,

állatokat, tárgyakat ábrázoló stílizált rajz. Az írásjelek között vannak képjelek (ideogrammák), beszédhangokat jelölő írásjelek (fonogrammák) és úgynevezett értelmező jelek (determinatívumok).

Hüposztül (csarnok)

Nagy terem, amelynek tetejét oszlopok tartják.

Írnok

Egyiptomban az írnokok írni-olvasni tudó férfiak voltak. Többségük a fáraó, az állam, a templomok és a főtisztviselők szolgálatában állt.

Írónád

Az írnokok íróeszköze. A nád vékonyra faragott hegyét fekete, illetve vörös tintába mártották.

Izsup

A Nílus minden esztendőben kilépett medréből. Az áradás szerves anyagban gazdag iszappal borította a földeket. Ez a termékeny hordalék kiváló termőtalajnak bizonyult.

Izisz-csomó

A csomóra emlékeztető tjer-amulettet Izisz istennőnek kötötték. A varázshatalmú amulett megvédte a halottat a túlvilágon.

Ka

Az ember árnyékaként ábrázolt ka a személyiség egyik része. Az elhunyt léteeréjét jelképezi. A felajánlott ételek és italok energiáját felhasználva biztosítja a halott túlvilági életét.

Kanópusz

A halott belső részeit köedényekbe helyezték. Ezek voltak a kanópuszok. Az elnevezés a XIX. században született, tulajdonképpen egy tévedés folytán. Az akkori régiségkereskedők az egyiptomi sírokban talált urnákat az Oziriszt ábrázoló edényekkel azonosították, amelyeket az Alexandria melletti Kanóboszban találtak. A szó eredetileg az edények lelőhelyére utalt; a későbbiekben a halottak belső részeit őrző urnákat jelölték vele.

Naosz

A görög eredetű szó azt a kőből vagy fából épült kápolnát jelenti, ahol az isten szobrát őrizték a templom szentélyében.

Nátron

Ez a só – a természetes szódakarbonát hidrátváltozata nagy mennyiségben található egy Kairótól északra fekvő mélyedésben, a Vádi-Natrun sós tavaiban (erről kapta a nevét). A balzsamozás részeként a halottat nátronnal borították; a száraz só kiszáradtatta és konzerválta a testet.

Nun

A Nun az ősóceán. A világ kezdetén ebből emelkedett ki az első földdarab és a teremő isten. Ha a fáraó nem mutat be szertartást az isteneknek, az egyiptomiak hite szerint a világrend felbomlik, és a világ visszatér a Nunba.

Opet-ünnep

Théba városában minden évben megrendezték az opet-ünnepet. Különböző szertartásokkal megújították a fáraó isteni mivoltát a következő esztendőre.

Osztakon

A görög szó azokat a kis mészko- vagy cseréptáblákat jelöli, amelyeket az írnokok és a művészek használtak rövid jegyzetek rögzítésére.

Papirusz

Az egyiptomi *pa per aa*, vagyis „királyé” szó a kopt nyelvben *papouro*, a görögben *papuros* formában élt tovább. A szó egyszerre jelenti a Nilus partján növe vizinövényt és azt az anyagot, amelyre Egyiptomban írtak. A papiruszsás szárából csíkokat vágtak, ezeket hosszában és keresztben egymásra téve összeréselték, majd kalapálással kisímitották.

Próféta

Görög szó, jelentése: az isten tolmácsa. Az egyiptomi papokat nevezték így, elsősorban a főpapokat. Vallási szertartásokat mutattak be az istenek tiszteletére.

Pülón

Kaput, bejáratot közrefogó két masszív tömb vagy torony. Hatalmas építmény, amely az egyiptomi templomok bejáratát jelzi.

Szem-pap

Halotti pap; ő hajtotta végre a szájmegnyitás szertartását.

Teljes királyi cím

A fáraó öt neve és címe együtt.

Udzsat-szem

Széth isten adáz küzdelemben kitépet és összezúzta Hórusz szemét. Thot isten azonban összeszedte a darabokat, és meggyógyította a szemet. Hórusz ép, vagyis egyiptomi nyelven *udzsor* szemét hatékony védelmező szimbólumnak tartották.

Vezir

A oszmán-törököktől származó elnevezés Egyiptomban a birodalom második emberét jelölte; rangban csak a fáraó előzte meg. Ma úgy mondanánk: miniszterelnök. Legfontosabb feladata az állam irányítása volt. Egyiptomban jelentős hatalommal rendelkezett.

Név- és tárgymutató

- Abu Szimbel 7, 10, 36, 43
 adók 14, 15, 30, 33, 76
 adományok 52, 72
 Alexandria 7, 11, 70, 71, 75
 állatok 6, 12, 16–17, 42, 45, 56
 állattenyésztés 16–17
 Alsó-Egyiptom 6–7, 8, 31, 33
 Amarna 7, 10, 13, 37, 40, 46
 Amenemhat, I. 25
 Amenemhat, III. 27
 Amenhotep, III. 39, 50
 Amenhotep, IV./Ehnaton 10, 37, 39, 40, 46
 Amon 40, 45, 48, 50–51, 53, 54, 57
 Amószisz 34
 Anheszenpaaton 25
 Anubisz 46, 70, 71
 Anuket 47
 arany 58–59, 62
 asszírok 51, 57, 58, 60
 átlagéletkor 65
 átmeneti kor 9, 10, 11, 30, 31, 49
 Aton 10, 37, 40, 46
 Atum 9, 44
 ba 66
 Babilon 29, 33, 43
 bányák 7, 32, 43, 44
 Báasztet 47, 52
 Bész 25, 47, 49
 bútorok 13, 59
 Carter, Howard 75
 Champollion, Jean-François 29, 74
 család 24–25, 36
 cserekereskedelem 19
 Deir-el-Bahari 9, 36, 50, 73, 75
 Deir-el-Medine 13, 25, 60–61, 62
 démotikus írás 29
 dinasztia 8–9, 10–11
 Dzsar 10
 Dzsószer 8, 13, 60
 egyiptomi hadjárat 74
 egyiptomi írás 9, 27, 28–29, 57, 59, 74
 ékszerek 58–59
 étkezés 13, 17, 19, 20–21, 38
 Fajjúm-oázis 7, 9, 27, 47
 fáraó 34–35
 fegyverek 40
 Felső-Egyiptom 6–7, 8, 33
 festők 57, 62–63
 foglyok 43
 Geb 44, 70
 Giza 7, 8, 15, 16, 60
 gyerekek 25, 27
 hadisarc 42
 hadsereg 35, 40–41, 43
 halál 21, 66, 68–69, 70, 73
 halászat 17
 hangszerek 39
 Hápi 47
 hárem 37, 76
 Hathor 25, 46
 Hatsepszut 10, 25, 36, 51, 53, 73
 Hatti 43
 ház 12–13, 20–21, 61
 házasság 24, 36
 Héliupolisz 7, 18, 44, 58
 Hérakleopolisz 7, 9
 Hermupolisz 7, 45, 47
 hetiták 19, 33, 39, 41, 45
 hieratikus írás 27, 28–29, 59
 hieroglifa 9, 27, 28–29, 57, 74
 Hnum 47
 Honszu 45, 55
 Hórusz 46, 58, 73
 hűkszoszok 10, 31, 34
 igazságosság 33
 Imhotep 8, 60
 írás 8, 28–29, 30, 32, 41, 43
 írnok 27, 30–31, 35, 41, 56
 irodalom 18, 26, 68
 irónád 27, 31, 76
 iskola 26–27, 28, 37
 Istenek 12, 44–45, 46–47
 Ízisz 44, 46, 58, 70
 játékok 20, 27
 ka 66
 kádesi csata 41
 kanópusz 67, 68, 76
 Karnak 36, 48, 50–51, 52, 54, 56, 58, 73
 kereskedelem 19, 33
 későkor 11, 59
 kézművesek 20–21, 56–57, 58–59
 Kheopsz 8, 60
 Khephrén 8, 15
 királyi jelvények 34–35
 királyné 10, 36, 37
 Királynék völgye 36
 királynő 21, 25, 28, 53, 74
 Királyok völgye 10, 50, 60, 73, 75
 Kleopátra 11, 74, 75
 kormányzat 32–33, 34
 koronázás 34
 Középbirodalom 9, 26
 közigazgatás 30–31, 32–33
 közmunka 33
 libiaiak 11, 42
 List 7, 9
 Luxor 7, 55, 75
 Maat 33, 47, 53, 70, 71, 73
 Manethón 9
 Medinet Habu 72, 73
 Memphisz 7, 8, 33, 45, 58
 Ménész 9
 Mentuhotep, II. 9, 73
 Merneptah 42

- Mezopotámia 6, 7, 8, 16, 19, 24, 29, 60
 mezőgazdaság 6, 7, 14–15
 Mitanni 33, 34, 39, 43
 Montu 47
 Mózes 42, 50
 mumifikálás 14, 66–67, 70
 munkások 60–61, 62–63, 65
 Mut 45, 55
 Mükéné 38
 Mükérinosz 8, 16
 művészetek 11, 39, 59
 Napóleon 74
 naptár 12, 15
 Narmer 8, 9
 Nehbet 6, 47
 Nékó, II. 61
 Nektanebész, I. 50
 Nektanebész, II. 69
 népesség 6
 Nephthüsz 44, 46
 Nílus 6–7, 14, 15
 Nitókrisz 21, 25
 Nofertari 10, 36, 43
 Nofertiti 37
 Núbia 7, 9, 17, 34, 37, 43
 Nun 44, 51, 77
 Nut 44, 70
 obelisk 18, 50, 75
 Óbirodalom 8, 31
 opet-ünnep 54–55
 orvostudomány 25, 35, 64–65
 Oszorkon, II. 52
 Ozirisz 44, 46, 58, 68, 70–71
 óltözék 21, 22–23, 49, 59
 öntözés 6, 14, 38
 pap 27, 35, 48–49, 52, 64, 66
 papirusz 27, 31, 77
 parasztok 12–13, 14–15, 16–17, 35, 65
 Pepi, II. 20
 perzsák 11, 64, 69, 70
 piac 18–19
 piramis 8, 9, 13, 14, 15, 16, 27, 31, 36, 60
 Pi-Ramszesz 33
 próféta 48, 52
 Ptah 40, 45
 Ptolemaiosz 11, 71
 rabszolgák 19, 35, 43
 Ramszeszeum 31, 73
 Ramszesz, II. 10, 31, 34, 36, 37, 41, 42, 43, 50, 73
 Ramszesz, III. 10, 37, 45, 50, 72
 Ramszesz, VI. 63
 Ré 18, 40, 44, 45, 71
 rendőrség 33
 rómaiak 11, 74, 75
 Sándor (Nagy) 8, 11, 70
 Sesonk, I. 51
 sír 62–63, 69, 70–71
 sírablók 50, 63, 67
 Su 44
 sumerok 7, 8, 16
 Szahmet 47, 64
 Szakkara 7, 8, 13
 Szatet 47
 szerszámok 56–57, 58–59
 szertartások 52, 54, 72
 Szesat 47
 Szeszósztízis, I. 9, 25, 35, 50
 Szeszósztízis, III. 27
 Széth 40, 44, 46, 70
 Széthi, I. 41, 50, 52, 53
 Széthi, II. 50
 szifnusz 15, 34, 50, 56
 Sznofru 14, 60
 Szobek 47
 Szobeknoferuré 25, 28
 szobor 57–58
 szobrászok 56–57, 62–63
 Szudán 11, 56
 születés 25
 Taharka 50
 takácsok 21
 tánc 39, 47, 55
 Tanisz 7, 49
 társadalmi hierarchia 35
 tartomány 9, 13, 25, 27
 Tauszert 25, 46
 Tefnut 44
 temetés 68, 69
 templom 46, 47, 48, 50–51, 52, 56, 72, 73
 tengeri népek 10, 45
 Théba 7, 33, 34, 36, 58, 66
 thinizsi kor 8, 9
 Thisz 7, 8
 Thoérisz 25, 47, 49
 Thot 45, 47, 70, 71
 Thotmesz, I. 10, 34, 50, 60
 Thotmesz, III. 10, 35, 36, 37
 tisztálkodás 22–23, 49
 Tutanhamon 10, 40, 63, 73, 75
 Uadzset 6, 47
 uadzset 50
 Újbirodalom 10, 34, 40, 42, 48, 49
 újév 55
 Unasz 18
 ünnepek 38, 50, 52, 54–55, 73
 vadászat 17
 válás 25
 vallás 48–49, 50–51
 varázslás 64–65
 vezír 30, 32–33, 34
 világ hét csodája 15, 60, 63, 68, 70, 71, 72
 zene 39
 zsidók 42, 48, 51

A képek jegyzéke

J: jobbra, b: balra, f: fent, k: középen, l: lent

Borító: Ch. Jégou; bf: udzsot-szem, Louvre/RMN-H. Lewandowski; fk: Nofertariid, Livet; jf: lépcsős piramis, Szakkara/F. Maruéjól – **Hátsó borító:** tjansz vizítő, Kairói Múzeum/F. Maruéjól; l: Gédéon programmes/Terranoa – **Belső borítók:** F. Maruéjól és E. Seure-Le Bihan dokumentumai alapján – **1. oldal:** f: udzsot-szem, Louvre/RMN-H. Lewandowski, l: Oszarkon oáziszi trüsz, Louvre/RMN-H. Lewandowski – **4. oldal:** f: káplasztika, Louvre/F. Maruéjól; jk: molnári/F. Maruéjól; kézművesek munka közben, Rehmire sírja/AGK Paris; Pompeius-oszlop szfxne, Alexandria/F. Maruéjól – **5. oldal:** f: Tutanhamon maszkja, Kairói Múzeum/F. Maruéjól; b: F. Maruéjól; jk: Medinet Habu-i templom/F. Maruéjól – **6. oldal:** jk: vizítő, egy szakkari masztaba domborműve, Óbirodalom/F. Maruéjól; bl és lk: E. Étienne; jk: hol, egy szakkari masztaba domborműve, Óbirodalom/F. Maruéjól – **7. oldal:** l: Étienne; jk: Gédéon programmes/Terranoa – **8. oldal:** f: Dzsász, Kairói Múzeum/F. Maruéjól; b: Narmer-paletta, Kairói Múzeum/Ench. Lessing Étranger Magnum Photos; jk: lépcsős piramis, Szakkara/F. Maruéjól – **9. oldal:** jk: tjansz vizítő, Kairói Múzeum/F. Maruéjól; bk: l. Szeszósztisz (fehért kápolnája), Karnak/F. Maruéjól; l: Mentuhotep, Kairói Múzeum/Giraudon – **10. oldal:** jk: Hathor temploma, a Kis templom, Abu Szimbel/Giraudon; bk: IV. Amenhotep/Ehnaton és Nofertiti, Louvre/F. Maruéjól; l: Tutanhamon maszkja, Kairói Múzeum/F. Maruéjól – **11. oldal:** f: Ptolemaida uralkodó feje az alexandriai kikötőből, Maruéjól; bk: szobor, XXVI. dinasztia/F. Maruéjól; l: az alexandriai római színház/F. Maruéjól – **12-13. oldal:** l: Favreau – **14. oldal:** k: F. Maruéjól; f: f: J. Livet – **15. oldal:** J. Livet – **16. oldal:** l: Ch. Jégou – **17. oldal:** f: az állatállomány szemléje, Kairói Múzeum/Artepht-M. Babey; jk: F. Maruéjól; bl: halászat, Ipu sírja/L. Livet – **18. oldal:** Ch. Adam – **20-21. oldal:** l: Favreau; **21. oldal:** f: molnári/F. Maruéjól – **22. oldal:** f: III. Ramszesz palotájának furdőhelyisége, Medinet Habu/F. Maruéjól; l: Favreau – **23. oldal:** f: mosó munkások/L. Livet, bl: Raherka és felesége, Óbirodalom/F. Maruéjól; jk: Maja és felesége, Óbirodalom, Rijksmuseum van Oudheden, Leyde/Ench. Lessing Étranger Magnum Photos – **24. oldal:** l: Inherthaut sírja/L. Livet – **25. oldal:** f: szülő asszony, Kairói Múzeum/F. Maruéjól; bl: váza, Louvre/F. Maruéjól; jk: Hatsepszt obeliszeje, Karnak/F. Maruéjól – **26. oldal:** P. Deubelbeis – **28-29. oldal:** F. Maruéjól – **30. oldal:** imok, Louvre/F. Maruéjól – **31. oldal:** f: imok, Horemheb sírja, Szakkara/F. Maruéjól; l: Ramszesz/F. Maruéjól – **32. oldal:** J. J. Torton – **33. oldal:** vezérek, Medinet Habu-i templom/F. Maruéjól – **34. oldal:** f: a Pompeius-oszlop szfxne, Alexandria/F. Maruéjól; bl: Abu Szimbel/F. Maruéjól – **35. oldal:** f: F. Maruéjól; bl: l. Szeszósztisz rartouche-a, Karnak/F. Maruéjól – **36. oldal:** Nofertariid, Livet; l: Királynék völgye, Nofertari sírja/fele/F. Maruéjól – **37. oldal:** f: Meritamon, Ahmim, Közép-Egyiptom/L. Livet; bk: l. l. Ramszesz és fia/F. Maruéjól; jk: Nofertiti/D.R. – **38. oldal:** f: f: F. Maruéjól – **38-39. oldal:** Ch. Adam – **40. oldal:** f: katonák, Deir-el-Bahari/F. Maruéjól; l: gyakorlatlatozók katonák, Hnumhotep sírja/Ench. Lessing Étranger-Magnum Photos – **41. oldal:** f: Depur elláglása, Ramszesz/F. Maruéjól; l: l. Szóthi hard kocsián, Karnak/F. Maruéjól – **42. oldal:** f: adókat hozó nőbájak, Hui sírja/Artepht, R. Percheron – **42-43. oldal:** f: foglyok, Rijksmuseum, Amsterdám/AGK Paris, E. Lessing – **43. oldal:** jk és jk: F. Maruéjól – **44. oldal:** jk: F. Maruéjól; bf: Neskaphouthy mitológiai papirusz, Louvre/RMN-G. Blot; bl és jk: J. Livet – **45. oldal:** jk és bf: F. Maruéjól; jk: J. Livet – **46-47. oldal:** l: Seure-Le Bihan – **48. oldal:** Karnak/F. Maruéjól – **49. oldal:** jk: Karnak/F. Maruéjól; bk: Gédéon programmes/Terranoa – **50-51. oldal:** Miss/Fleurus-Mame – **52. oldal:** F. Maruéjól – **53. oldal:** f és l: F. Maruéjól; bl: J. Torton – **54-55. oldal:** Ch. Jégou – **56. oldal:** az Histoire de l'art égyptien d'après les monuments részlete, t. I, d'Achille Presse d'Avannes/RMN-G. Blot – **57. oldal:** Karnak/F. Maruéjól – **58. oldal:** f: Oszarkon oáziszi trüsz, Louvre/RMN-H. Lewandowski; **58. oldal:** l és **59. oldal:** kézművesek, Rehmire sírja/AGK Paris, E. Lessing – **60-61. oldal:** Deir-el-Medine/F. Maruéjól – **62-63. oldal:** E. Étienne – **63. oldal:** jk: Gédéon programmes/Terranoa – **64. oldal:** bf: udzsot-szem, Louvre/RMN-H. Lewandowski; jk: Kóm-Ombó temploma/L. Livet; bl: l: sz-csomb, Louvre/RMN-H. Lewandowski – **65. oldal:** f: J. Livet; jk: Medinet Habu-i templom/F. Maruéjól – **66. oldal:** f: Gédéon programmes/Terranoa; l: F. Maruéjól – **67. oldal:** f: E. Souppart; jk: Tuja maszkja/F. Maruéjól – **68-69. oldal:** F. Maruéjól – **69. oldal:** l: L. Blondel – **70. oldal:** F. Maruéjól – **71. oldal:** jk: F. Maruéjól; k és jk: J. Livet – **72. oldal:** Medinet Habu-i templom/F. Maruéjól – **73. oldal:** f: Deir-el-Bahari; l: Királyok völgye – **74. oldal:** bf: Antoine-Jean Gros: La bataille des pyramides, részlet, versailles-i kastély/AGK Paris; jk: részlet a Description de l'Égypte című műbő, III. k., 34. t./RMN-P. Néri – **75. oldal:** bf: Gédéon programmes/Terranoa; jk: Tutanhamon szarkofágjának megtalálása/Citllustration-Sygmia; jk: A múmia/Cinestar.

Időrendi szalag: Léonie Schlosser, Florence Maruéjól által készített fénykép alapján.

Az alsó seregélyi piktogramjai Nicolas Julo rajzolta.

ÍME A TÖRTÉNELEM

Íme a történelem! – A mindennapokat, a technikai fejlődést és a kultúrát alakító események és személyek felfedezése.

A fáraók kora

A fáraóktól a parasztokig, a magas rangú tisztviselőktől a kézművesekig, a papoktól a katonákig – a könyv bemutatja a mindennapi életet és a korabeli emberek hitvilágát, az ókori Egyiptomban élt férfiakat, nőket és gyerekeket. Élő krónika egy civilizációról, amely három évezreden keresztül meghatározó szerepet játszott az emberiség történetében.

FLORENCE MARUÉJOL

Florence Maruéjol a kiváló egyiptológus, számos régészeti ásatáson vett részt Egyiptomban. Gyerekeknek tanít egyiptológiát a Kheopsz Intézetben.

Ajánló

Változtatosan összeállított ismeretterjesztő művet tart kezében a Kedves Olvasó, amelyet örömmel és haszonnal forgathatnak gyermekek és idősebbek egyaránt.

A sorozat úgy ismerteti meg minket egy-egy történelmi korszakkal, hogy közben elfelejtjük az „iskolás” sablonokat. Úgy érezzük, mintha a kor részesei lennénk, együtt élünk meg a jelentős eseményeket azok főszereplőivel. Mindehhez nagy segítséget nyújt a kötet páratlanul gazdag képanyaga. Az illusztrációk nem csupán szemléltetik a szövegben leírtakat, hanem fontos ismeretekkel bővítik azt. A szerzők pontosan felismerik, hogy korunkban a képi ábrázolás meghatározóan fontosra vált, ezért minden illusztráció

egyenrangú ismerethordozó a szövegekkel. A képek nézegetése közben észre sem vesszük, mennyit tanulunk az adott korról, az akkor élt emberek életmódjáról, vallásáról, mindennapi örömeikről, bánatukról. Megismerjük a kor emberének öltözködését, szerszámaikat, használati tárgyait, megismerjük a korabeli házak és lakószobák belső képét. Felidézünk a kor művészeti stílusának jellemzőit, s azt, milyen eszközökkel, technikákkal dolgoztak a művészek, s milyen témákat tartottak elsősorban kifejezésre méltónak.

Horváth Péter
tankönyvszerző

A sorozat további kötetei

- Az ókori görögök
- Az ókori Róma
- A lovagok élete
- Utazás a Naprendszerben
- A Föld csodái

9 éves kortól

Raktári szám: 53421
ISBN 978-963-19-9311-1

9 789631 963112